

**KOTOUTTAVAN
PERHEHOIDON
VALMENNUKSEN
KÄSIKIRJA**

Pelastakaa Lapset

Pelastakaa Lapset

KOTOUTTAVAN PERHEHOIDON VALMENNUKSEN KÄSIKIRJA

Toimittaneet

Päivi Partanen ja Heli Reinikainen

Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 27

Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 27
ISBN 978-952-7112-48-9
ISBN 978-952-7112-49-6 (PDF)
ISSN 1459-9392: 27

© Pelastakaa Lapset ry

Taitto: Hannu Karjalainen
Kuvat: Markku Sandberg ja Ida Jauhiainen
Painopaikka: Suomen Uusiokuori Oy

Pelastakaa Lapset ry
Koskelantie 38
00610 Helsinki
Puh. 010 843 5000
Faksi: 010 843 5111
www.pelastakaalapset.fi

Sisällys

Esipuhe.....	8
1. Johdanto	9
Käsitteistä.....	9
2. Kotouttavasta perhehoidosta	11
Lainsäädäntö.....	11
Kotouttavassa perhehoidossa huomioitavaa	11
Kotouttavan perhehoidon valmennus	12
3. Kotouttavan perhehoidon valmennus – kahdeksan tapaamista... 15	
3.1 Perhehoito ja ilman huoltajaa maahan tullut lapsi Suomessa	16
Taustaa	16
Turvapaikkaprosessi	18
Edustaja	19
Välitilan kokemus.....	19
3.2 Nuoruus on tärkeä ikävaihe.....	21
Nuoruusiän kehitys	21
Identiteetti.....	24
Sijaissisaruus.....	25
3.3 Lapsi kantaa selkärepussaan monenlaisia kokemuksia	27
Kiintymyksen synty	27
Menetyksen kokemus.....	28
Ympärileikkaus	29
Kulttuuriset kunniakäsitykset.....	30
Rasismi.....	31
3.4 Miten lapsen kokemukset näkyvät arjessa.....	33
Mielenterveys.....	33
Traumaoireilu.....	34
Mitä sijaisvanhempana voin tehdä – millaista vanhemmuutta ilman huoltajaa tulleet lapset tarvitsevat	37
Mentalisaatio	38
3.5 Niin erilaisia, niin samanlaisia.....	40
Kulttuurisia eroavaisuuksia	40
Kotoutuminen ja kotouttaminen.....	41
Monikulttuurinen perhehoito	43
3.6 Lapsen verkosto ja yhteistyö	45
Perheenyhdistäminen	45
Sijaisvanhemman tehtävä yhteydenpidossa.....	46
Perhehoitajan yhteistyötahot	47

3.7 Meille tulee uusi perheenjäsen.....	49
Kotouttavaan perhehoitoon siirtymisen prosessi.....	49
Perhehoitolaki ja toimeksiantosopimus	52
Sijaisperheen ja nuoren tutustumisesta.....	52
Perhehoitajan jaksaminen ja tuki.....	54
3.8 Yksin maahan tulleen lapsen sijaisvanhemmuus.....	56
Sijaisäidin kertomus	56
Pojan tarina.....	57
Kunnan sosiaalityön näkökulma kotouttavaan perhehoitoon.....	57
Lisäluettavaa.....	62
Lisäkatsottavaa.....	63
Asiantuntija-artikkelit.....	64
Turvapaikkaprosessi ja jatkoluvan hakeminen nuoren näkökulmasta	64
Jännitteistä vapaana - Nuoren hyvinvoinnin kuusi jännitettä sijaishuollossa	66
Ilman huoltajaa maahan tulleen nuoren haasteet	69
Traumahoidon haasteet ja vaihtoehdot ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla.....	73
Yksin maahan tulleen lapsen uskonnon ja kulttuuritaustan huomioiminen perhesijoituksessa.....	78
Yksin alaikäisinä Suomeen tulleiden nuorten kokemukset yhteydenpidosta perheeseensä.....	82
Edustajan rooli ja tehtävät oleskeluluvan saaneen nuoren elämässä.....	84
Perhehoidon kokemuksia Saksasta ja Irlannista.....	87
Kirjoittajat ja haastatellut asiantuntijat	90
Liite.....	91

Esipuhe

Vuonna 2015 Suomeen saapui yli 3000 turvapaikanhakijalasta ilman vanhempiaan, moninkertainen määrä aiempiin vuosiin verrattuna. Kasvanut määrä näytti meille, mikä yksintulleiden vastaanotossa ja kotoutumisessa toimii ja mikä ei.

Koska yksintulleet ovat Suomessa ilman vanhempiaan, julkisella vallalla on erityinen vastuu heidän etunsa ja oikeuksiensa toteutumisesta. YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa turvaamaan kaikille lapsille oikeuden suojeluun ja huolenpitoon ja myös oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.

Myös yksintulleiden alaikäisten oikeutta perheeseen tulee kunnioittaa. Niissä tilanteissa, joissa lapsi ei voi saada omaa perhettään Suomeen, hänelle voidaan tarjota muita pitkäaikaisia aikuiskontakteja, jotka tukevat hänen kotoutumistaan. Tärkeä aikuinen voi olla opettaja, perheryhmäkodin työntekijä, tukiperhe tai perhehoitaja.

Työ- ja elinkeinoministeriö tahtoo kotoutumislain uudistusten yhteydessä parantaa yksin tulleiden perhehoitoa säätämällä yksin maahan tulleiden lasten perhehoidosta samalla tavalla kuin muiden lasten, eli perhehoitolain avulla. Tällöin yksin maahan tulleet voi muuttaa perheeseen, joka on valmennettu tehtävään ja joka saa perhehoidosta korvauksen.

Perhehoidon merkityksen kasvattaminen oleskeluluvan saaneiden yksin maassa olevien asumismuotona edellyttää lisäksi uusia työtapoja ja lisääntyvää yhteistyötä ELY-keskusten, maahanmuuttoviranomaisten, kuntien ja perhehoitoa tuntevien järjestöjen välillä.

Perhehoito kotouttaa -hanke on kehittänyt arvokkaalla tavalla yksintulleiden alaikäisten perhehoidon käytäntöjä. Hankkeen toiminnan ja sen kehittämisen aineiston ansiosta viranomaisilla on nyt käytettävissään tarvittava tieto, jonka pohjalta voidaan lisätä yksintulleiden alaikäisten perhehoitoa.

Yksintulleiden alaikäisten hoivaa, huolenpitoa ja tukea tulee nyt kehittää niin, että turvaamme heidän kohtelunsa ensisijaisesti lapsina ja takaamme heille turvallisen kotoutumispolun, oikeuden perheeseen ja oikeuksien toteutumisen kaikissa tilanteissa.

Helsingissä 8.2.2019
Anna Bruun
Neuvotteleva virkamies
Työ- ja elinkeinoministeriö

1. Johdanto

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (LOS) mukaan jokaisella lapsella on oikeus perheeseen. Suomessa perhehoito määritellään lastensuojelun sijaishuollossa ensisijaiseksi hoitomuodoksi, jolle ei se ole lapsen edun vastaista. Perhehoito nähdään sopivimpana vaihtoehtona useimmille lapsille ja sen nähdään olevan heidän etunsa mukaista laitoshoidon sijaan. Perheellä on hyvin tärkeä merkitys lapsen kasvulle, hyvinvoinnille ja suojelulle.

Suomessa alle 16-vuotiaat ilman huoltajaa maahan tulleet lapset on pääasiallisesti majoitettu ryhmäkoteihin ja oleskeluluvan saatuaan he ovat siirtyneet perheryhmäkoteihin. Monet heistä asuvat pitkiä aikoja perheryhmäkodissa ilman perhettään. Perhehoitoa asumismuotona ei Suomessa juurikaan ole käytetty, koska tälle perhehoidon muodolle ei ole ollut omaa mallia eikä selkeitä rakenteita ja lainsäädännöllistä ohjeistusta.

Euroopan turvapaikanhakija- ja maahanmuuttokriisin aikana vuonna 2015 Suomeen saapui 3024 alaikäistä turvapaikanhakijaa ilman huoltajaa. Sen seurauksensa lähdettiin pohtimaan perhehoidon mahdollisuutta niille lapsille, jotka jäävät Suomeen. Ajateltiin, että laitosasumisen rinnalle tarvitaan myös muita pysyviä ja pidemmän aikavälin vaihtoehtoja ja ratkaisuja. Eurooppalaisten kokemusten perusteella tiedetään, että perhehoito luo vahvat edellytykset kotoutumiselle. Pelastakaa Lapset ry sai hankerahoituksen EU:n turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta ja helmikuussa 2017 alkoi kaksivuotinen Perhehoito kotouttaa! -hanke Uudenmaan ja Pirkanmaan ELY-keskusten alueilla. Hankkeessa kehitettiin valmennusmalli yksin maahan tulleiden oleskeluluvan saaneiden lasten ja nuorten perhehoitoon sekä luotiin yhteistyössä viranomaisien kanssa malli lapsen perheeseen siirtymiseen. Tämä julkaisu on tulosta kehittämistyöstä ja tarkoitettu valmennuksen käsikirjaksi. Lisäksi hankkeen aikana kehitettiin perhehoidon tukea perheille ja lapsille.

Hanke sai tuekseen monipuolisen verkoston ja aktiivisen ohjausryhmän, joka koostui seuraavista tahoista: TEM, STM, SM, Uudenmaan ja Pirkanmaan ELY-keskukset, Espoon kaupunki, Tampereen kaupunki, Setlementti Tampere ry, Pesäpuu ry, Suomen Pakolaisapu, Pelastakaa Lapset ry. Hanketta johti kehitysjohtaja Paula Marjomaa ja hanketyöntekijöinä olivat kehittäjäsosiaalityöntekijät Päivi Partanen ja Heli Reinikainen.

Käsikirja on tarkoitettu ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten ja nuorten perhehoidon ryhmävalmennuksen materiaaliksi valmennuksiin osallistujille ja valmentajille. Käsikirjaan on koottu keskeistä tietoa liittyen yksin maahan tulleisiin lapsiin. Uskomme, että tätä materiaalia voi hyödyntää myös muussa maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä.

Käsikirjan alussa luvussa kaksi taustoitetaan kotouttavaa perhehoitoa ja valmennusta. Luku kolme rakentuu hankkeessa kehitetyn valmennuksen kahdeksan tapaamisen rakenteen mukaisesti siten, että jokainen alaluku kuvaa aina yhtä valmennuskertaa. Luvun loppuun on valmennukseen liittyvää lisälukemista ja katsottavaa. Luvussa neljä on aihetta syventävät asiantuntijoiden kirjoittamat artikkelit. Muilta osin käsikirjan tekstit ovat kehittäjäsosiaalityöntekijöiden kirjoittamia.

Käsitteistä

Käytämme **ilman huoltajaa maahan tulleesta lapsesta tai nuoresta** myös nimitystä **yksin tullut lapsi tai nuori**. Harvoin lapset ovat kirjaimellisesti matkustaneet yksin, vaan he ovat voineet tulla ryhmänä tai esimerkiksi jonkun sukulaisensa mukana Suomeen. Yksin tulleista lapsista on alettu käyttää myös nimitystä ilman huoltajaa asuva tai oleva lapsi (kotouttaminen.fi).

Nuoruus on ikäkausi lapsuuden ja aikuisuuden välillä ja Suomessa nuoruusikä ajoitetaan yleisesti ikävuosiin 13–22. Virallisesti Suomessa alle 18-vuotias henkilö on lain mukaan lapsi. Nuorisolaki

määrittää kaikki alle 29-vuotiaat nuoriksi. Puhumme tässä käsikirjassa nuorista, myös kun tarkoitamme **alaikäistä** ilman huoltajaa tullutta lasta.

Perhehoidolla tarkoitetaan oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevan henkilön hoitamista yksityisessä perheessä, perheenjäsenenä. Perhehoidossa voidaan hoitaa lapsia, nuoria, vammaisia henkilöitä, mielenterveyskuntoutujia ja vanhuksia. Lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan tavallisimmin **sijaisperheeksi**. Virallisesti heidän nimikkeensä on perhehoitaja, jonka oikeuksia ja velvollisuuksia määrittää perhehoitolaki (263/2015).

Hankkeen aikana on muotoutunut termi **kotouttava perhehoito** kuvaamaan yksin maahan tulleiden lasten perhehoitoa erotuksena esimerkiksi lastensuojelun perhehoidosta. Kotouttava perhehoito on mahdollista, kun lapsi on saanut oleskeluluvan ja muuttaa asumaan sijaisperheeseen kotoutumislain 27 § perusteella.

Kuva: Markku Sandberg

2. Kotouttavasta perhehoidosta

Lainsäädäntö

Suomessa perhehoitoa ohjaa perhehoitolaki (263/2015), jossa määritellään perhehoitajan ja sijoittajan vastuut, velvollisuudet ja oikeudet. Ilman huoltajaa tulleiden lasten perhehoidon mahdollistaa laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Kotoutumislain 27 pykälässä mainitaan asumisen järjestäminen tuettuna perhesijoituksena. Kunnassa perhehoidon päätös voidaan tehdä sosiaalihuoltolain mukaisena asumispalveluna 21 §:n perusteella: "Asumispalveluja järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessa tai asumisensa järjestämisessä". Kotouttava perhehoito voi jatkua jälkihuoltona lapsen täysi-ikäistyttyä aina 21-vuotiaaksi asti.

On tärkeä huomioida, että kotouttava perhehoito on mahdollista niille lapsille, jotka ovat saaneet oleskeluluvan. Lupa voi olla ns. lyhyt lupa eli vain vuodeksi kerrallaan tai pitkä lupa, joka yleensä annetaan neljäksi vuodeksi. Perhehoitoon muuttavalla lapsella voi siis olla oleskelulupa, mutta samanaikaisesti myös jatkolupahakemus vireillä.

Kotoutumislain mukaisessa sijoituksessa lasta ei oteta huostaan eikä lapselle tehdä lastensuojelun sijoituspäätöksiä. Lapsi siirtyy perhehoitoon omasta tahdostaan. Kotouttavassa perhehoidossa lapsen ja sijaisperheen asioiden hoito ja vastuut siirtyvät sijaisperheen asuinkuntaan ja kunta päättää työnjaosta oman organisaationsa sisällä. Yksin maahan tulleen lapsen asumisen ja tuen järjestämisessä sijaisperheeseen on yleensä tarvetta kunnan maahanmuuttajatyön ja perhehoidon yhteistyölle. Kunta voi hakea perhehoidon kustannukset valtiolta erityiskustannuskorvauksena. Korvauksista sovitaan paikallisen ELY-keskuksen kanssa.

Ilman huoltajaa tulleen lapsen sijoitus perhehoitoon on mahdollista myös lastensuojelulain mukaisesti, jos lapsen arvioidaan olevan lastensuojelun tarpeessa. Suomessa ilman huoltajaa tulleiden lasten ei kuitenkaan lähtökohtaisesti katsota olevan lastensuojelun tarpeessa.

Kotouttavassa perhehoidossa huomioitavaa

Ilman huoltajaa tulleilla lapsilla voi olla monenlaisia haasteita arjessa. He ovat haavoittuvaisia ja turvan tarpeessa. Heillä on kuitenkin myös valtava potentiaali selviytyä, jonka hyödyntämiseksi he tarvitsevat riittävästi apua ja tukea. Suojan, hoivan ja turvallisuuden takaaminen lapsille myös ennaltaehkäisee esimerkiksi altistumista radikalisoitumiselle. Perhehoito on yksi tapa mahdollistaa lapselle tällainen riittävä hoiva.

- **Ilman huoltajaa tulleiden lasten vanhemmat eivät ole luopuneet vanhemman oikeuksistaan tai menettäneet oikeuksiaan lasten puutteellisen hoidon takia.** Yksin tulleet lapset ja heidän vanhempansa ovat mahdollisesti kohdanneet konflikteja, köyhyyttä ja epävarmuutta omassa maassaan. Jotkut vanhemmat ovat lähettäneet lapsensa matkaan pelastaakseen heidän henkensä ja varmistaakseen heille paremman tulevaisuuden.
- **Perhehoidon mahdollisuus samaa kulttuuritaustaa (kulttuuri, kansallisuus, kieli tai uskonto) oleviin perheisiin on Suomessa vielä harvinaisia.** Monissa maissa yksin tulleen lapsen perhehoito samaa kulttuuritaustaa olevaan perheeseen on tunnustettu hyväksi käytänteeksi. Silloin perheellä on jo oma riittävä kokemus uuden yhteiskunnan toiminnasta ja käytännöistä. He pystyvät helpottamaan lapsen sopeutumista ja samalla tukemaan lapsen kulttuurista identiteettiä paremmin. Suomessa näiden lasten lähtömaista tulleita ja riittävä-

ti kotoutuneita perheitä on vielä vähän. Sen vuoksi Suomessa perhehoidossa lapset muuttavat usein perheisiin, jotka puhuvat eri kieltä, harjoittavat eri uskontoa, joilla on erilaisia kulttuurisia tapoja, erilaisia ruokailutottumuksia sekä erilainen perherakenne.

- **Pelot ja ennakkoluulot maahanmuuttajia kohtaan** voivat vaikeuttaa sopivan sijaisperheen löytymistä yksin tulleelle lapselle. Murrosikäiset pojat voidaan kokea uhkaavina tai vaarallisina. Tämänkaltaiset asenteet liittyvät pelkoon tuntemattomasta.
- **Mukana on suuri määrä toimijoita.** Sijaisvanhemmat ja yksin tulleen lapsen asioita hoitavat ammattilaiset työskentelevät suuremman verkoston kanssa kuin järjestettäessä perhehoitoa lastensuojelulain mukaisesti. Toimijoita ovat ainakin kunnan maahanmuuttaja- ja perhehoidon palvelut, edustaja ja mahdollisesti maahanmuuttoviranomaiset.
- **Yhteistyö lapsen vanhempien kanssa voi helpottaa asioita.** Jos yhteys on mahdollista ja lapsen edun mukaista, vanhemmat voivat olla merkittävä voimavara ja he voivat etäältäkin vaikuttaa huomattavasti lapsen käytökseen. Saatuaan riittävästi ja oikeaa tietoa perhehoidosta, vanhemmat voivat helpottaa lapsensa asettumista sijaisperheeseen.
- **Koulunkäynti voi tarvita erityistä tukea.** Osa lapsista on tullessaan kirjoitus- ja lukutaidottomia ja aloittaa koulun vasta Suomessa. Heidän tukemisensa vaatii yhteistyötä perhehoitajan, koulun ja lapsen asioita hoitavien tahojen kanssa.
- **Lapsilla voi olla traumaattisia kokemuksia.** Matkallaan (ja lähtömaassaan) yksin tulleet lapset ovat voineet kohdata traumaattisia kokemuksia, jotka saattavat vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Sijaisvanhempien ja lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tulisi pystyä tunnistamaan trauma, antaa psykososiaalista tukea ja tarpeen tullen hakea asiantuntija-apua.
- **Lasten kulttuurisen identiteetin kunnioittaminen ja sen säilyttäminen** auttavat sopeutumisessa. Yksin tulleiden lasten kanssa työskentely vaatii kulttuurista sensitiivisyyttä, uteliaisuutta sekä erilaisten kulttuurien kunnioittamista. Sijaisperheiden on hyvä perehtyä siihen kulttuuriin, johon lapsi kuuluu, jotta he voivat auttaa lasta säilyttämään identiteettinsä.

Kotouttavan perhehoidon valmennus

Kotouttavan perhehoidon valmennuksen lähtökohtana suosittelemme, että ryhmän valmentajat ovat käyneet aiemmin lastensuojelun perhehoidon PRIDE-valmentajakoulutuksen. Kotouttavan perhehoidon valmennuksessa ryhmän valmentajina toimii sosiaalityöntekijä ja sijaisvanhempi -pari. Valmennuksen tehtävänä on motivoida sijaisperheitä tarjoamaan perhehoitoa yksin tulleille lapsille ja auttaa heitä arvioimaan valmennuksen aikana omia vahvuuksiaan ja tarpeitaan sekä sitoutumista perhehoitajaksi.

Valmennuksen tehtävänä on

- vahvistaa perheiden tietoja ja taitoja, jotta he voivat vastata yksin tulleiden lasten erityisiin tarpeisiin
- antaa ymmärrystä yksin tulleiden olosuhteista sekä mahdollisista seurauksista, jotka voivat nousta heidän kokemuksistaan
- auttaa näkemään yksin tulleiden sinnikkyys ja vahvuudet
- antaa eväitä selvittää kulttuuristen erilaisuuksien sekä henkilökohtaisten ennakkoluulojen esteitä.

Tavoitteena on että, valmennuksen päätyttyä perheet *pystyvät tekemään tietoisien päätöksen siitä, pystyvätkö ja haluavatko he ryhtyä perhehoitajaksi yksin maahan tulleelle lapselle.*

Ennen valmennusryhmään osallistumista perheet tavataan toimistolla tai kotikäynnillä. Tapaamisen tarkoituksensa on yleisen soveltuvuuden arvioiminen sijaisvanhemmaksi. Vakaa perhetilanne, riittävä terveys ja talous, sopivat fyysiset tilat, avoin asenneilmapiiri ja valmius tehdä yhteistyötä suuren sidosryhmän kanssa sekä halukkuus osallistua koulutukseen ovat ennakoedellytyksiä valmennuksen aloittamiselle.

Valmennusohjelma koostuu kahdeksasta erillisestä kolmen tunnin osiosta. Valmennuksen ryhmätapaamisten kokonaiskesto on 24 tuntia. Tämä käsikirja sisältää tapaamisten keskeiset asiiasällöt. Työmuotoina valmennustapaamisilla käytetään lyhyitä alustuksia, elämyksellisiä harjoituksia, keskusteluja ja ryhmätöitä. Osallistujien yksilökohtaiset tehtävät ja ryhmässä vierailevat asiantuntijat sekä kokemusasiantuntijat syventävät valmennusta. Perhekohtaisia tapaamisia on ryhmän aikana vähintään kolme, joista ainakin yksi on perheen kotona. On tärkeää, että valmennuksen päätteeksi perheen ja valmentajien kesken käydään yhteinen loppukeskustelu, jossa tehdään yhteinen päätös perheen soveltuvuudesta sijaisperheeksi. Perheen tilanteesta kirjoitetaan kirjallinen loppuraportti.

Yhteinen arvio perheen soveltuvuudesta sijaisperheeksi perustuu seuraaviin kriteereihin:

1. Lapselle turvallinen elinympäristö

- olosuhteet: riittävät puitteet, omaa tilaa, lapsen perushoidon järjestäminen
- tukiverkosto
- lähiympäristön suhtautuminen sijaisvanhemmuuteen
- parisuhde – tukevatko puoliset toisiaan? Onko sijaisvanhemmuus yhteinen asia?
- kyky pohtia omaa elämäntarinaa ja sen merkitystä

2. Lapsen yksilöllisten tarpeiden toteutuminen

- kokemus lapsista/nuorista
- oma vanhemmuuden kokemus
- tieto ja ymmärrys nuoruuden kehitysvaiheista
- kyky erityiseen vanhemmuuteen
- ymmärrys lapsen kokemuksista mm. menetyksistä

3. Lapsen monikulttuurisuuden tukeminen

- kulttuurisensitiivisyys: avoimuus, kiinnostus erilaisia kulttuureja ja uskontoja kohtaan (arvot, vakaumus)
- lapsen yhteyden tukeminen omaan kulttuuri- ja uskonnolliseen yhteisöön
- lapsen juurien ja läheisten kunnioittaminen
- kulttuurisen identiteetin tukeminen
- rasismien kohtaaminen

4. Lapseen sitoutuminen

- eri pituiset oleskeluluvat – sitoutuminen lapsen lyhytaikaiseen tai pitkäaikaiseen perhehoitoon
- lapsen perheenjäseneksi ottaminen
- suhde lapseen perheenyhdistämisen jälkeen

5. Yhteistyö eri tahojen kanssa

- yhteydenpito lapsen läheisiin
- viranomaisyhteistyö (sosiaalityöntekijä, edustaja, koulu, muut ammatilliset tahot)
- avun hakeminen ja vastaanottaminen

3. Kotouttavan perhehoidon valmennus – kahdeksan tapaamista:

3.1 Perhehoito ja ilman huoltajaa maahan tullut lapsi Suomessa

*Kaikki muuttuu
- vaan ei itsestään.
Sinä muutat kaiken
- vaan et yksinään.*

*Kaikki muuttuu, kun moni tarttuu asiaan
ja auttaa ikuisesti muuttuvaista muuttumaan.*

– Pablo Neruda

Ensimmäisellä valmennustapaamisella

- tutustutaan ryhmään (osallistujat ja valmentajat) ja tehdään yhteistyösopimus valmennuksen ajalle
- käydään läpi valmennusprosessi: valmennuksen teemat ja tavoitteet sekä yksin maahan tulleiden lasten perhehoidon kriteerit
- saadaan tietoa ilman huoltajaa maahan tulleista lapsista sekä turvapaikkaprosessista.

Taustaa

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (LOS) on kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia koskeva ihmisoikeussopimus. Se kokoaa lapsille kuuluvat ihmisoikeudet ja asettaa valtioille ensisijaisen vastuun toteuttaa ne. Suomi on allekirjoittanut sopimuksen vuonna 1991. Sopimuksen mukaan kaikissa lasta koskevissa päätöksissä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu (3 artikla). Sopimuksen mukaan jokaisen perusihmisoikeuksiin kuuluu oikeus elää yhdessä perheensä kanssa. Jos lapsi on vailla perheensä antamaa turvaa, tulee lapsen saada erityistä suojelua, tukea ja hoitoa valtiolta. Tällainen hoito voi olla esimerkiksi perhehoitoa. Perhehoidon toteuttaminen yksin tulleille alaikäisille on myös Euroopan unionin yhteisen turvapaikkapolitiikan mukaista ja Suomen lastensuojelulaki on sopusoinnussa Lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa. EU-politiikan ja kansallisen lainsäädännön mukaan sijaisvanhempien kuuluu saada hyvä perehdytys ja koulutus tehtävänsä ja sijaisvanhemmat tarvitsevat ohjausta sekä tukea työlleen koko sijoituksen ajan.

LOS 20

Lapsella, joka ei voi elää perheensä kanssa, on oikeus saada valtiolta erityistä suojelua ja tukea. Tällöin on kiinnitettävä huomiota lapsen kasvatuksen jatkuvuuteen sekä lapsen etniseen, uskonnolliseen ja kielelliseen taustaan.

LOS 22

Valtion tulee suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän tässä sopimuksessakin lueteltujen oikeuksiensa toteutumisesta.

Yksin tullut lapsi saapuu Suomeen pääasiallisena tarkoituksenaan hakea turvapaikkaa. Silloin hänellä on aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi kotimaassaan alkuperänsä, uskontonsa, (oman tai) perheensä poliittisen mielipiteen, kansalaisuutensa tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi. Taustalla voi olla myös koti- ja/tai seksuaalisen väkivallan tai kunniaväkivallan uhka.

Vain pieni osa vanhemmistaan eroon joutuneista lapsista tulee Eurooppaan. Valtaosa päättyy lähtömaidensa naapureina oleviin muihin kehitysmaihin. Kaikkiaan yli 83 % pakolaisista sijoittuu kehitysmaihin. Vuonna 2015 Suomeen tuli 3024 alaikäistä lasta ja nuorta ilman huoltajaa. Sen jälkeen tulijoiden määrä on palannut aiempien vuosien tasolle noin 150-200 tulijaan vuodessa. Valtaosa yksin tulleista on 14-17-vuotiaita poikia. Suomeen on tullut viime vuosina eniten lapsia Afganistanista, Irakista, Somaliasta ja Syyriasta. Muita lähtömaita on yli 30 eri maata. Lisäksi on joitakin lapsia, joilla ei ole kansalaisuutta tai se on tuntematon.

Erään yksin tulleen nuoren tarina

Kirjoitettu Naser Husseinin haastattelun perusteella.

Olen syntynyt Afganistanissa ja asunut siellä 10 vuotta. Sen jälkeen muutin Pakistaniin yhdessä perheeni kanssa. Pakistanissa oli huono tilanne, olimme muuttaneet jo kotimaasta Afganistanista, mutta Pakistanissa meitä ei tunnustettu maahanmuuttajaksi, meillä ei ollut ihmisoikeuksia, ei oikeutta mennä töihin, ei mitään oikeutta liikkua, mennä ostoksille. Afganistanin jälkeen elämämme muuttui Pakistanissa vähitellen huonoksi. Isoveljet ja isä menivät sitten Iraniin töihin ja tulivat kotiin Pakistaniin kerran pari vuodessa. Myös minä muutin 13-14-vuotiaana Iraniin ja menin töihin siellä. Matka Iranin ja Pakistanin välillä oli vaarallinen ja se tehtiin salakuljettajien kanssa. Ilman lupaa Iraniin töihin menneillä ja Pakistanissa asuvilla ei ole mitään lainsuojaa. Iraniin oli todella huonoa, sillä saimme tehdä siellä töitä, mutta emme saaneet asua siellä. Jos poliisi otti meidät siellä kiinni, niin meidät sai palauttaa Afganistaniin, vaikka perheeni asui Pakistanissa.

Vuonna 2008 lähdin Eurooppaan päin. Päätöksen tekeminen oli vaikeaa, sillä meillä on rakas perhe, me rakastetaan toisiamme ja meillä on tosi hyvä äiti ja isä. Vanhemmat eivät halunneet, että me lapset muutetaan pois tai lähdän yksin pois, mutta tein päätöksen itse. Päätökseen vaikutti se, että Pakistanissa asumani neljä vuotta olivat vaikeita. Kun menin töihin Iraniin niin matka Iranin ja Pakistanin välillä oli vaarallinen. Olin aivan kyllästynyt siihen kaikkeen ja halusin muuttaa. Vaikka Iranista tullaan Eurooppaan, niin se ei ole helppoa. Kukaan ei kuvittele, että vain tulee Suomeen ja saa oleskeluluvan. Matka on vaikea ja kestää ja kestää, ja kaikkea voi tapahtua matkalla. Iranista lähtee paljon afganistanilaisia kohti Eurooppaa ja osalle lähtijöistä käy todella huonosti ja he saattavat kuolla. Osa lähtijöistä joutuu menemään takaisin, jos esimerkiksi Turkin poliisi ottaa kiinni ja palauttaa. Palaajat sitten kertovat kokemastaan ja uudet lähtijät tietävät matkan vaaroista jo lähtiessään.

Minun matkani Iranista Suomeen kesti 8 kuukautta. Olin nuori ja halusin opiskella. Halusin siten pelastaa oman perheeni, kun pääsen Eurooppaan. En tiennyt, että perheenyhdistäminen on niin vaikeaa. En etukäteen ajatellut, että menen Suomeen, se oli yksi maa muiden joukossa. Minulle ei ollut väliä missä olin, mutta halusin liikkua vapaasti ja opiskella. Lähtiessä Iranista meitä oli varmaan 10 saman ikäistä, mutta vain minä pääsin Suomeen. Yksi päätyi Norjaan ja yksi kuoli matkalla. Muut jäivät johonkin Keski-Eurooppaan, en ole heistä kuullut. Rahoitin matkaa Iranissa tekemälläni työllä ja veljet auttoivat jonkin verran. Rahalla matkaa olisi ollut helpompi tehdä, mutta jouduin mm. odottelemaan kolme kuukautta päästäkseni Kreikasta Italiaan. Tulin kuorma-auton sisällä, meitä oli kolme lasta hyvin pienessä tilassa ja laivamatka kesti 60 tuntia. Meillä oli vain yksi pullo vettä mukana, koska jos poliisi olisi ratsannut, olisi ollut vaikea juosta. Kun päästiin Italiaan, olimme kaikki hyvin huonossa kunnossa. Sen jälkeen oli vähän helpompaa. Matkalla oli myös salakuljettajia, mutta laivasatamassa maahanmuuttajia on tosi paljon ja kaikki etsivät pääsyä meren yli Italiaan. Toisia seuraamalla oppii rekan alle tai kuorma-autoon piiloutumisen.

Se oli rankka matka ja sitä jäi miettimään pitkäksi aikaa. Tulomatalla en voinut pitää yhteyttä kuin pari kertaa perheeseeni. Suomesta Skypellä oli helpompi pitää yhteyttä, vaikka yhteydet olivatkin huonot. Sain kaikkiin sisaruksiin yhteyden. Suomessakin tulomatka oli koko ajan mielessä ja vaikeutti nukkumista ja päivittäistä opiskelua. Mieleen tuli vaarallisia kohtia ja se, että mitä olisi voinut tapahtua. Kuten, että Turkin ja Iranin rajalla poliisi ampuu ja mitä tapahtuu, kun ihmiset menevät rekkojen alle. Lapset eivät aina tiedä, että kun

menee nukkumaan rekkojen renkaiden lokasuojien päälle ja kun kuski tulee ja käynnistää auton, niin tila auton pohjan ja renkaiden välissä pienenee. Matkalla näkee, että lapsia kuolee tilanteissa, joita he eivät ole voineet tietää vaarallisiksi. 10-20 kertaa on ollut tilanne, että jos olisi ollut metrin väärään suuntaan niin henki olisi mennyt.

Vaarallista matkaa ei ole helppo unohtaa ja ryhmäkodissa näkee, että asiat painavat lapsen mieltä. Lapsi kuuntelee vain pari sekuntia ja ajatukset karkaavat jo pois. Heidän on vaikea asettua kuuntelemaan ja heitä voi ärsyttää kyseleminen ja tilanteesta on helpompi poistua. He toipuvat pikkuhiljaa, kun he näkevät täällä hyviä asioita ja voivat käydä koulua. Oleskeluluvan saaminen auttaa unohtamaan, kun voi suunnitella muuta. Itse en halunnut ajatella niitä asioita. Ei ollut kiva, jos joku kysyi aamulla jotain matkasta, sillä ne asiat olivat sitten koko päivän mielessä. Luulen, että kestää ainakin vuoden ennen kuin voi puhua matkasta. Toki siihen vaikuttaa se, millaista elämä täällä on sen vuoden aikana. Suomessa voi kokea paljon rankempia asioita, jos saa kielteisen päätöksen, se satakertaistaa pelkoa ja kaikkea. Ihmisen mieli on sellainen, että jos tulee hyviä asioita, niin olet valmis puhumaan vaikeistakin asioista. Jos tulee huonoja asioita, niin haluaa olla puhumatta ja piilossa. Kaikki mennyt elämä, rankka ja pelottava matka on toinen puoli, ja se mitä Suomi tai Eurooppa antaa on lapsille tärkeää. Kielteinen päätös voi olla kuin aivoräjähdyks. Kaikista pahin asia on kielteinen päätös.

Turvapaikkaprosessi

Lapsen tultua Suomeen hän jättää turvapaikkahakemuksen poliisille tai rajaviranomaiselle, joka rekisteröi lapsen ja laatii tutkintailmoituksen (perustiedot). Lapsi ohjataan ryhmäkotiin ja siellä sosiaalityöntekijä tekee hakemuksen edustajan määräämiseksi. Käräjäoikeus tekee edustajan tehtävästä virallisen päätöksen ja lähettää sen vastaanottokeskukseen, edustajalle ja Maahanmuuttovirastoon (Migri).

Poliisi tai Rajavartiolaitos pitää lapselle turvapaikkakuulustelun, jossa tarkoituksena on selvittää hänen henkilöllisyyttään, maahantuloaan ja matkareittiään Suomeen.

Maahanmuuttovirasto järjestää lapselle turvapaikkapuhuttelun. Puhuttelussa tutkitaan turvapaikan tai muun oleskeluluvan myöntämisen edellytykset.

Turvapaikkapäätöksen tehtyään Maahanmuuttovirasto lähettää päätöksen lapsen asuinpaikkakunnan poliisille, joka antaa päätöksen tiedoksi lapselle ja hänen edustajalleen.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen järjestetään verkostokokous, johon osallistuu lapsi itse, edustaja, ryhmäkodin työntekijä ja mahdollisesti vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijä. Verkostokokouksessa määritellään alaikäiselle parhaiten sopiva sijoitus: perheryhmäkoti, tukiasuminen, yksityismajoitus tai perhehoito.

Edustaja

Jokaiselle yksin tulleelle turvapaikanhakijalapselle määrätään edustaja viivytyksettä, jos hän on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Ryhmäkodin sosiaalityöntekijä tekee käräjäoikeuteen hakemuksen edustajan määräämisestä ja käräjäoikeus tekee asiassa virallisen päätöksen. Edustaja **käyttää lapsen puhevaltaa**. Sama edustaja jatkaa alaikäisen kanssa hänen saatuaan oleskeluluvan ja muuttaessaan perhehoitoon, perheryhmäkotiin tai muuhun asumiseen. Edustajan tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu tulee huomioiduksi eri tilanteissa.

Edustaja

- tuo esiin lapsen näkemyksen ja mielipiteen sekä oman arvionsa lapsen edusta
- valvoo lapsen etua turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosessien aikana sekä muissa hänen henkilöönsä ja varallisuuttaan koskevilla juridisilla asioilla
- valvoo yleisesti lapsen etua asumiseen ja muihin elämäntilanteisiin liittyvissä kysymyksissä
- käyttää puhevaltaa lapsen palveluihin liittyvissä asioissa
- pitää yhteyttä ryhmä- tai perheryhmäkotiin, perhehoitoon, lapsen avustajaan, sukulaisiin ja muihin läheisiin

Turvapaikkaprosessin aikana edustaja

- tutustuu lapseen ja kertoo hänelle edustajan tehtävästä
- on mukana viranomaistapaamisissa ja antaa lapselle tietoa erilaisista toimijoista
- on mukana alkukartoituksessa, poliisin turvapaikkakuulustelussa ja Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelussa
- hankkii lapselle tarvittaessa avustajan (lakimies) turvapaikkaprosessia varten
- on mukana kuulemassa turvapaikkapäätöksen tiedoksiantoa
- voi avustajan kanssa hakea käännytyspäätöksen täytäntöönpanon keskeytystä ja laatia valituksen päätöksestä

Oleskeluluvan jälkeen edustaja

- auttaa lasta rekisteröitymään maistraatissa väestötietojärjestelmään ja tarvittaessa hakemaan matkustusasiakirjaa
- tekee hakemuksen Kansaneläkelaitokselle Suomen sosiaaliturvaan kuulumisesta
- hakee yhdessä ryhmäkodin kanssa kuntapaikkaa
- osallistuu lapsen kotoutumissuunnitelman laatimiseen
- auttaa lasta mahdollisessa perheenyhdistämisprosessissa
- auttaa pysyvän ratkaisun selvittämisessä, jos lapsi ei hae tai saa perhettään Suomeen
- osallistuu lapsen jälkihuollon suunnitteluun

Edustajan tehtäviin ei kuulu lapsen päivittäinen hoito, kasvatusta tai muu huolenpito. Edustajan tehtävä päättyy, kun lapsi tulee täysi-ikäiseksi, saa perheensä Suomeen, hänelle määrätään huoltaja tai muu laillinen edustaja tai hän muuttaa pysyvästi pois Suomesta.

Välitilan kokemus

Yksin tulleet lapset ovat jo pakomatkan aikana tunteneet epävarmuutta lopputuloksesta, joka tulee määrittämään heidän koko elämänsä. Suomeen saapumisen jälkeen lasten arkea määrittää epävarmuus ja odottaminen. Tätä vaihetta on kuvattu niin sanotuksi välitilaksi. Lapselle voi tulla kokemus, että samalla, kun muu maailma jatkaa kulkuaan, oma elämä tuntuu pysähtyneen. Jokainen heistä on epävarman tulevaisuutensa edessä yksin. Pitkittyvä odottaminen voi viedä toivon ja innon elämästä. Asumisyksiköissä yhden nuoren huoli vanhemmista tai jonkun saama kielteinen päätös tarttuu helposti muihin. Ikävään ja odotusprosessiin liittyviä huolia voi myös olla vaikea jakaa samassa asemassa olevien nuorten kanssa.

Välitilan tunnetta voi helpottaa kokemus osallisuudesta eli siitä, että voi vaikuttaa omaan elämäänsä. Nuori ei voi päättää turvapaikanhakuprosessin lopputuloksesta, mutta hänellä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa ainakin arkipäiväisiin asioihin. Tärkeitä ovat turvalliset arkirutiinit: opiskelu, harrastukset, mielekäs vapaa-aika ja ystävät. Oloa voi myös helpottaa ajantasainen tieto oleskelulupaprosessin vaiheista ja tilanteesta. Osallisuus näyttäisi toteutuvan parhaiten, kun nuorella on tunne, että hänen huolensa otetaan tosissaan, häntä kuunnellaan, lohduttava olkapää on tarjolla ja arki rytmittyy mielekkään tekemisen kautta. Välitilan kokemus ja odottaminen voivat jatkua vuosia, kun oleskelulupa on jälleen katkolla vuoden päästä tai selvittää perheen yhdistämisen mahdollisuutta. Yksinäisyys liittyy usein perheen poissaoloon, mutta myös tarpeeseen olla vertaisten, samanikäisten kanssa.

”Kun tulen kotiin huoneeseeni, tuntuu kuin kaikki seinät kaatuisivat päälleni. Minusta tuntuu, että olen yksin maailmassa. Pimeys ympäröi minut. Yöllä tulevat ajatukset, muistot, epävarmuus tulevaisuudesta. En pysty nukkumaan. Ajattelen äitiä, isää ja näen painajaisia siskosta. En saanut mahdollisuutta hyvästellä heitä. Tunnen itseni hirvittävän yksinäiseksi.” Hassan 17 v. (Furst 2017).

LÄHTEET

Honkasalo, V. (2016). Osallisuus vaatii toteutuakseen turvaa, aitoa kuuntelemista, ystävyysverkostoja ja tietoa. Nuorisotutkimusseura ry. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma28_honkasalo.pdf Luettu 2.11.2018.

Furst, A.C. (2017). Kort om barnkonventionen och medskick från Rädda Barnens möten med ensamkommande. <http://docplayer.se/24669877-Radda-barnen-kort-om-barnkonventionen-och-medskick-fran-radda-barnens-moten-med-ensamkommande-ann-caroline-furst.html>.

Kauko, O. (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015):1.

Käsikirja. Ilman huoltajaa olevan alaikäisen edustaminen kotoutumisvaiheessa. <https://kotouttaminen.fi/alaikaisen-edustajan-kasikirja> Luettu 19.11.2018.

Ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevan lapsen edustaminen – tietoa vastaanottokeskuksen toiminnasta ja edustajana toimimisesta www.migri.fi Luettu 30.11.2018.

Suomeen yksin tulleen alaikäisen edustaja. <https://migri.fi/suomeen-yksintulleen-alaikaisen-edustaja> Luettu 19.11.2018.

3.2 Nuoruus on tärkeä ikävaihe

Tällä tapaamisella käsitellään

- nuoruusiän (normatiivisia) kehitystehtäviä, joista yksi on oman identiteetin pohdinta. Näitä asioita peilataan myös yksin tulleen nuoren tilanteeseen.
- puhutaan sijaissisaruuudesta ja sen käsittelyn tärkeydestä jo valmennusvaiheessa.

Nuoruusiän kehitys

Lapsuuden ja nuoruuden raja, kuten myös nuoruuden ja aikuisuuden raja, vaihtelee tilanteittain ja näkökulman mukaan (fyysinen kypsyminen, juridinen tai sosiaalinen käyttäytyminen). Nuoruus voidaan jakaa kolmeen osaan: varhaisnuoruus (12-15-vuotiaana), keskivaihe (15-18-vuotiaana) ja myöhäisnuoruus (18-20/25-vuotiaana). Nuoruusikä on siirtymää lapsuudesta aikuisuuteen. Nuoruus alkaa fyysisinä muutoksina aikaisemmin kuin ennen ja toisaalta se on ajanjaksona pidentynyt kolmannelle vuosikymmenelle, jos nuoruuden kriteerinä pidetään työelämään siirtymisen ajankohdtaa. Nuoruudessa muuttuu suhde itseen, omaan ulkonäköön, omiin ajatuksiin ja mielipiteisiin sekä suhde muihin ihmisiin.

Nuoruusiän kehitys alkaa murrosiästä (puberteetti), jolloin kehossa tapahtuu suuria fysiologisia muutoksia. Murrosikä alkaa nuorilla hyvin eri iässä. Alkamisikää säätelevät sekä geneettiset että ympäristötekijät. Nuoruus on yhtäaikaista voimakasta biologisen ja sisäisen psykologisen kehityksen aikaa. Silloin tapahtuu suuria muutoksia kehossa, mielessä ja ihmissuhteissa. Aivojen kypsyminen erityisesti ohimo- ja otsalohkojen alueella vaikuttaa päätösten tekemiseen, riskien arviointiin, tulevaisuuden ennakoimiseen, ongelmanratkaisuun ja tunteiden hallintaan. Hormonitoiminnan muutokset johtavat fyysisen olemuksen muuttumiseen, seksuaalisuuden heräämiseen ja seksuaalisen identiteetin jäsentymiseen. Seksuaalinen kehitys on biologista kypsymistä ja tunnetilojen vaihtelua. Samanaikaisesti kehittyy kognitiivinen, ajatuksellinen kyky abstraktin ajattelun tasolle. Fyysinen kehitys on tunne-elämän kehitystä edellä ja psyykinen kehitys on samanaikaisesti voimakasta kehittymistä ja joidenkin toimintojen taantumista. Nämä ja yhteiskunnan odotukset, rajoitukset ja normit tuovat omia paineita ja ristiriitoja, mutta myös mahdollisuuksia nuoren kehitykselle ja valinnoille. Nuoruudessa alkaa yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeiluaika, jonka myötä nuori oppii ohjaamaan elämänsä oman yksilöllisyytensä kautta. Fyysisesti ja älyllisesti nuori on aikuisuuden kynnyksellä valmis kohtaamaan maailman, mutta ikävaiheeseen liittyy monella hapuilua, itsensä etsimistä ja sen miettimistä mitä todella haluaa.

Nuoruusiässä lapsen ja vanhempien väliset suhteet muuttuvat ja toveriryhmän ja ystävyysuhteiden merkitys kasvaa. Nuoret viettävät paljon aikaa keskenään, ryhmään kuulumisen on nuorelle tärkeää ja ryhmä-/ystävyyssuhteet vaikuttavat vahvasti nuoren sosialisatioon (kasvamiseen yhteiskunnan jäseneksi).

Kehitystehtävät ja normatiiviset elämäntapahtumat nuoruudessa

Nuoruuteen kuten kaikkiin kehitysvaiheisiin kohdistuu erilaisia haasteita ja odotuksia, joita kutsutaan kehitystehtäviksi. Ihminen kehittyy iän myötä sosiaalisen ympäristönsä tuomien vaatimusten, rajoitusten ja mahdollisuuksien puitteissa. Nuoruuden kehitystehtävät ovat nuoren sisäisiä ja nuoren ulkopuolelta tulevia kehitystehtäviä. Kehitystehtävät nousevat elämäntapojen tapahtumien ja siirtymien ikänormeista sekä fysiologisista muutoksista.

Nuoruuden keskeiset kehitystehtävät ovat:

- sukupuoli-identiteetin omaksuminen ja suhteiden luominen toiseen osapuoleen
- oman fyysisen olemuksen hyväksyminen
- vastuulliseen käyttäytymiseen (taloudellinen ja sosiaalinen) kasvaminen
- kaverisuhteiden ylläpitäminen
- tulevan ammatin suunnittelu ja siihen liittyvän koulutuksen hankkiminen ja valmistautuminen työelämään
- valmistautuminen perhe-elämään sekä
- oman maailmankatsomuksen, arvomaailman ja moraalien omaksuminen.

Erityisesti myöhäisnuoruudessa (tai varhaisaikuisuudessa) kehitystehtäviä ovat elämäkumppanin tai puolison valinta, perheen perustaminen ja työelämään siirtyminen. Haasteet ja vaatimukset muuttuvat iän myötä ja näiden kehitystehtävien onnistunut ratkaiseminen johtaa tyytyväisyyteen, hyvinvointiin ja myönteiseen kehitykseen sekä mahdollisuuteen siirtyä seuraavaan kehitysvaiheeseen.

Nuoruuden aikana sosiaalinen ympäristö muuttuu nopeasti. Tämä näkyy esimerkiksi muiden odotusten ja nuorelle asetettujen rajoitusten muuttumisena, jotka heijastelevat usein kulttuurisia uskomuksia. Tällaiset elämäntapahtumat ovat normatiivisia sen vuoksi, että ne yleensä tapahtuvat tietyn ikäisenä ja ohjaavat yksilön kehitystä ikänormien edellyttämällä tavalla, kuten esimerkiksi rippikoulun käyminen tai lukion päättäminen. Myös tiettyyn historialliseen aikaan liittyvät tapahtumat (esimerkiksi sota-aika, Saksojen yhdistyminen) ovat normatiivisia ja muokkaavat tietyn sukupolven kehitystä. Nuoren elämään kuuluu myös muunlaisia, ei-normatiivisia elämäntapahtumia, jotka ovat yksilöllisiä ja yllättäviä. Esimerkiksi liikenneonnettomuuteen joutuminen tai vanhempien avioero on tällainen ei-normatiivinen elämäntapahtuma, joka kuitenkin vaikuttaa kyseisen nuoren elämäntapahtumien ja kehitykseen. Normatiiviset elämäntapahtumat tai kehitystehtävät ovat kulttuurisidonnaisia, sillä eri maissa ja erilaisissa yhteiskunnissa on erilaisia siirtymävaiheita ja tästä seuraa eroavaisuuksia nuoren kehitykselle.

Yhteiskunta, ryhmä ja ystävät nuoren kehityksessä

Nuoret kohtaavat yhteiskunnan taholta haasteita, jotka vaikuttavat heidän kehitykseensä. Perhe-elämässä molempien vanhempien työssäkäynti on yleistynyt ja perheen yhteinen ajankäyttö on vähentynyt. Yhden vanhemman perheiden määrä on kasvanut. Samanikäiset viettävät enemmän aikaa keskenään, ydinperheen merkitys on kasvanut ja suvun vähentynyt. Koulutustaso on noussut yhä korkeammalle, kuitenkin samanaikaisesti raportoidaan alhaisesta kouluviihtyvyydestä. Koulussa täytyy tehdä aikaisemmin tulevaisuuteen vaikuttavia valintoja ja koulumenestys vaikuttaa kilpailussa opiskelupaikoista. Työllisyysnäköymät, nuorisotyöttömyys, lisääntyneet pätkätyöt, syrjäytymisuhka, koko ajan kehittyvien tieto- ja viestintätekniikoiden mukana pysyminen ja globalisoitua maailma ovat asioita, jotka vaikuttavat nuorten elämään. Nuorilla voi olla monenlaisia huolia: pelkoa epäonnistumisesta (koulumenestys, työ), huolta läheisistä tai yleismaailmallisia pelkoja (esim. ympäristöön liittyen).

Nuoruusiän riskitekijöitä

Nuoruusiästä puhutaan usein kielteisessä sävyssä ja erilaisten riskien vaiheena. Valtaosa nuorista ei käy läpi mitään erityistä kriisiä, vaikka nuoruus voi olla haavoittavaa aikaa monille. Osalla nuorista on henkistä pahoinvointia ja ulkoisena häiriökäyttäytymisenä näkyviä ongelmia. Tunneperäisiä eli sisäänpäin suuntautuvia ongelmia on 7-10 %:lla nuorista. Näistä tavallisimpia ovat masennus ja ahdistuneisuus. Taustalla on geneettisiä tekijöitä ja stressaavia elämäntapahtumia, erityisesti traumaattiset tapahtumat lisäävät riskiä näihin häiriöihin. Useiden kielteisten elämäntapahtumien kasaantuminen on altistavaa. Perheessä tapahtuvat lukuisat konfliktit, huono kohtelu ja hyväksikäyttö sekä perheen riitaisuus, avioero ja kielteinen vanhemmuus lisäävät nuoren henkisen pahoinvoinnin riskiä. Ikätoverisuhteet vaikuttavat myös siten, että kiusaaminen lisää ahdistuneisuutta ja masennusta.

Ulkoisella ongelmakäyttäytymisellä tarkoitetaan käytöshäiriöitä, aggressiivisuutta ja rikollisuutta. Käytöshäiriöitä on 6-16 %:lla pojista ja 2-9 %:lla tytöistä. Lapsen kyvyttömyys kontrolloida omaa toimintaansa (kontrolloimattomuus, impulsiivisuus ja vaikea temperamenttityyppi) on ennuste nuoruusiän ulkoiselle häiriökäyttäytymiselle. Alhainen älykkyys voi altistaa käytöshäiriöille ja rikollisuudelle. Vanhempien antama vähäinen ohjaus, heikko ja vaihteleva kurinpito sekä ankarien rangaistusten käyttö ennakoivat nuoren käytöshäiriöitä ja rikollisuutta. Ikätoveriryhmällä on myös keskeinen vaikutus näiden ongelmien esiintyvyyteen. Suojaavia tekijöitä ovat muun muassa rakentava vanhemmuus ja erityisesti äidin emotionaalinen lämpimyyden.

Päihteiden käyttö on nuoruusiän riskitekijä. Suomessa päihteiden käyttö alkaa usein peruskouluiässä ja on alkoholipainotteista. Nuoren päihteiden käyttöön liittyy usein vanhempien oma päihteiden käyttö ja nuoren kokema stressi. Taustalla on nähty keskeisimmin ikätoveriryhmän ja ystävien vaikutus (malli, ryhmäpaineet ja normit, saatavuus) sekä nuoreen liittyvät persoonallisuustekijät. Ikätoveriryhmän ja ystävien vaikutus ei ole aivan suoraviivainen. Ystävät valikoituvat saatavuuden ja samankaltaisuuden perusteella. Päihteitä käyttävä nuori valikoituu todennäköisemmin muiden päihteitä käyttävien seuraan ja antisosiaalinen muiden samankaltaisten seuraan. Hakeutumalla päihteitä käyttävän seuraan nuori luo itselleen sosiaalisen kontekstin, jolla on sitä kautta mahdollisesti haitallinen vaikutus häneen.

Toverisuhteet ja ryhmään kuuluminen

Nuoruudessa lapsen autonomia suhteessa vanhempiin lisääntyy ja samalla vertaisryhmän (suunnilleen samalla ikä- ja kehitystasolla olevien) merkitys kasvaa. Vertaissuhteet mahdollistavat irtautumisen vanhemmista. Ryhmässä oleminen on itsessään jo tärkeää, sillä kaveriporukka tarjoaa ajanvietettä, kumppanuutta ja tunteen johonkin kuulumisesta. Ikätoverien taholta hyväksytyksi tuleminen ja ystävyysuhteet vaikuttavat kehitykseen. Ylipäänsä tunne vertaisryhmään kuulumisesta ja oma asema ryhmässä on tärkeää. Nuoruusiässä ystävysten kahdenkeskiset suhteet muodostuvat tärkeiksi. Nuori odottaa sitoutumista, lojaalisuutta ja uskoutumista. Vertaisryhmään kuuluminen ja ystävyysuhteet edistävät sosiaalisia taitoja, moraalijattelua, vaikuttaa minäkuvan kehittymiseen ja edistää yhteistyötaitoja. Vertaiset ovat nuoren kehitykselle merkittäviä oppimisen kannalta: konfliktit ja erimielisyydet opettavat yhdessä toimimista ja kompromissien tekoa, oman paikan ottamista, jämäkkyyttä ja johtamista. Myös sisarusuhteet ovat merkityksellisiä nuoren kehitykselle. Sisarusuhteissa lapsi saa palautetta toiminnastaan ja vanhempia sisaruksia jäljittelemällä opitaan monia taitoja – myös sosiaalisia taitoja.

Vertaiset ovat hyvin keskeisiä vaikuttajia lapsen persoonallisuuden kehitykseen ja sosialisointiin, ja heidän vaikutuksensa on vanhempia suurempi. Perheympäristö toki vaikuttaa siihen, miten lapsi käyttäytyy kotona ollessaan. Kodin ulkopuolella opitaan, miten käyttäytyään vertaisryhmässä. Persoonallisuus on siis tilannesidonnainen jossain määrin. Kodin oven ulkopuolelle mennessään lapsi vaihtaa ”koodia”.

Yksin maahan tullut nuori on myös tavallinen nuori, jolla kehitysvaiheeseen liittyvä muutos ja ristiiriita (erillisyys ja itsenäisyys vs. riippuvaisuus ja tarvitsevuus) sekä hänen kokemuksensa voivat näkyä tempoilevana käyttäytymisenä ja erilaisena oireiluna. Yksin tulleelta nuorelta ei voi iän perusteella odottaa kehitystason mukaista käyttäytymistä. Nuoruusiässä aiemmat kokemukset tulevat uudelleen työstettäviksi. Erityisesti kiintymyssuhteissaan traumatisoitunut nuori voi alkaa toistaa kokemaansa irrottautumalla nopeasti siitä henkilöstä, johon hän on alkanut luottaa. On tärkeää, että nuorella on itsenäistymisen ja irrottautumisen ohella mahdollisuus työstää kokemuksiaan turvallisen aikuisen kanssa omassa tahdissaan kokien samalla hoivatuksi tulemistä.

Pohdittavaa:

On tärkeää, että aikuinen haluaa ja pystyy tarkastelemaan omaa toimintaansa ja vuorovaikutustapaansa (reflektiokyky). Miten sinun irrottautumisesi lapsuuden perheestäsi on tapahtunut? Sen pohdiminen ennakkoon on tärkeää. Mieti miten toimit eri tilanteissa nuoren kanssa?

Identiteetti

Identiteetti on ihmisen käsitys itsestään: siitä, kuka hän on, mitä hän haluaa ja mitä tavoittelee. Se ei ole pysyvä ominaisuus ja oman identiteetin kehittyminen olisi hyödyllistä nähdä jatkuvana vuorovaikutuksellisenä prosessina.

Identiteetin voidaan ajatella muodostuvan sekä henkilökohtaisesta että sosiaalisesta puolesta. Henkilökohtainen identiteetti muodostuu ominaisuuksista, jotka erottavat meidät muista. Eroavaisuuksien avulla työstämme itsestämme kuvaa uniikkina, yksittäisenä olentona. Tällaisia ominaisuuksia voivat olla esimerkiksi omat arvot ja kiinnostuksen kohteet. Ryhmäjäsenyydet muodostavat puolestaan keskeisen osan identiteetin sosiaalisesta puolesta. Sosiaalista identiteettiä rakennamme samankaltaisuuksien varaan. Tähän identiteetin ulottuvuuteen liittyy tarve kuulua ja samaistua johonkin ryhmään kuten ammattiin, harrastuksiin, kulttuuriin, kieleen, ikäryhmään tai sukupuoleen pohjautuviin ryhmiin. Tämä on ihmiselle luonteenomaista yhteenkuuluvuuden tunteen etsintää, joka on meihin sisäänrakennettua.

Lapsilla ei vielä ole mekanismeja, joilla suojata omaa identiteettiään, ja siksi he ovat erityisen haavoittuvia. Lapsen tärkeimmät identiteettineuvottelukumppanit ovat ihmisiä, joita hän ei voi valita: vanhemmat, opettajat, luokkatoverit. Näiden neuvottelukumppaneiden suhtautuminen lapsen ominaisuuksiin määrää pitkälti sen, millaiseksi hänen identiteettinsä muodostuu.

Nuorille selkeän identiteetin muodostaminen on yksi tärkeimmistä kehitystehtävistä. Hyvään itse-tuntemukseen perustuva identiteettikokemus voi olla merkittävä voimavara, mutta identiteetti voi myös olla haaste hyvinvoinnille, jos se on rakentunut esimerkiksi kielteiseksi koettujen ominaisuuksien ympärille. Käsitksemme siitä, millaisia olemme, vaikuttaa usein myös toimintaamme ja käyttäytymiseemme.

Identiteetin selkiintymättömyys liittyy nuorilla aikuisilla heikoksi koettuun hyvinvointiin ja motivaatio-ongelmiin. Identiteetin löytymistä edistäviä tavoitteita leimaa kolme ominaisuutta: ne ovat konkreettisia, kohdistuvat ulkomaailmaan ja suuntautuvat tulevaisuuteen. Myös konkreettinen vaivannäkö edistää identiteetin selkiytymistä.

Lapset sopeutuvat usein hyvin uuteen kulttuuriin, kun vain saavat siihen tarvittavan tuen. Nuorten kohdalla voi esiintyä enemmän sopeutumisvaikeuksia kuin lapsilla, mutta pysyvämpi yksilöllinen ja etninen identiteetti (henkilön itseymmärrys jonkin kulttuuriryhmän jäsenenä) muotoutuu yleensä vasta teini-ien lopussa. Ilman huoltajaa tulleiden nuorten identiteetin kriisiytymisen riski on erityisen suuri. Nuoren identiteetti on rakentunut pitkälti heidän siihenastisista elämäkokemuksistaan. Monet nuoret tulevat maista, joissa yhteisöllisyys on vahvemmin esillä kuin suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteisöllisessä kulttuurissa yksilön identiteetti määräytyy enemmän ryhmän kuin yksilön kautta. Yhteisön etu on yksilön etua tärkeämpi ja yhteisö määrittää yksilön aseman, roolin ja velvollisuudet. Hänen ei ole tarvinnut miettiä millainen hän henkilökohtaisesti on.

Asettuminen Suomeen tarkoittaa monesti myös sukupuoli-identiteettityötä. Sukupuoli ei ole vain biologinen tai fyysinen ominaisuus, joka jakaa ihmiset miehiin ja naisiin. Sen merkitys kehittyy myös sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kulttuurin välityksellä, millaisia esimerkiksi miesten ja naisten tulisi olla. Nuori kohtaa Suomessa erilaiset kulttuuriset tavat esimerkiksi tyttöjen ja poikien välisistä suhteista tai naisten asemasta yhteiskunnassa.

Nuoren kokemaa sukupuoli-identiteettiä ei voi muuttaa yrittämällä. Transsukupuolinen henkilö kokee, että on syntynyt väärään sukupuoleen. Muunsukupuolinen taas kokee olevansa yhdistelmä mieheyttä ja naiseutta. Sukupuoleton ihminen ei samaistu mihinkään sukupuoleen. Intersukupuolisuus on synnynnäinen tila, jossa sukupuolta määrittävät fyysiset tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Sukupuoli-identiteetti ei ole sama asia kuin seksuaalinen suuntautuminen, jolla tarkoitetaan, keihin ihminen tuntee seksuaalista vetovoimaa.

Nuorille kansallinen tai etninen jäsenyys voi olla toissijaista verrattuna urheiluun, musiikkiin, asuinpaikkaan tai sosiaaliseen mediaan liittyvien jäsenyyksien rinnalla. Nuoren identiteetin kehityksen kannalta on kuitenkin tärkeää, että hän tuntee oman taustansa. Myös jatkuvuuden tunne ja itsensä kokeminen osana sukupolvien ketjua on merkityksellistä. Tunne kuulumisesta johonkin on tärkeää, jos sukujuuret, historia ja osa sukulaisista ovat maantieteellisesti kaukana. Uudessa kotimaassa nuoren identiteetin muodostumiseen vaikuttaa myös se, miten hänet nähdään. Nuori voidaan nähdä vain ongelmien kautta tai hän joutuu kantamaan elintasopakolaisen ja hyväksikäyttäjän leimaa. Muiden kielteinen asenne voi musertaa nuoren itsetunnon tai vääristää nuoren kuvaa itsestä sekä vaikuttaa valintoihin, joita nuori tekee.

Nuori on kotimaassaan saattanut elättää itsensä ja perhettään omalla työllään ja hän on myös selvinnyt rankasta matkasta Suomeen. Hän on kuitenkin matkan aikana voinut altistua monille traumaattisille kokemuksille. Kaikella tällä on suuri merkitys hänen minäkuvaansa ja identiteettiinsä. Suomessa hän kohtaa erilaisen kulttuurin ja hänet asemoidaan uudelleen. Vanha identiteetti ei enää ”toimi” uudessa kulttuurissa. Nuori on avuton ja kieleton ja joutuu luopumaan omasta identiteetistään ainakin osittain integroituakseen uuteen kulttuuriin. Nuori joutuu tekemään ns. identiteettityötä: pohtimaan mihin hän kuuluu, onko hän suomalainen ja rakentamaan ns. kaksoidentiteetin, jossa yhdistyy vanhaa ja uutta.

Sijaissisuus

Sijasiperheenä toimivien perheiden lapsista käytetään nimitystä sijaissisuus. On tärkeää, että jokainen perheessä jo asuva lapsi tulee kuulluksi ja huomioiduksi. Koska sijasiperheenä toimiminen on koko perheen elämään vaikuttava asia, on tärkeää, että lapset saavat riittävästi tietoa sijasiperheenä toimimisesta, mahdollisuuksia kysyä ja sanoittaa omia tunteitaan. Lasten osallisuus, mielipiteen kartoittaminen ja yhteiset vanhempien kanssa käydyt keskustelut tukevat sisaruussuhteen muodostumista. Valmennuksessa olevien vanhempien on hyvä miettiä lapsen näkökulmasta tulevia muutoksia: arki, verkostot, koti, vanhempien antama aika lapselle, talous, lapsen uusi rooli perheessä.

Ilman huoltajaa maahan tulleet lapset ja nuoret tuovat perheeseen muuttaessaan mukanaan oman erilaisen kieli- ja kulttuuriympäristönsä sekä erilaisen kokemustaustan kuin perheessä jo asuvilla lapsilla on. Lapsia on tärkeä valmistaa näiden asioiden kohtaamiseen. Kotouttavan perhehoidon valmennuksen tueksi olemme kehittäneet sijasivanhemmuutta harkitseville perheille sijaissisuuteen liittyvän tehtäväkirjan avuksi lasten kanssa keskusteluun.

Pohdittavaa:

Mikä lapsenne elämässä pysyy ja mikä muuttuu?

LÄHTEET

- Castaneda, A. E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S. & Santalahti, P. (2018). Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja. THL.
- Dunderfelt, T. (2011). Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Hurmerinta, J. & Mikkonen, A. (toim.) (2017). Turvapaikanhakija. Kohtaamisen ja tuen käsikirja. Ensi- ja turvakotien liitto.
- Kettunen, K. Nuoruusiän kehitys. Luento 17.3.2018. Tampere.
- Marttinen, E. (2017). Deciding on the direction of career and life: Personal goals, identity development, and well-being during the transition to adulthood. Jyväskylän yliopisto.
- Nurmi, J-E. & Salmela-Aro, K. (2000). Ihmisen psykologinen kehitys ja elämäntilanne. Teoksessa E. Heikkinen & J. Tuomi (toim.) Suomalainen elämäntilanne. s. 86-98.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2014). Ihmisen psykologinen kehitys. s. 142-177. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Palokari, S. (2018). Matkalla omaksi itsekseen. Lapsen maailma 5/2018.
- Pesäpuu ry. Nuoren sijaisvanhemmaksi –koulutus (2017).
- Salmivalli, C. (2005). Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: PS-kustannus.
- Saraneva, K. (2002). Trauma ja pakolaisuus. Teoksessa S. Haaramo & K. Palonen (toim.) Trauman monet kasvot: psyykinen trauma sisäisenä kokemuksena. Terapia-säätiö.
- Vilkkö-Riihelä, A. (2003). Psyhyke. Psykologian käsikirja. Helsinki: WSOY.

3.3 Lapsi kantaa selkärepuksaan monenlaisia kokemuksia

Tällä tapaamisella

- käsitellään lapsen kiintymyksen kehitystä ja kiintymyssuhteita
- käsitellään menetysten merkitystä ihmiselle
- käydään läpi millaisia menetyksiä yksin tulleella lapsella voi olla
- perehdytään lyhyesti ympärileikkaukseen, kulttuurien erilaisiin käsityksiin, kunniaväkivaltaan sekä rasismiin.

Kiintymyksen synty

Pieni lapsi tarvitsee jonkun pitämään itsestään huolta ja vastaamaan hänen tarpeisiinsa, jotta hän pysyy hengissä. Kun hoitava aikuinen vastaa lapsen tarpeisiin oikea-aikaisesti, toistuvasti, sensitiivisesti ja johdonmukaisesti, lapsi pystyy kiinnittymään kyseiseen aikuiseen. Lapsi myös alkaa luottaa siihen, että kyseinen aikuinen vastaa jatkossakin hänen tarpeisiinsa ja tyyntyyttää hänen tunnetilansa. Keskeistä lapsen kiinnittymisessä häntä hoitavaan aikuiseen on, että lapsi voi kokea läheisyyden, eron ja uudelleen kohtaamisen turvallisella tavalla. Kun tämä lapsen kokemus toistuu riittävästi, lapsella kehittyy tunnesuhde hoivaavaan aikuiseen ja tätä tunnesuhdetta kutsutaan kiintymyssuhteeksi. Kiintymyssuhde voi karkeasti jakaen muodostua turvalliseksi tai turvattomaksi. Turvattomat kiintymyssuhteet jaetaan vielä välttelevään ja ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen.

Kiintymyssuhde kehittyy **turvalliseksi** silloin, kun lapsi uskaltaa luottaa hoitajaansa ja ilmaista tälle tunteensa iloineen ja pettymyksineen. Hoitaja kuulee lapsen viestit, hänen myönteisiä tunteitaan vahvistetaan ja lasta autetaan tarvittaessa rauhoittumaan. Turvallinen kiintymyssuhde toimii lapsen kannalta suojaavana tekijänä ja hän oppii luottamaan sekä itseensä että ympäristöönsä. Lapsi saa kokemuksen, että hän on tärkeä sekä hoivan ja huolenpidon arvoinen ja että aikuinen on turvallinen.

Turvattomassa kiintymyssuhteessa lapsen tarpeet eivät ole vanhemman mielessä etusijalla. Silloin lapsen tarpeita ei tyydytetä sensitiivisesti ja oikea-aikaisesti, vaan hoiva voi olla epäjohdonmukaista ja arvaamatonta, ja joskus lapsi jää kokonaan vaille tarvitsemaansa hoivaa. Lapsi saa kokemuksen, että hän ei ole hoivan ja huolenpidon arvoinen, eikä hän voi luottaa aikuiseen.

Kun lapsen odotetaan tukahduttavan kielteiset tunteensa itsenäisesti ja käyttäytyvän aikuisen toiveiden mukaisesti, kasvaa riski välttelevälle kiintymyssuhteelle. Lapsi oppii, että kiukuttelu, raivoaminen tai lohduksen tarve vievät hoitajan pois lapsen läheltä ja hän jää yksin. Lapsi tukahduttaa omat tunteensa ja pyrkii toimimaan aikuisen toivomalla tavalla. Lapsesta tulee ”reipas” ja hän ei kuormita hoitajaansa tunnemyrskyillään. Kun kukaan ei eläydy lapsen tunteisiin ja ajatuksiin, kosketus omiin, varsinkin kielteisiin tunteisiin, voi kadota. Tunteet eivät kuitenkaan katoa mihinkään, vaan ne vievät elimistön epätasapainoon ja näkyvät esimerkiksi sydämen sykkeenä ja autonomisen hermoston kiihtymisenä.

Jos lapsen hoitaja on tunnereaktioissaan intensiivinen, mutta ailahteleva ja epäjohdonmukainen, kiintymyssuhde voi muodostua ristiriitaiseksi. Lapsi saa ajoittain toivomansa vastineen, mutta ei ole varma, milloin toivottu vastine tulee ja mikä sen selittää. Lapsi lisää omaa tunteiden intensiteettiään ja pakottaa aikuisen reagoimaan. Näin vuorovaikutuksesta tulee kuohahtelevan tunnepitoista ja kielteiset tunteet tulevat pidäkkeettömästi.

Puhutaan myös organisoiutumattomasta mallista, jolloin lapsi kasvaa erittäin epävakaisissa oloissa. Tuolloin lapselle ei ehkä kasva uskoa ihmissuhteisiin lainkaan. Lapsen hoivaaja on ollut joko pelokas tai pelottava. Lapsi voi käyttäytyä normaalisti, mutta hetkittäin hänellä voi olla outoa käytös-

tä, irvistyksiä, pään hakkaamista, jähmettymistä tms. Tällainen lapsi on kokenut toistuvia traumoja ja menetyksiä, joihin hän ei ole saanut apua.

Yksin tulleilla lapsilla voi olla kokemus turvallisista vanhemmista ja he ovat voineet kiintyä ja viettää hyvää perhe-elämää vanhempiensa ja sisarustensa kanssa ennen lähtöään. Näiden lasten voi olla helpompi asettua sijaisperheeseen ja ottaa vastaan sijaisvanhempien tarjoamaa turvaa. Joidenkin kohdalla jo omat vanhemmat ovat voineet traumatisoitua kotimaan tilanteessa ja lapsi on jäänyt vaille tarvitsemaansa hoivaa. Sijaisperheessä lapsen käyttäytyminen saattaa heijastaa hänen odotuksiaan torjuvasta, epäluotettavasta ja ei-käytettävissä olevasta aikuisesta. Lapsen voi mm. olla vaikea kestää aikuisen läheisyyttä ja lohdutusta. Koska hän ei varsinkaan alussa vielä uskalla luottaa ihmissuhteiden pysyvyyteen, hän saattaa itse pyrkiä aikaansaamaan menetyksen ts. hylkää itse ennen kuin tulee taas hylätyksi. Sijaisvanhemman tehtävänä on tarjota lapselle korjaavia kokemuksia, joka tapahtuu rakentamalla arjen toistuvuutta, ennakoitavuutta ja luotettavuutta. Sijaisvanhemman tulee tarjota lapselle tunne, että hän on arvokas, rakastettava ja erityinen. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea myös tunteiden säätelyyn ja sanoittamiseen.

Kun nuoruusikäinen muuttaa perhehoitoon hänkin tarvitsee läheisyyttä ja hoivaa, vaikka eri tavalla kuin pienempi lapsi. Nuoren kohdalla kiintymisen sijaan voitaisiin puhua myös kiinnittymisestä. Jos nuorella ei ole ollut mahdollisuutta turvalliseen kiintymiseen, voi sijaisperhe tarjota hänelle uuden mahdollisuuden myös kiintyä.

Menetyksen kokemus

Kaikki ihmiset kokevat menetyksiä. *Ennakoitavissa olevat menetykset*, esimerkiksi elämäntilanteeseen ja ikävaiheeseen liittyvät muutokset, ovat luonnollinen osa ihmisen elämää ja niihin voi yleensä valmistautua. *Odottamattomia menetyksiä* kuten esimerkiksi sairaus, läheisen ihmisen yllättävä kuolema tai tulipalo, ei tapahdu kaikille ihmisille ja niihin ei yleensä voi valmistautua. Yksin tulleille lapsille lähtö kotimaasta on voinut olla suunniteltu, mutta kuitenkin ennakoimaton. Kaikki menetykset vaikuttavat itsetuntoomme ja mahdollisesti myös identiteettiimme.

Menetykset voivat näkyä käyttäytymisessä suruna, masennuksena tai vihana. Lapsi, kuten useimmat meistä, käyvät menetyksen kokemuksen jälkeen läpi erilaisia surun vaiheita. Alussa lapsi voi olla shokissa, lamaantua tai hän voi myös kieltää kokemansa menetyksen. Reaktiovaiheessa lapsi voi käydä mielessään kauppaa ("jos olen kiltisti, pääsen takaisin") tai kokea vihaa. Usein vihan takana onkin menetyksen kokemus ja se voi ilmetä vihan kääntymisenä sisäänpäin eli masennuksena tai ulospäin eli häiriökäyttäytymisenä. Vähitellen lapsi uskaltaa hyväksyä tapahtuneen ja kokea aitoa surua. Saatuaan tukea surun käsittelyyn hän voi oppia elämään menetyksensä kanssa ja pystyä suuntautumaan tulevaisuuteen.

Millaisia menetyksiä yksin tulleella lapsella voi olla?

Ilman huoltajaa maahan tullut lapsi on joutunut eroon vanhemmistaan, perheestään ja suvustaan ja kenties menettänyt heidät kokonaan. Ainakin hän elää erillään näistä itselleen tärkeistä ihmisistä. Kaikki lapset kokevat eron vanhemmistaan menetyksenä. Yksin tulleet lapset ovat voineet joutua todistamaan muihin kohdistunutta väkivaltaa tai joutuneet itse sen kohteeksi. He ovat usein eläneet sodan ja konfliktitilanteiden keskellä turvattomassa ympäristössä, jossa he ovat voineet kohdata köyhyyttä, nälkää, hätää ja kärsimystä.

Vaikeat kokemukset ja menetykset näkyvät lapsen käyttäytymisessä vihana, suruna ja masennuksena. Lapset voivat tuntea olevansa vihaisia, loukattuja ja järkyttyneitä kokemistaan menetyksistä johtuen. Osalle kokemukset voivat myös turruttaa tunteita. Lapset ovat menettäneet turvallisuuden tunteen, perusluottamuksen ja lapsena olemisen aseman joutuessaan itse vastaamaan itsestään.

Uudessa maassa yksin tulleet eivät usein tiedä mitä heille on tapahtumassa ja mihin he ovat muuttamassa. Kaikki ympärillä voi olla erilaista: kieli, hajut, maut, äänet, ihmiset ja arkirutiinit. He eivät tunne uuden maan kulttuuria, tapoja ja sosiaalista koodistoa. Oman roolin ja paikan löytäminen on äärimmäisen haastavaa.

Lapsuudenperheen vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet ovat merkityksellisiä myös siinä, miten lapsi ja nuori pystyy kohtaamaan menetyksiä myöhemmin elämässään. Yksin tulleet ovat voineet elää koko elämänsä turvattomissa olosuhteissa. Tällöin varhaiset kokemukset puutteellisesta vanhemmuudesta, laiminlyönti ja kaltoinkohtelu ovat voineet aiheuttaa kiintymyksen ongelmia, jotka lisäävät riskiä myöhemmille kehityksellisille ja tunne-elämän ongelmille. Kokemukset turvallisesta kiintymyksestä, hoivan, lohdun ja turvan saamisesta toimivat suojaavina tekijöinä myöhempiä vastoinkäymisiä vastaan.

Fyysinen laiminlyönti (perustarpeiden laiminlyönti, puutteellinen ruoka ja vaatetus, heikko terveydenhoito, puutteellinen lapsen ohjaus ja valvonta) vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen ja perusluottamuksen syntymiseen. Fyysinen väkivalta (lyöminen, piiskaaminen, savukkeella polttaminen, nipistely, sitominen, perheväkivallan näkeminen ja kokeminen jne.) saattaa aiheuttaa kehityksellisiä viiveitä ja vaikuttaa lapsen kykyyn luottaa ja kiintyä.

Psyykinen väkivalta (sanallinen vähättely, nimittely, häpäisy, eristäminen, jatkuva huomiotta jättäminen) vaikuttaa lapsen tunne-elämän ja itsetunnon kehittymiseen.

Seksuaalinen hyväksikäyttö (seksuaalinen koskettelu ja hyväily, ikään sopimattomat keskustelut, kehoon tunkeutuminen, käyttäminen pornografiassa ja prostituutiossa) loukkaa lapsen/nuoren seksuaalista koskemattomuutta useimmiten fyysisesti ja aina psyykkisesti.

Epäsosiaaliset käyttäytymismallit (aggressiivinen käyttäytyminen, päihteet, epärehellisyys, näpistely, vahingonteot) ohjaavat vääränlaiseen elämäntapaan, jolloin lapsi oppii käyttämään näitä malleja ratkaisukeinoina.

Sikiöaikaiset tekijät (äidin raskaudenaikainen alkoholin, huumeiden ja/tai lääkaineiden käyttö, heikko ravinto tai muu puutteellinen huolenpito itsestä ja sikiöstä, äidin sairaudet) ovat voineet vaikuttaa lapsen hoitoisuuden kokemukseen ja sitä kautta lapsen saamaan hoivaan ja kiintymyskokemukseen. Perimä ja synnynnäiset tekijät (erilaiset syndroomat, aivovaurio, synnynnäinen sokeus/kuurous) voivat vaikuttaa lapsen kykyyn ilmaista tarpeitaan, jolloin lapsi ei välttämättä anna palautetta silloinkaan, kun hänen tarpeisiinsa vastataan.

Pystyäkseen auttamaan lasta sijaisvanhemman on tärkeää käydä läpi omat menetyksensä ja miettiä, mikä itseä on auttanut siinä. Se on ensiarvoisen tärkeää myös siksi, ettei lapsen kokemus suru nostaisi pintaan vanhemman omia käsittelemättömiä menetyksiä. Ilman tätä työtä sijaisvanhempia ei pysty tukemaan heillä asuvaa lasta lapsen käsitellessä omaa menetystään. Silloin, kun lapsi on valmis ja halukas käsittelemään omia kokemuksiaan, aikuisen tulisi olla valmiina tukemaan lasta. Yksin lapsi ei pysty menetyksiään ja vaikeita kokemuksiaan työstämään ja läpikäymään.

Ympärileikkaus

Tyttöjen ympärileikkaus (tytön sukuelinten silpominen)

- tarkoittaa kaikkia kulttuurisista tai muista ei-hoidollisista syistä tehtäviä toimenpiteitä, joihin liittyy ulkoisten sukuelinten osittainen tai täydellinen poistaminen tai niiden vahingoittaminen jollakin muulla tavalla. Ympärileikkausta pidetään sitä harjoittavassa yhteisössä normaalina osana aikuistumista. Perinne elää erityisesti monissa Afrikan maissa, mutta myös joissain Lähi-idän ja Aasian maissa. Siitä on tullut ajankohtainen asia myös Suomessa kansainvälisen muuttoliikkeen seurauksena.
- ympärileikkausikä vaihtelee eri alueilla ja eri etnisissä ryhmissä. Toimenpide voidaan tehdä vauvaiästä teini-ikään, ennen avioliittoa, ensimmäisen raskauden aikana tai vasta synnytyksen jälkeen. Useimmiten se tehdään ennen 15 vuoden ikää.

Ympärileikkaus voi aiheuttaa monenlaisia fyysisiä ongelmia (mm. kipua, verenvuotoa, virtsaamisvaikeuksia, tulehduksia, kudosaivourioita sekä sukupuolielämään ja synnytykseen liittyviä ongelmia) ja henkisiä vaurioita (mm. pelkoa, järkytystä, stressiä, painajaisia, masennusta) sekä lyhyt- että pitkäkestoisesti. Suomessa naisten ja tyttöjen ympärileikkauksia ei saa tehdä ja toimenpide on rikoslain mukaan törkeänä pahoinpitelynä rangaistava teko. Näin on silloinkin, kun Suomessa asuva tyttö viedään Suomen rajojen ulkopuolelle leikattavaksi. Tyttöjen ympärileikkaus on käytäntö, joka loukkaa lapsen ihmisoikeuksia. YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen sitoutuneilla valtioilla on velvollisuus toimia lapsille vahingollisten perinteisten tapojen poistamiseksi.

Vaikuttamistyössä ja viranomaisyhteyksissä käytetään termiä tyttöjen sukuelinten silpominen. Neutraalimpi ilmaus tyttöjen ympärileikkaus kunnioittaa perinteen läpikäyneitä ja on osoittautunut toimivaksi vaihtoehdoksi maahanmuuttajayhteisöjen parissa toimissa.

Poikien ympärileikkaus

- tarkoittaa uskonnollisiin tai kulttuurisiin syihin perustuvaa ei-hoidollista toimenpidettä, jossa pojan siittimestä poistetaan esinahkaa.
- perinne liittyy vahvasti juutalaiseen ja islamilaiseen perintöön, jossa ympärileikkaus liittyy pojan osaksi uskonnollista yhteisöä. Joissakin Afrikan maissa rituaalin katsotaan kuuluvan osaksi poikien aikuistumisriittejä.
- rituaali suoritetaan yleensä ennen murrosikää.
- ympärileikkaus aiheuttaa lapselle kipua ja voi aiheuttaa tulehdusta sekä pidempiaikaisia haittavaikutuksia aikuisuudessa (mm. tuntoherkkyyden puutetta, erektiovaikeuksia ja seksuaalista haluttomuutta).
- Suomessa alaikäisten poikien ei-lääketeieteellistä ympärileikkausta ei ole toistaiseksi lailla kielletty. Sen katsotaan kuitenkin loukkaavan lapsen kehollista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

Kulttuuriset kunniakäsitukset

Eri kulttuureissa ja yhteisöissä kunnia määritellään eri tavoin. Kunniakäsitöksillä on usein tärkeä merkitys yhteisöllisyyttä korostavissa kulttuureissa. Kulttuurisidonnaisiin kunniakäsitöksiin voi liittyä hyvin haitallisia perinteitä. Ne eivät liity mihinkään tiettyihin uskontoihin. Kunniakäsitukset voivat johtaa konflikteihin ja kunniaväkivaltaan.

Kulttuuristen kunniakäsitysten juuret voivat olla tuhansia vuosia vanhassa perinteessä ja sukupolvelta toiselle siirtyneissä asenteissa. Patriarkaalisissa kulttuureissa ja yhteiskunnissa miehen kunnia on sidottu naisen kunniaan ja siveyteen eli naisen kunniallisuuteen. Naisten ja tyttöjen kunnian nähdään tarvitsevan erityistä suojelua. Ajattelutavan mukaan kunnia kuuluu koko yhteisölle ja yksilön teot vaikuttavat yhteisön (perheen tai suvun) kunniaan. Kunniakäsitys näkyy perheen, lasten ja vanhempien rooleissa ja arkielämän eri muodoissa. Monet ristiriitatilanteet kyetään ratkaisemaan rauhanomaisesti. Kulttuurisiin kunniakäsitöksiin liittyy myös paljon hyviä ja yksilöä tukevia puolia. Vahva yhteisöllisyys tarjoaa turvaa, eikä yhteisön jäsentä jätetä yksin.

Kunniaväkivalta

- tarkoittaa perheen tai suvun piirissä tapahtuvaa kunnianormien puolustamiseen liittyvää väkivaltaa tai rajoittamista.
- voi olla luonteeltaan fyysistä ja/tai psyykkistä. Kunniaväkivallan muodot voivat vaihdella uhkailusta, liikkumisen rajoittamiseen, painostukseen, pakkoavioliittoihin, fyysiseen väkivaltaan tai äärimmillään nk. kunniamurhaan.
- syynä voidaan nähdä seurustelu tai ystävystyminen ihmisen kanssa, jota suku tai perhe ei hyväksy; avioero tai avioliitosta kieltäytyminen; siveetön pukeutuminen; liiallinen ”länsimaistuminen” tai pelkkä epäily kunnianttomasta käyttäytymisestä ja yhteisöllisten siveysperiaatteiden rikkomisesta.

- kohdistuu yleensä naisiin ja tyttöihin, mutta voi kohdistua myös homoseksuaaleihin poikiin ja miehiin.
- sillä halutaan huolehtia siitä, että yksilö toimii yhteisön arvojen ja normien mukaisesti.
- ilmiön taustalla on voimakas häpeä ja pelko yhteisöllisen kunnian menetyksestä.
- sitä esiintyy monissa yhteisöissä ympäri maailmaa, erityisesti patriarkaalisisissa kulttuureissa.
- taustalla on usein yhteisön hyväksyntä ja oikeutus väkivallalle.

Rasismi

Rasismi voidaan käsittää kielteisiksi mielikuviksi ja asenteiksi yksilöä kohtaan sen perusteella, että hän edustaa tai hänen ajatellaan edustavan tiettyä etnistä, kansallista, uskonnollista tai kulttuurista ryhmää. Rasismi on ihmisryhmän tai sen jäsenten ihmisarvon alentamista, ja usein omaa ryhmää pidetään parempana kuin toisten ryhmiä. Rasismi aiheuttaa eriarvoistumista ja vahingoittaa sen kohteiden lisäksi koko yhteiskuntaa. Rasismia käytetään vallan välineenä.

Rasismi voi olla suoraa, silmille tulevaa ja aggressiivista: nimittelyä, kiusaamista, fyysistä väkivaltaa, mutta myös epäsuoraa: loukkaavia vitsejä, haukkumista tai ryhmästä pois sulkemista. Rasismi on aina toiseuden tuottamista, jossa joku määrittelee itsensä paremmaksi tai ylivertaisemmaksi suhteessa toiseen. Internet, nuorten käyttämät verkkoympäristöt ja nettiyhteisöt ovat arkipäiväistäneet rasismia. Lapsi on usein yksin rasismin kohteeksi joutuessaan, eikä hänellä ole riittävästi valtaa rasismin vastustamiseen suhteessa muihin.

Rasismien kokemukset voivat vaikuttaa olennaisesti identiteetin rakentumiseen – siihen, miten nuori näkee itsensä suhteessa muihin ja mahdollisuutensa yhteiskunnan jäsenenä. Rasismien kohteeksi joutumisella voi olla vaikutuksia yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. Siitä yli pääsemiseksi lapsella täytyy olla mahdollisuus jakaa kokemuksiaan – se on tärkeä edellytys lapsen itsetunnon kehittymiselle ja turvallisuudentunteen muodostumiselle. Sijaisvanhempi ei ole vastuussa ympäristössä esiintyvää rasismista, mutta hän on vastuussa siitä, että tarjoaa lapselle välineitä rasismin kohtaamiseen. Aikuisten tulee puuttua rasismiin ja puhua siitä lapsen kanssa.

Yksin tulleen lapsen muutto sijaisperheeseen tarkoittaa väistämättä myös sitä, että rasismista tulee koko perheen asia. Törmäyksiä maailman kanssa on odotettavissa eikä vanhempien ”värisokeus” auta lasta kohtaamaan ympäristön ennakkoluuloja ja sitä tosiasiaa, että muut ihmiset näkevät lapsen poikkeavana. Sijaisvanhempien tulisi olla valmiita vastaanottamaan kaikki, mitä lapsi tuottaa. Anna lupa lapsen kaikenlaisille tunteille, kuuntele ja yritä ymmärtää häntä. Vanhemman tulisi olla valmis oppimaan lapselta. Vanhempi ei voi tietää, mitä lapsi tuntee ja minkälaisia tilanteita hän kohtaa. Lapsen kokemus on hänelle tosi. Tärkeää olisi viestittää: olen läsnä, olen tukena, olet minulle tärkeä juuri sellaisena kuin olet.

Erilaisuuden kokemuksista on tärkeää puhua. Jos omille kokemuksille ei löydy nimeä, niistä on vaikea puhua. Opetta lasta pitämään puolensa ja mieti yhdessä lapsen kanssa, miten eri tilanteissa voisi selviytyä parhaiten. Vahva itsetunto suojaa. Tutkimusten mukaan kokemukset, esim. jatkuvat utelut alkuperästä ja vaatimukset henkilöhistorian avaamisesta ventovieraille, näyttäytyvät hyvin samantlaisina eri maissa. Tyypillisiä uteluja ovat esim. Mistä olet kotoisin? Puhutko suomea?

Lapsella on oikeus yksityisyyteen. Kun ympäristö utelee tietoja lapsen taustoista, häntä voi opettaa sanomaan ”Tämä on minun yksityisasiani enkä halua puhua siitä”. Rakenna lapselle verkostoja, joissa voi puhua, samaistua ja olla samanlainen muiden kanssa. Näiden tukiverkoston luomisessa lapset tarvitsevat läheistensä tukea.

Pohdittavaa:

Miten tukisit lasta rasismin kohtaamisessa eri ikäkausina? Mitä sinulle sijaisvanhempana tarkoittaa katseiden kohteena oleminen ja miten voit sopeutua siihen?

LÄHTEET

Adoptioperheet ry:n lehti nro 3/2006. Teemanumero aiheesta: Rasismi adoptioperheessä. <https://www.eirasismille.fi/mita-on-rasismi> Luettu 5.10.2018.

Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä. (2016). DIDAR-hanke.

Kunniaväkivalta. THL, Lastensuojelun käsikirja. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/kunniavakivalta Luettu 19.11.2018.

Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa (2011). Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.

Mäkelä, J. (2003). Piirteitä aivojen varhaisesta kehityksestä. Teoksessa: P. Niemelä, P. Siltala & T. Tamminen (toim.) (2003): Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva, WSOY.

Männikkö, P., Pynnönen, J., Yli-Rekola, S. (2013). PRIDE-kouluttajan opas. Pesäpuu ry.

Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. (2018). PALOMA-käsikirja. THL.

Poikien ympärileikkaus. Maahanmuuttovirasto. [https://migri.fi/documents/5202425/6198040/Poikien%20ymp%C3%A4rileikkaus%20\(fi\)/c52f53cf-2d0a-4e00-990d-84174b69453f](https://migri.fi/documents/5202425/6198040/Poikien%20ymp%C3%A4rileikkaus%20(fi)/c52f53cf-2d0a-4e00-990d-84174b69453f) Luettu 19.11.2018.

Rastas, A. (2007). Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Väitöskirja/Tampereen yliopisto.

Sinkkonen, J. (2015). Lapsen kiintymyssuhteet tavallisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa: J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.) (2015). Lapsi uusissa oloissa - Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Duodecim Oy.

Sinkkonen, J. (2018). Kiintymyssuhteet elämänkaaressa. Duodecim Oy.

Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus. Maahanmuuttovirasto. [https://migri.fi/documents/5202425/6197803/Tytt%C3%B6jen%20ja%20naisten%20ymp%C3%A4rileikkaus%20\(fi\)/67d86e0e-7d6e-4b21-9477-b4b927fb1ae9](https://migri.fi/documents/5202425/6197803/Tytt%C3%B6jen%20ja%20naisten%20ymp%C3%A4rileikkaus%20(fi)/67d86e0e-7d6e-4b21-9477-b4b927fb1ae9) Luettu 19.11.2018.

3.4 Miten lapsen kokemukset näkyvät arjessa

Tällä tapaamisella

- saadaan tietoa traumaista ja niiden vaikutuksesta lapsen elämään. On hyvä muistaa, että lapset ovat kokemuksiltaan ja psyykkisiltä hallintakeinoiltaan yksilöllisiä.
- pohditaan miten sijaisvanhempi voi auttaa lasta.

On tärkeä tietää, miten ihmiset käyttäytyvät ja toimivat joutuessaan kokemaan traumaattisia ja vaikeita kokemuksia. Voidakseen ymmärtää ja auttaa yksin tulleita lapsia sijaisvanhemman on tärkeää olla tietoinen omiin elämäntapahtumiinsa liittyvistä kokemuksista sekä siitä millaisia reaktioita itsessä voi nousta lasta ja hänen käyttäytymistään/kokemuksiaan kohdatessa.

Yksin tulleet lapset ja nuoret ovat haavoittuvainen ryhmä. He ovat tavallisia lapsia epätavallisissa tilanteissa. He ovat usein kohdanneet traumatisoivia tapahtumia, jotka yhdistyneenä vaikeaan elämäntilanteeseen voivat vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin ja tästä voi seurata tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmia. Yksin tulleet lapset joutuvat pärjäämään traumaattisten kokemusten, menetysten, epä mukavien matkakokemusten ja muualle jääneeseen perheeseen liittyvien huolten ja ikävän sekä turvapaikkaprosessiin liittyvän stressin kanssa. Kielteinen turvapaikka- tai oleskelulupapäätös tai pitkä perheenyhdistämisprosessi voi vaikuttaa haitallisesti lapsen vointiin ja lisätä lapsen stressiä. Epävarmuus saa lapset ja nuoret usein uskomaan, että heidän on vaikea toteuttaa unelmiaan. Tämä voi aiheuttaa lojaliteettiristiriitoja suhteessa vanhempain, perheeseen ja kotimaahan, jotka näitä lupauksia ovat antaneet.

Mielenterveys

eli psyykinen hyvinvointi on hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja selviytymään elämään kuuluvissa haasteissa sekä työskentelemään ja ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan. (WHO, 2013.)

Stressi on tilanne, jossa henkilöön kohdistuu sellaista fyysistä tai psyykkistä rasitusta tai painetta, joka ylittää hänen sopeutumisensa voimavarat. Stressi on psykologinen kokemus, joka voi ilmetä erilaisina fyysisinä (mm. päänsärky, huimaus, sydämentykytyys, pahoinvointi, vatsavaivat, tihentynyt virtsaamisen tarve, hikoilu, flunssakierre ja selkävaivat) tai psyykkisinä oireina (mm. jännittyneisyys, ärtymys, aggressiot, levottomuus, ahdistuneisuus, masentuneisuus, muistiongelmät, vaikeus tehdä päätöksiä ja unen häiriöt). Mikään tekijä ei sinänsä stressaa, vaan reaktio riippuu paljon henkilön vastustus- ja sietokyvystä.

Psyykinen trauma on henkinen vaurio tai haava, joka syntyy, kun todellinen tai nähty vaaranuhka ylittää henkilön normaalin kestokyvyn. Sen aiheuttaa **traumatisoiva tapahtuma**, joka saa aikaan traumaattista stressiä, jolloin psyykkiset puolustuskeinot lamaantuvat ja seuraa syvä avuttomuuden ja voimattomuuden tunne sekä pelkoa ja kauhua.

Traumatisoiva tapahtuma on äkillinen ja odottamaton uhkaava tilanne, joka uhkaa henkilön hallinnan tunnetta ja sisältää tunteen hengen vaarasta. Tapahtuma aiheuttaa sen kohdanneelle epätavallisen voimakkaita, normaalia elämää häiritseviä reaktioita. Traumatisoiva tapahtuma voi koskettaa yhtä henkilöä (perheenjäsenen kuolema, terveyden menetys, väkivallan uhriksi joutuminen) tai vaikutuksen piiriin voi joutua perhe, ryhmä tai yhteisö (aseellinen ryöstö, sota, kodin menetys).

Traumaoireilu

Lapsen mielen rakenteet ovat vasta kehittyvässä, joten traumatisoiviin tilanteisiin joutuminen altistaa lasta helpommin traumakokemuksen syntymiselle. Lapsen kokemaan traumaan vaikuttaa:

- se, miten paljon kokemus on järkyttänyt lasta ja hänen kehitystään ja säilyykö arjen toimintakyky
- onko kyse yhdestä tapahtumasta vai kasautuneista kokemuksista
- lapsen ikä sekä minkälaisia resursseja lapsella on ollut kompensoida trauma. Mikäli lapsi kokee, että hän on täysin muiden armoilla ja vanhempi ei pysty häntä suojaamaan, lapsi traumatisoituu helpommin.
- miten vanhempi toimii ja reagoi ja onko hän itse traumatisoitunut.

Trauma synnyttää pysyvän pelkotilan, jossa elimistö on jatkuvassa hälytystilassa (stressivalmius). Pakolaislapsilla ja erityisesti yksin tulleilla on nähtävillä monia käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmia: univaikeuksia, painajaisia, paniikkikohtauksia, sosiaalista vetäytymistä, apatiaa, erilaisia kehityksellisiä pulmia, päänsärkyä, yliaktiivista käytöstä, passiivisuutta, keskittymisvaikeuksia, masennusta, ahdistuneisuutta, yksinäisyyttä, eroahdistusta, itsetuntopulmia, syömishäiriöitä ja -ongelmia. Lapsen traumareaktiot saatetaan arvioida käytöshäiriöiksi, uhmaksi, valehteluksi tai kunnioituksen puutteeksi, jolloin traumat jäävät tunnistamatta.

Traumatisoituneen ihmisen mielessä traumaattiset kokemukset jäävät erillisiksi, ja osittain tai kokonaan tietoisuuden ulkopuolelle ja ne voivat aiheuttaa muistihäiriöitä. Traumamuistot tallentuvat osittain kehollisina kokemuksina ja muistoina (haju, tunne, ääni, maku, eleet, ilmeet), jotka voivat palautua myöhemmin mieleen **ns. traumamuistuttajien** (traumatriggeri) kautta. Tuolloin samankaltainen tilanne tai aistimus muistuttaa pelottavasta tapahtumasta ja voi laukaista autonomisen, tiedostamattoman (pelko)reaktion.

Traumaattiset kokemukset voivat johtaa itsetuhoisuuteen, jossa lapsi/nuori vahingoittaa itseään. Toiminnan tavoitteena on lopettaa mieleen tulevien asioiden ajattelu, säädellä tunteita tukahduttamalla niitä tai estää muistojen uudelleen eläminen tai tuntee jotakin totaalisen tyhjyyden sijaan. Tavoitteena voi olla myös itsensä rankaiseminen kokemastaan syyllisyydestä tai häpeästä. Usein pakolaislapset eivät tiedä mitä tunteet ovat tai he eivät tunnista niitä. Sen vuoksi on tärkeää opettaa nuorille mitä tunteet ovat, myös ns. negatiiviset tunteet sekä opettaa tunteiden säätelyä ja oppia muita taitoja itsensä vahingoittamisen tilalle. Asiaa voi lähestyä myös fyysisen terveydentilan hoitamisen kautta, jolloin lapsi paremmin ymmärtää terapian tarpeen ("keino päästä eroon päänsärystä").

Traumaperäinen stressihäiriö (posttraumatic stress disorder, PTSD) on psykiatrinen häiriö, jossa trauman oireet ovat muodostuneet vakaviksi ja pitkäaikaisiksi. Trauman jälkeen on normaalia kokea erilaisia stressioireita, jotka useimmiten lievittyvät itsestään ajan kuluessa. Osalla stressireaktio kuitenkin pysyy ja saattaa vähitellen kehittyä traumanjälkeiseksi stressihäiriöksi. Silloin ihmisen aikaisemmat selviytymiskeinot eivät riitä muuttuneessa tilanteessa.

Traumaperäisessä stressihäiriössä traumaattinen tapahtuma tunkeutuu uudelleen mieleen (esimerkiksi takaumien, toistuvien ajatusten ja unien kautta). Lapset voivat reagoida liian vähäisellä tai liian voimakkaalla kokemisen tavalla. Traumaperäisessä stressihäiriössä lapsi tai nuori näkee toistuvia painajaisia tapahtumasta. Muistikuvat ovat usein hajanaisia, tallentuvat eri tavoin kuin arkiset tapahtumat ja ne palautuvat usein viiveellä. Lapsi yrittää välttää traumaan liittyviä ajatuksia, tunteita ja keskusteluja. Hän saattaa karttaa myös paikkaa, toimintaa ja ihmisiä, jotka muistuttavat tapahtumasta. Reagointiherkkyys saattaa turtua. Esimerkiksi lämpimät tunteet saattavat puuttua tai laimentua siitä, mitä ne olivat ennen trauma. Traumakokemuksen jälkeen on tyypillistä kehon pitkittynyt ylivireystila. Se saattaa ilmetä vaikeutena nukahtaa ja pysyä unessa. Lapsi tai nuori saattaa olla ärtynyt, levoton ja lyhytpinnainen.

Tutkimusten mukaan traumaattinen stressireaktio ja psykologinen tuska ovat selvästi yleisempiä yksin tulleiden joukossa kuin perheidensä kanssa asuvilla pakolaisnuorilla ja paljon korkeampaa kuin nuorten normaalipopulaatiossa. Stressi ja tuska on kuitenkin aika lailla samanlaista kuin muilla sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla. Kohonnut riski liittyy selvästi traumakokemuksille altistumiseen. Tämä näkyy merkittävästi korkeampana masennusoireiluna (päivittäiset stressitekijät), ahdistuksena ja PTSD-oireina. Pitkäaikaisanalyysissa yksin tulleilla ei kuitenkaan ole ollut merkittävää eroa mielen terveyden pulmissa. Psykkisen stressin kokemisen on havaittu olevan vähäisempää sukulaisten, sijaisperheessä tai pienissä ryhmäkodeissa eläneiden nuorten joukossa kuin yksin asuvilla.

Lapsen psyykkiset hallintakeinot

Sodan vaikutukset lapsiin ja nuoriin sekä traumaattisen tilanteen kokeminen ja siitä selviytyminen voivat vaihdella riippuen lasten persoonallisuudesta ja koetuista oloista. Traumalta suojaavia tekijöitä voivat olla hyvä fyysinen terveys ja perimä, myönteiset varhaiset ihmissuhteet sekä hyvä itsetunto ja hyväksytyksi tuleminen tunne. Lisäksi selviytymiseen vaikuttavat oppimiskyky, ristiriitojen ja ongelmanratkaisutaidot sekä vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaidot. Ulkoisia suojaavia tekijöitä voivat olla turvallinen ympäristö ja yhteiskunta, riittävä ravinto ja suoja, sosiaalinen tuki, myönteiset mallit ja koulutusmahdollisuudet.

Traumaattisen kokemuksen jälkeen lasten on parasta päästä mahdollisimman pian tavalliseen arki-rutiiniin. Tämä lisää turvallisuuden tunnetta ja vähentää vaarassa olon aiheuttamaa stressiä. Jotkut lapset voivat tarvita erityistä terapeutista apua, mutta kaikki pakolaisnuoret eivät ole traumatisoituneita tai em. avun tarpeessa. Riittävä hoiva ja tuki voi auttaa heitä rakentamaan elämänsä uudelleen ja kehittämään resilienssiä ja kykyä selviytyä maahanmuuton tuomista epävarmuuksista. Resilienssillä tarkoitetaan joustavuutta, selviytymiskykyä, taitoa sopeutua ennakoimattomiin tilanteisiin hyvin haastavissa olosuhteissa. Selviytymiskykyisellä lapsella ja nuorella on paljon suojaavia tekijöitä, jotka turvaavat lapsen ja nuoren tervettä kehitystä. Lasten ja nuorten kohdalla merkittäviä suojaavia tekijöitä ovat sosiaalinen verkosto, läheiset ja turvalliset ihmissuhteet (perhe, ystävät), vähintään yhden huolehtivan aikuisen olemassaolo, ikätoverien vertaistuki sekä ammattiapu.

Laadullisilla tutkimuksilla on selvitetty pakolaisnuorten omia selityksiä ja näkemyksiä tunne-elämän hyvinvoinnilleen. Tutkimuksissa on löydetty seuraavia hallintakeinoja, joilla nuori lisää resilienssiään:

- jatkuvuuden säilyttäminen muuttuvassa kontekstissä
- sopeutuminen oppimalla ja muuttamalla
- omaksumalla positiivisen asenteen
- tukahduttamalla tunteita ja etsimällä häiriötekijöitä
- käyttäytymällä epäitsenäisesti
- epäluottamus

Vaikka jotkut pakolaislapset jäävät psyykkisesti haavoittuvaisiksi ja jotkut osoittavat häiriintynyttä käytöstä, useimmat näyttävät pärjäävän monenlaisen kokemansa stressin kanssa. Lapset vastaavat maahanmuuton haasteisiin eri tavoilla ja monet lapset omaksuvat aktiivisen toimijan roolin passiivisen uhrin roolin sijaan. Haavoittuvuuden ja sen ilmentymien sijaan tulisikin kiinnittää enemmän huomiota nuorten voimavaroihin.

Trauma ja sietoikkuna

Traumasta kärsivillä on usein hyvin matala ärsykekyky ja he reagoivat stressiin äärimmäisillä viireystiloilla suojautumiskeinona itselleen. Tuolloin keskitytään henkiin jäämiseen, jolloin sekä ajattelu- että muistitoiminta ovat ongelmallisia.

Sopivassa viireystilassa ollaan vyöhykkeellä, jossa koetaan turvaa ja hyvää oloa. Hermoston viireystila on sopiva ja palvelee lajinsäilymisen kannalta välttämättömiä toimintoja. Se mahdollistaa kiintymisen, leikin, hoivan, oppimisen, tutkimisen ja energian säätelyn (nukkuminen, syöminen ja itsestä huolehtiminen). Tuolloin olemme halukkaita vuorovaikutukseen ympäristön kanssa.

Kun fyysinen tai psyykkinen turvallisuus on uhattuna, aktivoituvat puolustuksen toimintajärjestelmät. Vuorovaikutus estyy, kun tulkitsemme ympäristön ärsykkeet uhkaaviksi. Tällaiset tulkinnat laukaisevat puolustusstrategiat: vireystaso nousee tai laskee. Ylivireystilassa aktivoituu taistele ja pakene -reaktio, jolloin elimistön aistimukset voimistuvat. Sydämen lyöntitiheys nopeutuu, hengitys kiihtyy ja stressihormoneja erittyy.

Alivireystilassa elintoiminnot hidastuvat ja menevät ikään kuin säästöliekille: sydämen lyöntitiheys hidastuu, lihasten jänitys häviää, toiminta lamaantuu, seuraa emotionaalinen tyhjyys ja toivottomuuden tunne.

Ylivireystila

Taistele ja pakene:

- Voimistuneet aistimukset
- Ylivalppaus
- Häiriöt kognitiivisessa kyvyssä

UHKA

UHKA

Sietoikkuna: Sopiva vireystila

- Kiintyminen, leikki, hoiva, tutkiminen, energian säätely

TURVA

TURVA

Alivireystila

Lamaantuminen ja turtuminen

- Vähäiset aistimukset
- Tunteiden turtuminen
- Vähäinen liike
- Kyvyttömyys kognitiiviseen työskentelyyn

UHKA

UHKA

Sijaisvanhemman tehtävänä on auttaa lasta yli- tai alivireystilasta sopivaan vireystilaan (turva). Tämän mahdollistumiseksi sijaisvanhemman on itse pysyttävä kiintymisen ja kannattelun tilassa. Omalla kehon kielellään, olemuksellaan ja ilmeillään sijaisvanhempi viestittää lapselle turvaa ja auttaa lasta laskeutumaan ylivireystilasta ja/tai nousemaan alivireystilasta. Vakauttamisella tarkoitetaan oirehinnan ymmärtämistä ja lieventämistä. Lapselle voi kertoa, että hänen tuntemuksensa ovat normaaleja seurauksia asioista, joita hän on kokenut. Vakauttamisharjoituksilla esim. hengityksellä ja erilaisilla kehollisilla harjoituksilla, voidaan rauhoittaa hermostoa ja palautetaan olotila sietoikkunaan.

Mitä sijaisvanhempana voin tehdä – millaista vanhemmuutta ilman huoltajaa tulleet lapset tarvitsevat

Tuhannenkin kilometrin matka alkaa yhdestä askelesta.

– Laotse

Yksin tullut lapsi tarvitsee hoivaa, joka tarjoaa turvaa, hyviä ihmissuhteita ja auttaa löytämään selviytymistaitoja. Sijaisvanhempien pitäisi pystyä tarjoamaan ympäristö, jossa lapsi kokee olevansa turvassa, rentoutunut ja voi keskittyä ikätasoisii asioihin. Hänen tulee voida luottaa ihmissuhteiden turvallisuuteen ja luoda rakentavia suhteita hänelle tärkeisiin viiteryhmiin (harrastukset, ystävät, koulu). Sijaisvanhemman on oltava käytettävissä tunnekuhuissa (vihaisuus, pelokkuus, pettymykset) ja auttaa rauhoittumaan ja käsittelemään niitä. Sijaisvanhempiä tarvitaan tunteiden tunnistamisessa ja sanoittamisessa sekä sääntelyn lisäämisessä.

Daniel Hughes puhuu niin sanotusta PLACE-asenteesta, joka pohjautuu kiintymyssuhdeteoriaan. Kasvattajana ja hoivaajana sijaisvanhemman on hyvä muistaa, että hyvä vuorovaikutus lapsen kanssa helpottaa asioita. Hughes näkee tärkeänä, että vuorovaikutuksessa lapsen kanssa tulevat esille seuraavat asiat:

- Playfulness** Leikkisyydellä aikuinen voi luoda keveän ilmapiirin kommunikaatiolle. Huumori on yksi merkittävimmistä leikkisyyden piirteistä. Se lisää avoimuutta aihetta tai tilannetta kohtaan. Sen avulla vanhempi osoittaa, ettei kaikki ole vakavaa ja asioista löytyy myönteisiä puolia.
- Love** Rakkautta eli aitoa välittämistä lapsesta ja lempeää ilmaisua.
- Acceptance** Hyväksyntä lisää turvallisuuden tunnetta, sillä lapsi kokee saavansa olla juuri sellainen kuin hän on. Samalla aikuinen osoittaa ymmärrystä lapsen kokemasta ja sen vaikutuksesta hänen käyttäytymiseensä.
- Curiosity** Uteliaisuudella aikuinen osoittaa, että on aidosti kiinnostunut ja haluaisi tuntea ja tietää lapsesta enemmän.
- Empathy** Empatian tavoitteena on, että lapsi tuntee aikuisen myötätunnon, ja että aikuinen välittää hänestä ja hänen ajatuksistaan.

PLACE-asenne voi vähentää nuoren kokemaa häpeää ja huonommuuden tunnetta. Kun nuori kokee tulevaisuutensa aidosti kuulukseksi ja hänen ajatuksensa, tarpeensa ja toiveensa tulevat sanoitetuiksi ja kuuluisiksi, keskusteluyhteys nuoreen mahdollistuu. Tuolloin nuori voi kokea ratkaisujen lähtevän häneltä ja sitoutuminen niihin on helpompaa.

Pidä kiinni sovituista asioista, anna sopivasti tilaa ja kuuntele kiinnostuneena. Arvosta nuoren ajatuksia ja mielipiteitä, herkisty nuoren viesteihin ja lähde mukaan ideoihin. Ei kannata asettua nuoren yläpuolelle, ei kiirehtiä tulkitsemaan nuoren puheita ja tekemisiä. Siedä keskeneräisyyttä ja ole kärsivällinen.

Sijaisvanhemmalta tarvitaan huumoria, pitkää pinnaa, joustavuutta, harkintakykyä ”valita taistelunsa”, joihin lähteä, vahvaa itsetuntoa, omaa juttua akkujen lataukseen, vertaistukea sekä ennakoitavaa aikuisuutta. On tärkeää, että aikuinen haluaa ja pystyy tarkastelemaan omaa toimintaansa ja vuorovaikutustapaansa (reflektiokyky).

Anna nuorelle tilaa olla sellainen kuin hän on. Anna aikaa, turvallisuutta ja ennustettavuutta. Tue vanhojen rutiinien muodostamisessa tai auta rakentamaan ja oppimaan uusia. Rakenna luottamusta. Huomaa nuoren moninaisuus: kannusta näkemään eri puolia, korosta ja sanota hyviä puolia. Rohkaise tekemään omia valintoja ja punnitsemaan eri vaihtoehtoja. Viesti nuorelle, että häntä ei hylätä, vaikka nuori olisi hankala. Rohkaise häntä konfliktien ratkaisuun. Maailma ei romahda, vaikka oltaisiin eri mieltä. Tue, jos nuori pahoittaa mielensä tai järkyttyy jostakin. On tärkeää, että nuori kokee kaikkien tunteiden olevan hyväksytyjä (huomaa tunteiden ja käyttäytymisen ero). Turvasa oleminen on kaiken perusta. Vain turvallisuutta tuntien voi kasvaa ja kehittyä.

Sijaisperheen on tärkeä olla vakaasti ja luotettavasti käytettävissä. Tue nuorta elämäntarinansa kanssa käymällä läpi hänen kokemuksiaan ja niihin liittyviä tunteita ja ajatuksia. Siten hän voi rakentaa eheämpää tarinaa menneisyydestään ja saada yhteistä ymmärrystä tapahtuneesta.

Itsensä ilmaiseminen yksin tai yhdessä muiden kanssa luovilla keinoilla voi auttaa tuomaan esiin eri tilanteita ja näihin liittyviä ajatuksia. Optimismi ja toiveikkuus ovat tärkeitä. Lapsen ympäristön tulisi olla suuntautunut tulevaan ja siihen, että tulevaisuudessa asiat ovat paremmin. Nuoren tulisi voida kokea, että asioilla on jokin mielekkyys.

Mentalisaatio

Mentalisaatio eli mielellistäminen on pyrkimystä ymmärtää sitä, minkälainen kokemus tai tunne on voinut edeltää jotakin tekoa. Kun vanhemmalla itsellään on kykyä mentalisaatioon, hän viestii lapselle, että sekä positiiviset että negatiiviset tunteet ovat siedettävissä ja yhdistettävissä.

Mentalisaatio kehittyy lapsuudessa ja vuorovaikutuksessa hoitajan kanssa. Vanhemman oma kyky mentalisaatioon auttaa näkemään lapsen olentona, jolla on omat tavoitteensa, halunsa ja uskomuksensa. Mentalisaatiokyky kehittyy edelleen nuoruusiässä, jolloin abstrakti ajattelu tekee mahdolliseksi yhä monimutkaisempien yhteyksien ymmärtämisen. Samalla se on edellytys nuoruusiän kehitystehtävälle, oman identiteetin syntymiselle. Ikävaihe on kuitenkin mentalisaation kehityksessä erityisen haasteellinen vaihe. Neurobiologisen kypsymisen myötä esimerkiksi pelon ja aggression kokeminen muuttuu. Pienetkin ympäristön ärsykkeet voivat saada murrosikäisessä aikaan voimakkaan tunnereaktion ja tunteiden hallinta vaikeutuu. Mentalisaatiolle ominainen havainnoiva pohdinta ja kyky eläytyä toisten kokemuksiin on vaikeaa, jos omia voimakkaita tunteita ei hallitse riittävästi.

Varhaisvaiheen vuorovaikutuskokemukset ovat ratkaisevan tärkeitä mentalisaation kehittymisessä, mutta kyky voi vahvistua myöhempien hyvien ihmissuhteiden ja tarkasti suunnatun hoidon avulla. Joudumme aina kuvittelemaan sen, mitä toinen ihminen ajattelee, sillä emme voi tietää sitä varmasti. Kun luulemme ”tietävämme”, väärinymmärryksen riski kasvaa. Ainoa tapa tietää, on kysyä ja kuulla se häneltä. Sijaisvanhemman onkin hankalissa tilanteissa hyvä pohtia mielessään 3-5 eri vaihtoehtoista syytä nuoren käyttäytymiselle. Sen jälkeen nuoren kanssa voi käydä keskustelun, osuiko joku ajatuksistasi oikeaan ja kuulla mitä nuori itse kertoo.

3.5 Niin erilaisia, niin samanlaisia

Tällä tapaamisella

- käsitellään kulttuurisia eroavaisuuksia
- opimme uskonnon ja kulttuuritaustan huomioimisesta perhehoidossa
- saamme tietoa kotoutumista tukevista asioista
- perehdymme monikulttuuriseen perhehoitoon

LOS 12

Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

LOS 13

Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.

LOS 14

Lapsella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Valtion tulee kunnioittaa vanhempien lapselle antamaa ohjausta tämän oikeuden käyttämisessä.

Kulttuurisia eroavaisuuksia

Suomeen tulee lapsia hyvin erilaisista kulttuureista ja jokaisen lapsen perheellä on omanlaisensa tavat ja tottumukset. Onkin tärkeää muistaa, että lähestymme jokaista yksilönä, emmekä näe häntä vain kansansa, uskontonsa tai kulttuurinsa edustajana.

Yksilöllinen - yhteisöllinen kulttuuri

Kulttuurit voivat erota toisistaan hyvin monella eri tavalla, mutta maailman voi hyvin karkeasti jakaa yksilöllisyyttä korostavaan ja yhteisöllisyyttä korostavaan kulttuuriin. Jaon perusteena voidaan pitää perhekäsitystä, joka vaikuttaa yksilön minäkuvaan, elämänsäkuvaan, perheen sisäisiin ihmissuhteisiin sekä suhteisiin lähiympäristön kanssa.

Monet yksin maahamme tulleet lapset tulevat yhteisöllisestä (kollektiivisesta) kulttuurista, jolle tyyppillistä on ”me-keskeisyys”. Identiteetti ei perustu yksilöön vaan ryhmään, jonka jäsen kukin on syntymästään lähtien. Yhteisö voi olla laajennettu perhe, heimo, klaani tai kyläyhteisö. Koska jokainen yksilö on riippuvainen yhteisöstään, yhteisön etu on myös kaikkien sen jäsenten etu. Eturistiriitattilanteissa yhteisön tarpeet voivat ohittaa yksilöiden omat tarpeet. Yksilön teot voivat saattaa koko yhteisön häpeään. Toisaalta mitä yhteisöllisempi kulttuuri on, sitä enemmän siihen sisältyy pelkoa kasvojen menettämisestä ja leimatuksi joutumisesta yhteisön silmissä. Individualistiset eli yksilölliset kulttuurit ovat selvemmin syyllisyyskulttuureja, koska syyllisyys on enemmän yksilön tunne.

Yhteisöllisessä kulttuurissa jokaisella jäsenellä on oma paikkansa, ja asema määrittää myös yksilön velvollisuudet, jotka vaikuttavat henkilön käyttäytymiseen. Harmonian säilymistä yhteisössä pidetään yksilön henkilökohtaisia oikeuksia tärkeämpänä. Vanhempia ja muita auktoriteettihenkilöitä kunnioitetaan, eikä heidän sanomisiaan tai tekemisiään avoimesti kyseenalaisteta. Omavaltainen käytös voi johtaa yhteisöstä pois sulkemiseen.

Yhteisöllisessä kulttuurissa perheeseen kuuluu sukulaisia useammasta sukupolvesta. Laajennetun perheen jäsenet ovat aineellisesti ja henkisesti riippuvaisia toinen toisistaan. Tämä voi vähentää yksinäisyyden kokemista, mutta toisaalta aiheuttaa yksityisyyden puutetta ja vahvaa jakamisen velvoitetta. Usein koko perhe osallistuu vähempiosaisen perheenjäsenten hyvinvoinnin ylläpitoon ja myös avioitumisen jälkeen edellytetään taloudellista huolehtimista omista ja puolison vanhemmista sekä avun tarpeessa olevista sisaruksista ja heidän lapsistaan. Myös matkalle lähetetyille nuorelle on voitu antaa tehtävä, joka voi olla esimerkiksi perheenyhdistäminen tai rahan lähettäminen kotiin. Jos tämä ei ole mahdollista, nuori voi kokea epäonnistuneensa tehtävässä ja kokee häpeää. Tämä taas voi johtaa siihen, että hän välttelee yhteydenpitoa omaan perheeseensä.

Feminiinisyys ja maskuliinisuus

Monet maahanmuuttajat tulevat meitä maskuliinisemmista kulttuureista. He ovat ehkä tottuneet toisenlaiseen naisen asemaan kuin Suomessa. Yksin tulleille nuorille voikin olla uutta naisen asema, tasa-arvoisuus ja länsimainen vapaus. Poikien voi olla vaikeaa vastaanottaa neuvoja tms. perheen äidiltä, ja naisten tehtäväksi voidaan nähdä perheen hyvinvoinnista huolehtiminen. Maskuliinisen ja patriarkaalisen kulttuurin omaavan lapsen syntymäperhe voi kokea loukkaavana ja tungettelevana sen, että nainen lähestyy aktiivisesti perheen miestä. Yhteydenotossa muualla olevaan perheeseen voi olla hyvä miettiä, onko sillä merkitystä, kuka yhteydenottaja on, sijaisä vai -äiti.

Valtaetäisyys ja hierarkkisuus

Maahanmuuttajat voivat tulla maista, joissa vallitsee suuri valtaetäisyys. Tuolloin perheessä isä voi olla voimakas auktoriteetti, koulussa opettaja ja työpaikalla esimies. Suomalaisten viranomaisen tuttavallisuus, epämuodollisuus ja tasa-arvoisuus voivat olla maahanmuuttajille vieraita ilmiöitä. Ne aiheuttavat helposti myös epäluuloisuutta ja väärinkäsityksiä vuorovaikutuksessa. Näissä kulttuureissa arvostetaan muodollisuutta, kohteliaisuutta ja ylempänä olevien henkilöiden kunnioittamista. Kukin tietää oman paikkansa hierarkiassa ja toimii sen mukaisesti. Mm. Pohjoismaat kuuluvat pienen valtaetäisyyden maihin. Niissä ihmiset nähdään hyvin tasavertaisina oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa suhteen, selkeitä auktoriteetteja ei ole ja lastenkasvatus on vapaampaa.

Pohdittavaa:

Kotimaassaan nuori on todennäköisesti esimerkiksi nukkunut perheenjäsentensä kanssa samassa tilassa. Voiko omassa huoneessa yksin nukkuminen olla lapselle pelottava asia?

Suomessa lapsi omaksuu uutta kulttuuria ja sen tapoja. Voiko lapsen länsimaistuminen johtaa häpeään? Mitä tämä voi tarkoittaa lapsen ja vanhemman yhteydenpidolle? Voiko nuori kertoa vanhemmilleen muuttumisestaan?

Kotoutuminen ja kotouttaminen

*Jos haluat kulkea nopeasti, kävele yksin.
Jos haluat päästä pitkälle,
kulje yhdessä toisten kanssa.*

– Afrikkalainen sananlasku

Kotoutuminen on maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen. Vastavuoroisesti vastaanottava yhteiskunta saa uusia vaikutteita ja monimuotoistuu.

Uuteen maahan asettumisen tuottamaa psyykkistä kuormittumista ja sopeutumista voidaan kuvata kolmivaiheisena prosessina: saapuminen, kohtaaminen ja taakse katsominen. Saapumisvaiheessa kaikki tutut olosuhteet muuttuvat. Kohtaamisessa havainnoidaan uuden kotimaan olosuhteita ja verrataan niitä lähtömaahan. Taakse katsomisen vaiheessa ihminen pystyy yhdistämään kahden kulttuurinsa piirteet itselleen sopivaksi. Siihen voi liittyä monenlaisia ristiriitaisiakin tunteita kiitollisuudesta ja tyyneydestä, koti-ikävään ja pelkoon.

Kotouttamisella tarkoitetaan kotoutumislain mukaisia viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteitä ja palveluita, joilla yksilön kotoutumista edistetään hyvinvoinnin, terveyden, koulutuksen ja työllisyyden lisäämisen keinoin. Nämä määritellään henkilökohtaisessa kotoutumissuunnitelmassa. Suomessa kotouttamisesta on vastuussa Työ- ja elinkeinoministeriö ja sen alla toimivat ELY-keskukset sekä kunnat.

Maahanmuuton alkuvaiheessa maahanmuuttajalle annetaan perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta. Kaikille ilman huoltajaa tulleille lapsille tehdään kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelmassa määritellään kotoutumista tukevat ja edistävät toimenpiteet ja palvelut. Ala-ikäisen kotoutumissuunnitelmasta vastaa kunta. Siinä huomioidaan yksilölliset olosuhteet, alaikäisen toivomukset, mielipide sekä lastensuojelulain mukaisesti hänen etunsa ja kehitysvaiheensa. Se laaditaan yhdessä lapsen/nuoren ja hänen huoltajansa tai edustajan kanssa monialaisena yhteistyönä. Periaatteena on ohjata nuori normaalipalvelujen piiriin. 17-vuotias pääsee TE-toimiston palveluiden piiriin, jolloin kotoutumissuunnitelmasta vastaa TE-toimisto.

Kotoutumissuunnitelma voi sisältää:

- perusopintoja, lukio-opintoja, ammatillisia opintoja
- täydennys- tai jatkokoulutusta
- oman äidinkielen opetusta
- lastensuojelun toimenpiteitä tai niiden jälkihuoltoa
- muita sosiaali- ja terveyspalveluja
- harrastusten ja vapaa-ajan toiminnan pariin ohjaamista
- sosiaalisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen vahvistamista

Kotoutumista ohjaa Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Kotoutumista edistäviä asioita

Jatkuvuus ja turvallisuus lapsen elämässä edistävät kotoutumista. Tähän liittyvät myös hoitava arki ja rutiinit, pysyvä asuinpaikka ja pysyvät ihmiset ympärillä (mm. perheryhmäkodin ohjaajat, edustaja). Hoitava arki ja pysyvyys ovat perhehoidon peruselementtejä. Lapsella on kuntalaisena oikeus osallistua kaikkeen siihen toimintaan, johon muutkin lapset ja nuoret osallistuvat. Koulunkäynti, harrastukset ja muu vapaa-ajantoiminta tukevat lapsen kotoutumista.

Suomessa asuvalla oppivelvollisuusikäisellä (7-17-vuotias) maahanmuuttajalla on oikeus samaan peruskoulutukseen kuin suomalaisillakin. Perusopetuksen valmistavaa opetusta annetaan 6–10-vuotiaille vähintään 900 tuntia ja tätä vanhemmille vähintään 1000 tuntia. Opetukseen osallistuvalla on oikeus siirtyä perusopetukseen tai esiopetukseen jo ennen edellä todettujen tuntimäärien täyttymistä, jos hän pystyy seuraamaan perusopetusta tai esiopetusta. Lapsen siirtyminen valmistavista opinnoista normaaliopetukseen tulisi tapahtua yksilöllisesti. Integrointi perusopetukseen auttaa usein tehokkaammin oppimaan suomen kieltä ja saamaan uusia ystäviä.

Peruskoulun päättötodistus on Suomessa merkityksellinen jatko-opintoja tai työpaikkaa ajatellen. Siksi lapsia ja nuoria tulee tukea sen saamisessa ja henkilökohtaisen koulutuspolun jatkossa ja sen vaatimassa tuessa. Kotoutumista ja koulunkäyntiä tukee, kun lasta ja nuorta kuullaan, keuhataan ja kannustetaan.

Monikulttuurinen perhehoito

Kun sijaisperheessä on useampia kulttuureja, on tärkeää pyrkiä tasapainoon erilaisten näkemysten ja tapojen kanssa. On tärkeää, että kaikkien perheenjäsenten kulttuuri huomioidaan arjessa ja juhlissa, eikä kulttuureja aseteta paremmuusjärjestykseen. Kulttuuriasioista puhumisen tulisi olla luonnollista. Sijaisvanhemmat tukevat nuorta ehjään kaksikulttuurisen identiteetin rakentumiseen ja kulttuuriset tekijät sekä niiden nuoren hyvinvointia ja identiteettiä tukeva vaikutus huomioidaan ratkaisuja tehtäessä.

Haasteita monikulttuuriseen perhehoitoon tuo yhteisen kielen puuttuminen. Erilaiset kulttuuriset ja uskonnolliset tavat vaativat enemmän keskustelua ja tietoa. Lapsen oman perheen ja suvun kanssa, miksei myös nuoren itsensä kohdalla, lastensuojelu ja perhehoito sekä viranomaisysteemi voivat olla vieraita asioita ja herättää pelkoa tai ennakkoluuloja. Kulttuuriset erot kuten sukupolvien asema ja auktoriteetin eli iältään vanhemman aseman ymmärtäminen voivat myös aiheuttaa väärinymmärryksiä tai haasteita. Myös käsitykset perheestä (ydinperhe/laajennettu perhe), lapsuudesta ja kasvatuksesta voivat olla hyvin erilaisia. Osapuolilla voi olla myös erilainen käsitys niistä asioista, joista on lupa puhua eri tilanteissa ja eri ihmisten kanssa.

Yhteistyössä eri kulttuurista tulevien kanssa on hyvä muistaa kohtelias, kunnioittava ja avoin suhtautuminen. Sijaisvanhempien on hyvä tutustua lapsen kulttuuriin. Uudet asiat on hyvä perustella, toistaa riittävän usein ja selittää monin eri tavoin ymmärryksen saavuttamiseksi. Kysymykset voi esittää arvostavasti ja siten, että kiinnostus toista kohtaan välittyy:

”Mitä kulttuuri sinulle merkitsee?”

”Miten teidän kulttuurissanne tai kotimaassanne toimittaisiin tällaisessa tilanteessa?”

”Mikä on tärkeää sinulle ja mitä meidän pitää huomioida liittyen ruokatarvihin jne.?”

”Mitä juhlia teidän perheessänne juhlitaan? Mitä niistä sinä haluaisit viettää?”

“On tärkeää tutustua siihen kulttuuriin ja maahan, josta lapsi tulee. Iranista tulleille afganistanilaisille uskonto ei ole yleensä tärkeää. Jos lapsi tulee Afganistanista, uskonasioista on hyvä mennä pikkuhiljaa eteenpäin ja keskustella siitä, mikä merkitys uskonnolla on lapselle. Puhuuko hän vain, että on uskonnollinen vai toteuttaako hän myös uskontoon liittyviä asioita. Harvat Suomeen tulevat lapset pitävät uskontoa tärkeänä. On myös hyvä tiedostaa, että lapsi on voinut asua lähtömaassaan perheessä, joka on pakottanut ylläpitämään uskontoa. Afganistanilaisten kanssa on helppo puhua myös uskonnon asioista.” Naser Husseini

Perhe voi luoda yhdessä monikulttuurisen juhlakalenterin, jossa molempia kulttuureja huomioidaan. On hyvä pohtia, voiko nuori osallistua kirkollisiin ja uskonnollisiin juhliin ja tapahtumiin, joissa perhe mahdollisesti käy. Jollei nuori halua osallistua tai muusta syystä ei osallistu, onko hänelle tarjolla korvaavaa toimintaa.

“Eräs meille sijoitettu eritrealainen poika ei ensin halunnut syödä samaa ruokaa kuin me. Hän on katolinen, kun taas me olemme muslimeita. Kun hän huomasi, että kunnioitamme hänen uskontoaan, alkoi hän vähitellen luottaa meihin. Me menemme moskeijaan perjantaisin ja viemme hänet katoliseen messuun sunnuntaisin.” (Ahmed Ismail, Perhehoitolehti 2/2017)

Perhe on meille kaikille tärkeä ja sen menettäneille perheen merkitys on voinut vielä kasvaa. Sijaisperheen ovien tulisikin olla avoimet lapsen sukulaisille tai samasta kulttuurista tuleville ystäville, jos se vain on mahdollista.

LÄHTEET

Pesäpuu ry. (2011). Monikulttuurisuus lastensuojelun perhehoidossa.

Yhteisöllinen ja yksilöllinen kulttuuri. www.vaestoliitto.fi Luettu 13.11.2018.

Vihdoin koti ja perhe. (2017). Perhehoitolehti 2/2017. https://www.perhehoitoliitto.fi/files/1447/perhehoito_kotouttaa.pdf

Kuva: Markku Sandberg

3.6 Lapsen verkosto ja yhteistyö

Tällä tapaamisella

- puhutaan lapsen oikeudesta asua yhdessä vanhempiensa kanssa ja perheenyhdistämisen prosessista
- puhutaan sijaisvanhemman tehtävistä yhteydenpidossa ja yhteistyötahoista

LOS 9

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa. Tapaaminen voidaan estää, jos se on lapsen edun vastaista.

LOS 10

Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttämättä... Lapsella, jonka vanhemmat asuvat eri valtioissa, on oikeus säännöllisesti ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä molempiin vanhempiinsa, paitsi poikkeuksellisissa tapauksissa.

Perheenyhdistäminen

Perhehoitoon siirtyessään yksin tulleella lapsella on oleskelulupa ja perheenyhdistämisen prosessi on mahdollisesti laitettu vireille. Perheenyhdistäminen voi tulla ajankohtaiseksi myös perhehoiton aikana, jos esimerkiksi lapsen perheenjäsenet löytyvät vasta tuolloin. Perhehoidossa asuminen ei vaikuta perheenyhdistämisen hakemiseen.

Perheenyhdistämisellä tarkoitetaan ulkomaalaiselle perhesiteen perusteella myönnettyä oleskelulupaa. Edustaja ja lakimies/oikeusavustaja keskustelevat yhdessä lapsen kanssa perheenyhdistämisen mahdollisuudesta. Perheenyhdistämiseen liittyy useimmiten perheenjäsenten *toimeentuloedellytys*, jolla tarkoitetaan, että perheenjäsenten toimeentulo Suomessa on turvattu muutoin kuin yhteiskunnan maksamilla etuuksilla. Tästä kuitenkin voidaan poiketa, jos lapsen etu sitä vaatii. Virallisesti toimeentuloedellytys koskee lapsiakin. Asia selvitetään hakuvaiheessa, mutta kokonaisharkinnassa se on vain yksi tekijä.

Oleskelulupahakemuksen perhesiteen perusteella voi panna vireille ainoastaan ulkomailla asuva hakija itse eli yleensä lapsen vanhemmat. Alaikäinen ja hänen perheensä tarvitsevat kuitenkin tukea ja opastusta perheenyhdistämisen prosessin käynnistämiseen ja etenemiseen. Edustaja auttaa tarvittaessa alaikäistä yhteydenpidossa perheeseen sekä perheen informoinnissa heidän tehtävistään perheenyhdistämishakemuksen laatimisessa.

Perheenjäsenen määritelmä on kirjattu ulkomaalaislakiin. Määritelmä ei välttämättä aina vastaa muiden maiden perhekäsitystä, sillä suomalainen perhekäsitys on suppeampi kuin monissa muissa maissa. Perheenyhdistämistä voivat hakea yksin tulleen lapsen vanhemmat ja alaikäiset sisarukset.

Perheenyhdistämisen perusteena on aiemmin vietetty kiinteä perhe-elämä. Ulkomailla oleskelevilla perheenjäsenillä on oltava oman maansa passit ja heidän on hakeuduttava itse Suomen edustustoon. Jokaisen hakijan on oltava läsnä lähetystössä ja matkoja saattaa joutua tekemään useampia, koska hakemuksen käsittelyyn tarvitaan lisäselvityksiä. Matkustaminen edustustoon voi olla vaarallinen ja monelle mahdotonta, sillä matkakustannukset ovat kalliita, viisumeja voi olla mahdotonta saada ja tarvittavia asiakirjoja puuttuu.

Kansainvälistä suojelua saaneiden ilman huoltajaa tulleiden lasten huoltajille tehdyt perheenyhdistämisen ratkaisut vuosien 2013-2017 aikana (Migri):

Vuosi	Myönteinen	Kielteinen	Yhteensä
2013	1 (0,6 %)	156	157
2014	10 (23 %)	33	43
2015	5 (25 %)	15	20
2016	11 (64 %)	6	17
2017	31 (50 %)	31	62

Myös perhehoidossa asuvan lapsen perheenyhdistämisprosessissa apuna on lapsen edustaja. Vaikka perhehoitajat eivät hoida asiaa, ovat he osallisena prosessiin liittyvien asioiden ja tunteiden käsittelyssä. Lapsen ikävä omaa perhettä kohtaan on voimakkaimmillaan iltaisin ja öisin, kun arjen rutiinit hellittävät. Perheryhmäkodeissa asuvien lasten kohdalla on havaittu tarvetta vetäytyä omaan huoneeseen, yrittystä nukkua ikävää pois tai tehdä vimmaisesti jotain.

Lapselle on voitu lähtiessä säilyttää tehtäväksi perheenyhdistäminen ilman tarkempaa tietoa sen mahdollisuuksista. Asian ja prosessin selvittäminen omalle perheelle ilman aikuisen tukea voi olla lapselle liian vaikeaa. Onkin tärkeää, että edustaja ja sosiaalityöntekijä ovat yhteydessä vanhempiin ja kertovat perheenyhdistämisestä. Myös lapsella itsellään voi olla epärealistiset odotukset perheenyhdistämisen suhteen. Lapsen kanssa onkin tasapainoitava realismin ja toiveikkuuden välillä. Kielteisen päätöksen saaminen voi romahduttaa lapsen elämän pitkäksi aikaa. Tällöin sijaisperheen tarjoama tuki ja turvallinen arki ovat avainasemassa. Asian läpikäyminen lapsen ja tämän oman perheen kanssa on raskasta ja lapsi tarvitsee siihen erityisen vahvan tuen niin edustajaltaan kuin sijaisvanhemmiltaan.

Kun perheenyhdistäminen saa myönteisen päätöksen ja perheenjäsenten matkajärjestelyt alkavat, tarvitsee lapsi yhtä lailla sijaisvanhempiaan uuteen tilanteeseen valmistautumiseen. Lapsi on tuolloin asunut Suomessa ja erossa perheestään jo pidemmän aikaa. Hän on oppinut uuden kotimaansa kieltä ja kulttuuria sekä kasvanut fyysisesti ja psyykkisesti. Lapsi ei enää ole samanlainen kuin erotessaan vanhemmistaan. Vaikka perheenyhdistäminen onkin iloinen asia, voi siihen liittyä myös monia huolia ja kysymyksiä. Näissä tilanteissa perhehoitajilla on tärkeä rooli olla kuuntelijana ja vastausten hakijana yhdessä lapsen kanssa. Lapselle on tärkeää, ettei yhteys sijaisperheeseen katkea perheenjäsenten saavuttua Suomeen. Mahdollisesti sijaisperhe voi jatkaa tukiperheenä lapselle perheen tulon jälkeen. Lapsen oma perhe saa kunnan maahanmuutto- tai kotoutumispalveluista oman sosiaalityöntekijän, joka hoitaa heidän asioitaan.

Pohdittavaa:

Millaisia ajatuksia ja tunteita mahdollinen onnistunut perheenyhdistäminen sinussa herättää? Millaisia valmiuksia sinulla on tukea lasta ja tämän biologista perhettä perheenyhdistämisen toteutuessa?

Sijaisvanhemman tehtävä yhteydenpidossa

Ilman huoltajaa tulleella lapsella säilyy psykologinen side vanhempiin, vaikka käytännön tasolla fyysinen yhteys katkeaisikin. Yksin tulleiden lasten suurin ongelma on puuttuva suhde vanhempiin. Lapsilla, jotka pääsevät nopeasti uudelleen yhteyteen vanhempiensa kanssa, esiintyy vähemmän psyykkisiä oireita ja he ovat mukautumiskykyisempiä kuin lapset, jotka joutuvat selviämään yksin turvapaikkaprosessistaan.

Monilla lapsilla voi olla yhteys perheeseensä ja he soittavat ja pitävät yhteyttä hyvin itsenäisesti ja usein säännöllisesti puhelimen ja erilaisten sosiaalisen median väylien avulla. Ongelmia yhteydenpidolle voi aiheuttaa huonot yhteydet, kulttuuriset ja maantieteelliset erot kuten erilainen aikakäsi-tyys ja aikaero sekä emotionaaliset esteet, näistä suurimpina lapsen sekä vanhempien ikävä ja suru.

On tärkeää tukea lapsen yhteydenpitoa perheeseen ja sukuun. Sijaisvanhempien herkkyyys kuunnella lasta ja olla aidosti kiinnostunut hänestä on merkityksellistä. Lapsen ikävää ja surua sijaisvanhemmat voivat lievittää kuuntelemalla lasta sekä kunnioittamalla hänen juuriaan. Aina sijaisvanhemmat eivät voi tietää pitääkö lapsi yhteyttä tai miten usein, mutta asioista on hyvä puhua arjessa ja kysellä tietääkö lapsi mitä vanhemmille kuuluu. Yleensä lapsesta näkee, jos perheelle kuuluu huonoa ja lapsi voi sen myös kertoa oma-aloitteisesti. On tärkeää yhdessä vaalia lapsen muistoja perheestään ja katsella esim. valokuvia, jos sellaisia on. Lapsen kannalta on tärkeää sijaisperheen kiinnostus ja kunnioitus vanhempia kohtaan, vaikka yhteyttä ei olisikaan.

Yhteydenpidolla vanhempiin voi olla tärkeä rooli. Lapsen vanhemmat voivat matkankin päästä edesauttaa ja tukea lasta. Lapselle on voitu matkaan laitettaessa antaa tehtävä esim. perheenyhdistäminen tai rahan lähettäminen kotiin. Perhe kotimaassa ei välttämättä ymmärrä perheenyhdistämisen prosessia ja voi painostaa lasta. Lapsi voi kokea epäonnistuneensa tehtävässä ja tuntea häpeää sekä vältellä sen vuoksi yhteydenpitoa omaan perheeseen. On tärkeää, että vanhemmat saavat viranomaisilta Suomesta oikeaa tietoa prosessista. Vanhemmat voivat siten poistaa lapsen taakkaa, jos matkan tarkoitus ei ole toteutunut. He voivat vähentää perheenyhdistämisen paineita lapselta.

Vanhemmat ovat lapsille kasvatusauktoriteetti ja heistä voi olla apua lapsen kasvatuksessa, käytöshäiriöiden työstämisessä sekä terveysongelmissa sijaisvanhempien ja auttavien tahojen kanssa. Vanhemmat voivat olla apuna päätösten tekemisessä ja heitä onkin hyvä kuulla lapsen elämään liittyvissä ratkaisuissa. Keskustelu vanhempien kanssa voi auttaa heitä antamaan hyväksynnän perhehoidolle ja lapselle luvan asettua sijaisperheeseen. Vanhemmille voi olla helpompaa, kun ei käytetä termejä sijaisisä tai -äiti, vaan puhutaan esim. "kuin eno tai täti". Nuori voi joutua lojaliteettiristiriitaan, jos oma vanhempi ei hyväksy jotain sijaisperheessä. Jotta nuori ei jää kahden perheen väliin, yhteys vanhempiin ja keskustelumahdollisuus on tärkeää olla olemassa.

Yhteistyöstä ja yhteydenpidosta lapsen muualla asuviin vanhempiin ovat vastuussa lapsen sosiaalityöntekijä ja edustaja. Muualla asuvalle perheelle on tärkeää nähdä tai kuulla keitä sijaisvanhemmat ovat. Perhehoitaja voi olla tarpeen mukaan mukana keskustelussa yhdessä sosiaalityöntekijän ja edustajan kanssa. Lapsi ei voi olla vastuussa yhteydenpidosta eikä tulkata keskustelua, ja yleensä yhteydenpitoon tarvitaan tulkkia apua.

Perhehoitajan yhteistyötahot

Yksi sijaisvanhemmuuden tärkeistä tehtävistä on yhteistyö lapsen asioissa. Kotouttavassa perhehoidossa yhteistyökumppanit ovat pitkälti samoja kuin lastensuojelulain mukaisessa perhehoidossa. Lähtökohtana on yhteyden pitäminen lapselle tärkeiden tahojen kanssa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten vanhemmat voivat olla kadoksissa tai sitten heihin voi olla yhteys sosiaalisen median kautta. Koska vanhemmat eivät ole Suomessa ja heidän tavoittamisensa voi olla hankalaa, ns. rinnakkaisen vanhemmuuden toteutuminen näiden lasten kohdalla voi olla vaikeaa. Lapsen vanhemmat voivat

kuitenkin olla avuksi monissa asioissa: he tietävät lapsen taustasta ja terveydestä paljon. He voivat olla avuksi myös kulttuurisissa asioissa.

Päävastuu lapsen asioista ja myös yhteistyöstä on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Tärkeä yhteistyötaho on myös edustaja, joka käyttää huoltajan puhevaltaa ja on vastuussa omalta osaltaan lapsen asioista. Perhehoitoon siirryttäessä onkin hyvä käydä yhteinen keskustelu, jossa määritellään sijaisvanhempien ja edustajan roolit ja vastuut. Sijaisvanhempi on vastuussa päivittäiseen kasvatukseen ja hoivaan liittyvistä asioista ja tätä tehtävää varten hän voi tarvita edustajan valtakirjan esimerkiksi koulun viestien lukemiseen.

Perhehoitajien yhteistyötahoja ovat

- edustaja
- kunnan maahanmuuttopalveluiden ja perhehoidon sosiaalityöntekijä
- muualla asuvat perheenjäsenet
- Suomessa mahdollisesti olevat sukulaiset
- kulttuurin/uskonnon tukemisen kautta tulevat yhteistyötahot
- muut lapsen/nuoren elämässä olevat tahot esim. koulu ja harrastukset.

LÄHTEET

Hetemäki, I. (2018). Avauspuheenvuoro TRUST-kärkihankkeen loppuseminaarissa 19.9.2018.

Kuusisto-Arponen, A-K. (2016). Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa O. Fingerroos, A-M. Tapaninen & M. Tiilikainen (toim.) (2016). Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere, Vastapaino.

Käsikirja Ilman huoltajaa olevan alaikäisen edustaminen kotoutumisvaiheessa. Työ- ja elinkeinoministeriö. Kotouttaminen.fi Luettu 18.9.2018.

Lavonius, J. & Rytioja, A. (2016). Uudet kiristyksen perheenyhdistämiseen estävät lapsen edun toteutumisen. Yhteiset Lapsemme nro 2/2016.

3.7 Meille tulee uusi perheenjäsen

Tällä tapaamisella

- käsitellään kotouttavaan perhehoitoon siirtymisen prosessia
- käydään läpi perhehoitolakia ja toimeksiantosopimusta
- saadaan kokemustietoa nuoren ja perheen tutustumisvaiheesta
- saadaan tietoa perhehoitajan jaksamisesta ja tuen eri muodoista

Keskustelun lapsen perhehoitoon siirtymisestä voi aloittaa lapsen asioita hoitava työntekijä: ryhmä-/perheryhmäkodin työntekijä, kunnan sosiaalityöntekijä, edustaja tai ELY-keskuksen työntekijä. Hän on yhteydessä sijaisperheitä valmentavaan tahoon, jonka sosiaalityöntekijä alkaa selvittää eri osapuolten ajatuksia perhehoidosta kyseisen lapsen kohdalla ja samalla kartoittaa mahdollista perhettä.

Kotouttavaan perhehoitoon siirtymisen prosessi

Lapselle sopivan sijaisperheen valinnassa (matching) perheen valmentaneella työntekijällä/taholla on riittävät tiedot perheestä. Tämän sosiaalityöntekijän tulee saada riittävät tiedot myös lapsesta jatkopohdinnan mahdollistumiseksi. Tiedon perusteella voidaan arvioida perheen sopivuutta ja myös tekijöitä, joihin pitää erityisesti kiinnittää huomiota perhehoidon aikana. Sijaisperheen valinnassa on arvioitava persoonallisia tekijöitä, perheen sosiaalisia ja taloudellisia seikkoja, mutta myös käytännön asioita, kuten voiko lapsi pitää yhteyttä muodostuneeseen verkostoonsa, kouluun, sukuun, kavereihin sekä miten lapsi sopii yhteen sijaisperheessä mahdollisesti asuvien muiden lasten kanssa.

Sijaisperheen työntekijä käy tapaamassa lasta, hänen edustajaansa ja asuinpaikan työntekijöitä, jolloin yhdessä on mahdollista keskustella perhehoidosta ja kuulla lapsen ajatuksia ja toiveita. Pohdittakseen sijaisperheessä asumista lapsen on tiedettävä riittävästi perheestä, sen säännöistä ja tavoista. Lapselle kerrotaan, että hänestä tulee tasavertainen perheenjäsen, jolloin hänellä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muilla perheessä asuvilla lapsilla. Tutustumisten myötä lapsi ja perhe saavat enemmän tietoa ja tuntemusta toisistaan.

“Lapsilla, jotka tulevat yksin Suomeen on paljon erilaisia ongelmia. He ovat asuneet kadulla, olleet ilman perhettä siellä ja takana on vaikeaa mennyttä elämää. Sitten kun he tulevat tänne Suomeen, he haluavat kaikkea, myös perheen. Ja sitten kun he menevät sijaisperheeseen ja eivät saa kaikkea sitä mitä haluavat, niin tulee pettymys: Miksi menin tuohon perheeseen? Olisiko ollut parempi olla vastaanottokeskuksessa tai asua yksin? Perheiden kanssa pitää jutella paljon ennen kuin perhe ottaa lapsen. Molemmille osapuolille tulee huono kuva, jos tulee sellaisia kokemuksia, että menee asumaan perheeseen muutamaksi kuukaudeksi ja joutuu pois.” Naser Hussein

Viimeistään tässä vaiheessa sijaisperheen tunteva sosiaalityöntekijä on yhteydessä perheen asuin-kuntaan, kertoo prosessista ja kotouttavasta perhehoidosta, jossa lapsen ja sijaisperheen asiakkuus siirtyy sijaisperheen asuinkuntaan.

Kun lapselle paras mahdollinen perhe on valittu, ottaa sosiaalityöntekijä yhteyttä perheeseen ja kertoo tarpeelliset tiedot lapsesta perheen omaa pohdintaa varten. On tärkeää antaa riittävästi aikaa niin lapsen kuin sijaisperheenkin odotusten tarkastelulle, jotta voidaan ehkäistä perhehoidon purkautumista. Sen jälkeen perhe ja lapsi tapaavat ja voidaan sopia tutustumisjaksosta. Tämän

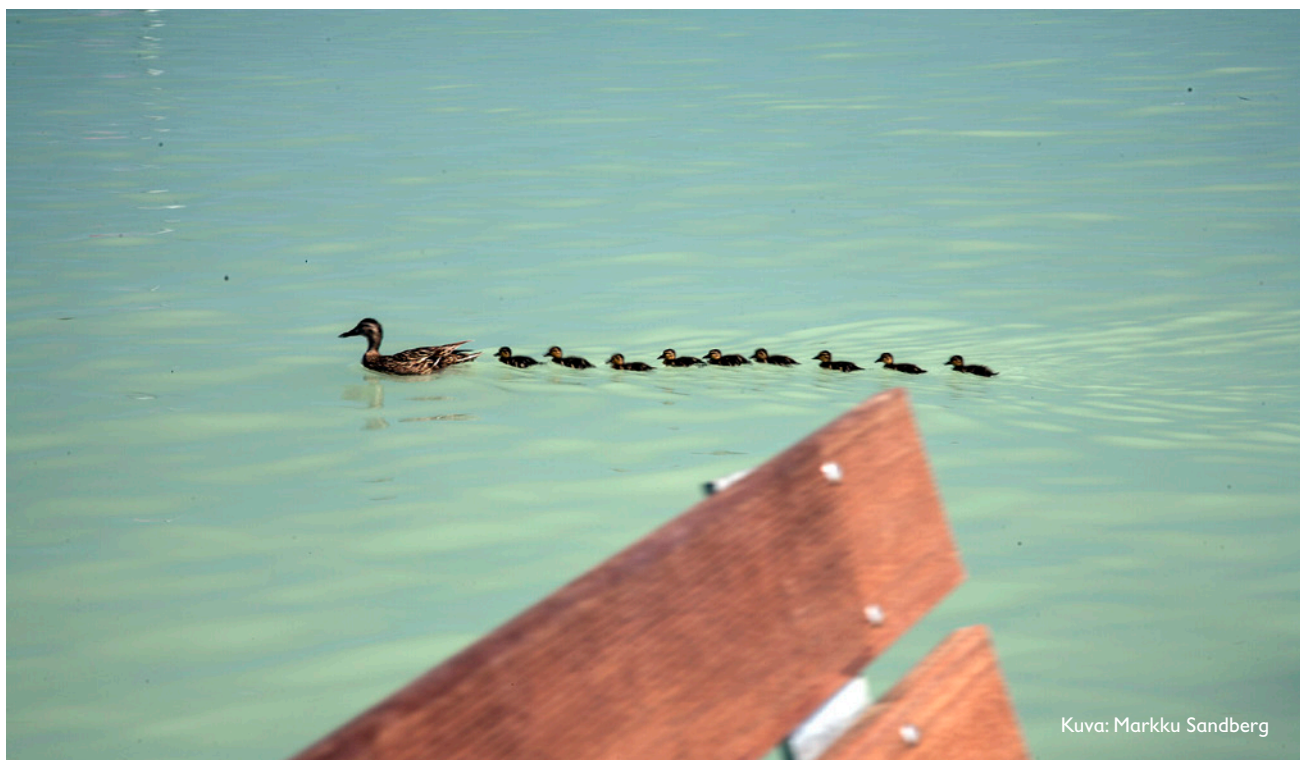
jakson tulisi olla riittävän pitkä ja tiivis. Lapsi ja perhe voivat tavata aluksi päivätapaamisin ja sen jälkeen lapsi voi yöpyä perheessä. Tapaamisia olisi hyvä olla viikoittain ja niiden välissäkin voi viestitellä toisilleen. On tärkeää, että molemmat osapuolet, mutta erityisesti lapsi tietävät, että vasta tutustumisjakson jälkeen tehdään päätös muuttamisesta. Aikaa tutustumiselle on oltava riittävästi, jotta voidaan arvioida perheen valinnan onnistumista.

Tutustumisjakson jälkeen perhe, lapsi ja heidän työntekijänsä sopivat yhdessä lapsen muutosta. Sijaisperheen asuinkunnan sosiaalityöntekijä tekee tarvittavat kirjaukset ja päätökset kotoutumislain ja sosiaalihuoltolain mukaan ja tekee perhehoitajien kanssa toimeksiantosopimuksen.

Lapsen muutettua perheeseen pidetään siirtoneuvottelu, jossa on mukana samojen tahojen edustajat. Palaverissa siirretään lapsen asioiden hoito virallisesti sijaisperheen asuinkunnan maahanmuuttopalveluiden ja perhehoidon sosiaalityöntekijöille.

“On tärkeää, että perheet, jotka haluavat ottaa lapsia tutustuvat hyvin lapseen etukäteen. Ja on selvitettävä, miten perhe on valmis auttamaan. Yksin tulleet lapset ovat erilaisia, toiset tarvitsevat paljon tukea, toisille riittää, että näyttää tietä, miten mennä eteenpäin. Toisilla voi olla mielenterveyden ongelmia, he ovat eläneet vaikeaa elämää. Yhtenä aamuna nuori herää iloisena ja toisena ei jaksa nousta sängystä. Saattaa mennä viikkoja, ettei ole mahdollista puhua heidän kanssa, sillä he ovat omissa asioissa niin syvällä. He haluavat vain olla yksin eivätkä halua puhua. Pahimmillaan nuori voi suuttua ja kiroilla, vaikka ei tarkoita sitä. Silloin on tärkeää, miten perhe suhtautuu asiaan, meneekö lähelle ja pyrkiikö puhumaan hänen kanssa. Perheiden vahvuudet pitäisi ymmärtää, miten paljon perhe haluaa auttaa ja millainen lapsi hyötyisi perheestä. Mihin kaikkeen heillä on valmiuksia ja halua sitoutua. Vastaanottoyksikössä on lapsia, joille voisi antaa oman asunnon jo 15-vuotiaana ja he menevät eteenpäin. Eteenpäin menevä lapsi tuottaa iloa. Sijaisperheiden vahvuus on mielestäni tärkein asia ja heidän halu auttaa, kuinka paljon aikaa he ovat valmiit antamaan lapselle.”

Naser Hussein

Kuva: Markku Sandberg

Perheitä valmentava taho:

Kysely perhehoidon mahdollisuudesta tietylle lapselle. Yhteydenottaja voi olla edustaja, ryhmä/perheryhmäkodin työntekijä, ELY-keskuksen työntekijä, kunnan sosiaalityöntekijä.

Riittävän tiedon kerääminen lapsesta

Lapsen sekä hänen asioitaan hoitavien ihmisten (edustaja, omahoitaja/sosiaalityöntekijä) tapaaminen

Yhteys perheen asuinkuntaan

Yhteys sijaisperheeseen. Perhe saa riittävät tiedot lapsesta oman pohdintansa mahdollistumiseksi.

Perhe ja lapsi tapaavat

Tutustumisjakso

palaveri yhdessä lapsen asioita hoitaneiden tahojen, sijaisperheen ja heidän asuinkuntansa työntekijöiden kanssa → päätös perhehoitoon muuttamisesta.

Sijaisperheen asuinkunnan sosiaalityöntekijä:

- kirjaukset ja päätökset kotoutumislain ja sosiaalihuoltolain mukaan
- toimeksiantosopimus perhehoitajien kanssa

Muutto perheeseen

Siirtopalaveri

Perhehoitolaki ja toimeksiantosopimus

Toimeksiantosuhteista perhehoitoa säätelee Suomessa perhehoitolaki. Perhehoitolakiin sisältyy säännökset perhehoitopaikan tai perhekodin yleisistä laatuvaatimuksista, hoitajien koulutuksesta, hoidettavien enimmäismäärästä, toimeksiantosopimuksesta, hoitopalkkiosta ja kustannusten korvaamisesta.

Lastensuojelulain mukaisissa sijoituksissa sijoittava kunta vastaa perhehoitoon liittyvistä päätöksistä ja perhehoitajan tuesta. Kotouttavassa perhehoidossa vastuu on sijaisperheen asuinkunnalla. Perhehoidon tuki jakautuu neljään osa-alueeseen: taloudellinen, tiedollinen, emotionaalinen ja käytännön/arjen apu. Perhehoidon aikana tarvittavan tuen järjestämiseksi perhehoitajalle on nimettävä jokaista hoidettavaa varten vastuutyöntekijä.

Perhehoitaja tekee kunnan tai kuntayhtymän kanssa toimeksiantosopimuksen tai kunta voi hankkia perhehoitoa yksityiseltä palveluntuottajalta. **Toimeksiantosopimuksella** määritellään osapuolten (perhehoitaja ja perhehoidosta vastuussa olevien viranomaisten) oikeuksista ja velvollisuuksista. Toimeksiantosopimuksen tehnyt perhehoitaja ei ole työsuhteessa sopimuksen tehneeseen kuntaan tai kuntayhtymään. Perhehoitajana toimiminen ei kerrytä työssäoloa eikä kunnalla ole velvollisuutta kustantaa tai järjestää työterveyshuoltoa. Kunnan tulee tietyn ehdoin järjestää perhehoitajalle mahdollisuus hyvinvointi- ja terveystarkastukseen. Toimeksiantosopimuksella sovitaan perhehoitajalle maksettavasta hoitopalkkiosta, kulukorvauksesta sekä käynnistämiskorvauksesta.

Perhehoitajaa sitoo elinikäinen **salassapito- ja vaitiolovelvollisuus**. Tähän liittyy myös velvoite säilyttää lapsen asiakirjat lukitussa paikassa. Sijaisperhe ei saa paljastaa lapseen ja hänen perheeseensä liittyviä asioita, joista lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Tietoja ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun sijaisperhe toiminta on päättynyt. Perhehoitajalla on myös ilmoittamisvelvollisuus perhehoidossa tapahtuneista muutoksista.

Lapsen arjen, hoidon ja kasvatuksen tulee kotouttavassa perhehoidossa noudattaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) mukaisia säännöksiä lapsen oikeudesta saada hyvää huoltoa. Lapsen asuessa perhehoidossa hoidon ja kasvatuksen tulee toteutua lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Perhehoitajan toimiessa lapsen sijaisvanhempana hänen tulee myös taata fyysinen, psyykkinen, emotionaalinen ja seksuaalinen turvallisuus lapselle sekä muutoinkin turvallisten olosuhteiden luominen.

Sijaisperheen ja nuoren tutustumisesta

Perhehoito kotouttaa! -hankkeen valmennuksissa on ollut perheitä, jotka ovat toimineet jo pidemmän aikaa tuki- tai kummiperheenä yksin tulleelle nuorelle. Heiltä ja perhehoidon ammattilaisilta on kerätty kokemuksia ja hyviä toimintaohjeita nuoren kohtaamiseen ja tutustumiseen.

Perhehoitoa suunniteltaessa ja tutustumisten alkaessa nuorelle tulee paljon uusia ihmisiä ympärilleen: sijaisperheen jäsenet, heidän sukulaisensa ja ystävät. Tutustumisvaiheessa nuoren ja sijaisperheen tapaamisten lisäksi on hyvä pitää säännöllistä yhteyttä muutoinkin, esimerkiksi WhatsAppin ja muiden some-kanavien kautta. Nuorelle voi jo tutustumisaikana varata tai hankkia jotain omaa esimerkiksi oman pyyhkeen ja lakanat. On myös hyvä varmistaa, että nuorelle on huone tai tila, jossa hän voi rauhoittua ja levätä.

Nuoren arvo on tärkeää tuoda esille, jotta hän kokee olevansa odotettu ja toivottu henkilö perheessä. Nuorelle voi kertoa, että hän on mukava tai ihana. Nuoren on tärkeää tuntea, että joku odottaa, välittää ja auttaa. Käytä sitä elekieltä, mikä lapselle ja sijaisvanhemmille on luontaisinta, esimerkiksi puhumisen, tekemisen ja koskettamisen kautta.

Yhteinen tekeminen, esimerkiksi pelit, ulkoilu, retket ja kokkaaminen sekä yhteinen arki auttavat myös tutustumisessa. On tärkeää tukea lasta harrastuksissa, koulunkäynnissä tai opiskelussa esimerkiksi auttamalla läksyjen teossa, kuljettamalla harrastuksiin ja seuraamalla matseja. Nuorta voi mahdollisuuksien mukaan myös kuljettaa kavereiden luo, jotta vanhat kaverisuhteet säilyvät. Aluksi tosin ei tulisi järjestää liikaa aktiviteetteja vain aktiviteettien vuoksi. Kaiken perustana tulisi olla se, että mennään nuoren ehdoilla ja että hän saa äänensä ja mielipiteensä kuuluviin.

Yksi yhteinen teema nuoren kohtaamisessa on hyvä kommunikointi ja keskittyminen lapseen sekä henkisesti että ajankäytön suhteen. Sijaisperheen kommunikaatiotaidot ovat tärkeitä ja selkosuomea puhumalla pääsee pitkälle. Nuorta voi auttaa ennakoimaan tilanteita kertomalla etukäteen millainen uusi tilanne on ja mitä siellä tehdään. Ennakointi luo turvallisuutta ja auttaa lasta vaikeisakin tilanteissa. Kommunikoinnin välineenä voi käyttää kuvia. On myös tärkeää keskustella nuoren kanssa rajoista ja säännöistä, esimerkiksi miten toimitaan jalkapallokentällä tai muualla yhteiskunnassa. Samalla kun tutustuu lapseen, on tärkeää antaa hänelle tilaa ja aikaa edetä uusissa suhteissa omaan tahtiinsa.

Perhehoitajien on hyvä pitää nuoren tausta mielessä, mutta nuori kertoo asioistaan omassa tahdissaan. Vaikeiden asioiden käsittely vaatii aikaa ja puhuminen voi olla vaivaannuttavaa nuorelle. On tärkeää olla valmiina kuuntelemaan, mutta häneltä ei tarvitse udella menneitä. Tivattaessa nuori voi kertoa keksittyjä tarinoita menneisyydestään. Hän ei ehkä halua kertoa totuutta. Nuori voi myös kuvitella, että jotain pitää kertoa, vaikka itse asiassa ei tiedä mitä kertoa.

“Olisi hyvä oppia tuntemaan nuoren hyvät ja huonot hetket. Hyvinä hetkinä voi heittää kysymyksiä, jotka vanhempia mietityttävät. Ja nuorta kannattaa kannustaa kertomaan mielessä olevista asioista. Jos lapsi tekee jotain, mikä on perheen mielestä väärin, on hyvä odottaa hyvää hetkeä, jolloin pääsee oikeasti puhumaan nuoren kanssa. Jos lapsi kiroilee ja käyttäytyy huonosti, kannattaa odottaa tunnekuohun laskemista, jonka jälkeen pääsee oikeasti keskustelemaan.”
Naser Hussein

Joskus on tärkeää vain olla läsnä. Kun tulee ristiriitoja, on hyvä katsoa, mitä niiden takana saattaa olla. ”Mitä rohkeammin ja avoimemmin uskaltaa antaa itsestään, sitä enemmän myös todennäköisesti itse saa.”

Kulttuuriasiat on tärkeä ottaa huomioon puolin ja toisin. Varsinkin aluksi kannattaa välttää perinteisiä suomalaisia ruokia ja mieltä yhdessä, mikä on lapselle mieluista. Tutut asiat, maut ja tuoksut auttavat luomaan turvallisuuden tunnetta. Toisaalta taas yllättävät asiat voivat herättää pelon tunteita riippuen lapsen taustasta. Esimerkiksi koirat voivat olla pelottavia. Tärkeää on myös auttaa lasta arvostamaan omia kulttuuriperinteitään.

Muuttuvassa ympäristössä rutiinit ja omaan kulttuuriin liittyvät tavat ovat tärkeitä lapsille. Jonkin nuorelle tutun ja turvallisen rutiinin tai tavan jatkuminen uudessa perheessä voi tuoda jatkuvuutta ja turvaa. Joskus perheen voi olla alussa helpompi sopeutua nuoren tapoihin kuin nuoren perheen tapoihin. Esim. alastomuus/vähäpukeisuus voi perheessä olla luontaista, mutta nuorelle hankala asia. Jos perhe asettaa liian suuria muutosvaatimuksia, joihin nuori ei pysty vastaamaan, seurauksena voi olla nuoren tai perheen turhautuminen ja pahimmillaan lapsen syyttäminen ja sijoituksen purkautuminen.

Nuori saattaa sopeutua hyvin ja olla kiltti ja kaikki tuntuu sujuvan helposti. Tämä ”kuherruskuukausi” voi kestää viikkoja. Kun nuori uskaltaa tuoda julki omia tunteitaan ja tahtoaan, on se myös merkki siitä, että hän voi olla oma itsensä ja kokee olonsa riittävän turvalliseksi. Ajan mittaan hän voi myös surra ja työstää kokemaansa.

Tulevan sijaisvanhemman tulisi välttää ennakko-odotuksia tai asenteita ja olla oma itsensä ja aito kohdatessaan nuoren. Samanaikaisesti on hyvä pitää huolta omasta jaksamisesta ja työstää omia tunteita, esimerkiksi työnohjauksen avulla.

Perhehoitajan jaksaminen ja tuki

Emme voi kulkea vedessä kastumatta

– Naomi Remen

Tunteet tarttuvat, niin miellyttävät kuin epämiellyttävätkin. Lasten ja nuorten kanssa eläessä perhehoitaja voi tuntea omissa kehossaan niitä tunteita ja asioita, joita lapsi on kokenut. Kyky samastua toisen kokemukseen on empatiaa ja auttaa luomaan suhteen lapseen. Riskinä voi kuitenkin olla myötätuntouupumus, sijaistraumatisoituminen ja loppuun palaminen. Yksin maahan tulleen lapsen perhehoito edellyttää sijaisvanhemmalta hyviä valmiuksia ja oikeaa asennetta sekä vahvaa tukea nuorelle ja sijaisperheelle.

Myötätuntostressi ja myötätuntouupumus

Auttajat voivat väsyä empatiakykynsä vuoksi. Myötätuntostressi ja myötätuntouupumus ovat luonnollisia seurauksia tietoon tulleesta traumaattisesta tapahtumasta ja sen yksityiskohdista, jonka kokija on ollut läheinen (rakastettu, ystävä, potilas, asiakas). Kyseessä on stressi, joka seuraa kärsivän ihmisen auttamisesta tai auttamisen halusta.

Sijaistraumatisoituminen

Sijaistraumatisoitumista syntyy erityisesti pitkissä työntekijä-, asiakas- ja potilassuhteissa sekä sijaisvanhemmuudessa. Se voi vaikuttaa henkilöön laajasti ja syvästi muuttamalla kielteisesti hänen minäänsä. Sijaistraumatisoitumisen merkit ovat samankaltaisia kuin trauman uhreilla: muutoksia oman elämän viitekehyksessä (identiteetti, maailmankäsitys ja henkisyys/hengellisyys). Se voi myös heikentää tunteiden hallintaa, muuttaa kokemusta itsestä rakastettavana ja vaikeuttaa yhteyden säilymistä toisiin. Henkilön voi olla vaikea tehdä itselle hyväksi olevia päätöksiä sekä asettaa ja pitää rajoja.

Loppuun palaminen – burn out

Loppuun palaminen alkaa asteittain ja tulee vähitellen pahemmaksi. Työntekijällä on kovat työpaineet ja idealismi alkaa kadota. Loppuun palaminen liittyy stressiin ja turhautumiseen, jotka työ aiheuttaa. Näitä syitä voivat olla huono palkka, epärealistiset vaatimukset, suuri työmäärä, huono johtajuus ja työnohjauksen puute.

Sijaisvanhempien asuinkunnan sosiaalitoimen tehtävänä on järjestää sijaisperheelle riittävä tuki. Perheellä ja lapsella on omat työntekijät, joita he tapaavat säännöllisesti. Perhehoitajien tueksi voidaan järjestää työnohjausta, mentorointia, täydennyskoulutusta ja vertaistoimintaa. Perhehoitajan vapaiden mahdollistaminen lisää myös jaksamista.

Itsensä tutkiskelu voi auttaa ymmärtämään itseä paremmin. Ole itsellesi myötätuntoinen ja kiinnostunut omista kokemisen tavoistasi: mikä jossakin tilanteessa koskettaa sinua, mikä saa kuohuksiin, lamaantumaan tai masentumaan. Oma aktiivisuus itsestä huolehtimisessa on myös tärkeää. Säännöllinen ja monipuolinen ruoka, lepo, liikunta, sosiaaliset suhteet ja harrastukset ovat asioita, joihin perhehoitaja voi itsekin vaikuttaa. Henkistä hyvinvointia edesauttaa oman mielen säätely ja pyrkimys kokea itsensä ehyenä. Tätä auttaa tietoinen paluu nykyhetkeen ja hyväksyvä läsnäolo. Tee jotain tietoisesti: kävele, askartele, tee käsitöitä tai laita ruokaa. Asettumista auttaa myös viisi pitkää uloshengitystä kolme kertaa päivässä. Voit liittää ne myös joihinkin toistuviin päivän tapahtumiin.

LÄHTEET

Auttajien auttaminen. Traumaterapiakeskus. <https://www.traumaterapiakeskus.com/19> Luettu 30.11.2018.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. (1983/361).

Lapsen arki ja perushuolto sijaishuollossa. THL. Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-arki-ja-perushoito-sijaishuollossa> Luettu 20.12.2018.

Mielenterveyden käsi. Suomen Mielenterveysseura. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/mielenterveyden-k%C3%A4si> Luettu 30.11.2018.

Mäkelä, J. (2018). Yhteisöllinen vanhemmuus. Yhteiset Lapsemme & Kansainvälinen adoptio 30 vuotta -seminaari 25.10.2018.

Perhehoitolaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263> Luettu 19.11.2018.

Rothschild, B. & Rand, M.L. (2010). Apua auttajalle. Myötätuntouppumuksen ja sijaistraumatisoitumisen psykofysiologia. Kalevaprint Oy, Oulu.

Selviytyjän purjeet. Suomen Mielenterveysseura. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/selviytyj%C3%A4n-purjeet> Luettu 30.11.2018.

Toimeksiantosopimus <https://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/toimeksiantosopimus> Luettu 19.11.2018.

Kuva: Markku Sandberg

3.8 Yksin maahan tulleen lapsen sijaisvanhemmuus

Tällä tapaamisella

- kuullaan eri osapuolien kokemuksia kotouttavasta perhehoidosta

Sijaisäidin kertomus

Ryhdyimme pari vuotta sitten tukiperheeksi nuorelle pakolaispojalle, ja hänen kauttaan huomasimme miten ihania nuoria Afganistanista yksin tulleet pakolaisnuoret ovat. Tuettava poikamme on kiireinen aktiivisen urheiluharrastuksensa kanssa, ja koko ajan tuntui siltä, että tätä toivoisin elämäni paljon lisääkin. Pääsimme Pelastakaa Lapset ry:n sijaisvanhemmuuskurssille, tosin mahduimme vasta jälkimmäiseen ryhmään. Niinpä kurssin käytyämme olimme odottaneet uutta perheenjäsentä jo lähes vuoden.

Meillä kävi ensin tutustumassa poika, joka kuitenkin toivoi enemmän kaupunkimaista asuinpaikkaa. Sitten meille kerrottiin pojasta, joka oli hieman vanhempi kuin mitä olimme etukäteen ajatelleet, mutta jonka omat vanhemmat ovat kuolleet ja hän siksi toivoi sijoitusta perheeseen. Mielestämme hänen tilanteessaan olevat ovat ehkä tärkein perhehoidon kohde, joten halusimme mielellämme tavata pojan.

Ensitapaaminen oli jännittävä, kyse on niin suuresta asiasta. Autosta nousi ihana, suloinen poika. Olimme etukäteen kuulleet, että asia jännitti häntä kovasti, mutta poika oli reipas, otti kontaktia ja hymyili. Emme kesälomien vuoksi ehtineet tavata niin usein kuin oli suositeltu ennen muuttopäätöksen tekemistä. Pari viikkoa ennen koulujen alkua saimme pojan ohjaajalta tiedon, että hän haluaa muuttaa meille ja aloittaa koulun uudessa kotipaikassaan. Olimme valtavan iloisia sen kuultuamme! Uskalsin lyhyenkin tutustumisen jälkeen luottaa pojan tahtoon, sillä hän antoi itsestään hyvin rauhallisen kuvan, vaikutelman, että hän on miettinyt asiansa läpi, eikä olisi hetimiten tulossa katumaapäälle.

Arki alkoikin sitten vauhdilla monilapsisen perheen koulujen ja vanhempien töiden myötä. Pojalla kesti noin kaksi kuukautta ennen kuin meistä alkoi näyttää, että hän todella tuntee kotimme omakseen eikä enää ole ”vieraskorea”. Yksi selkeä merkki siitä oli, että suhtautuminen uuteen pikkusiskoon alkoi olla normaalia isoveljen meininkiä, pientä hyväntahtoista kiusoittelua.

Arkemme sujuu edelleen hienosti, poika on tosi ystävällinen, fiksu ja mukava nuorimies. Äidinrakkaus häntä kohtaan kehittyi ensimmäisen parin kuukauden aikana, ja hän on minulle rakas poika, jota ikävöin heti, kun hän on pari päivää kavereiden luona käymässä. Hän on luonteeltaan rauhallinen poika, joka viihtyy tavallisen kotielämän parissa. Hän ei kaipaa aktiivisia, aikataulutettuja harrastuksia, vaan viihtyy kotona, pelailee netin kautta kavereiden kanssa ja seuraa kansainvälistä huipujalkapalloa. Pienenä yllätyksenä minulle on tullut, että teini-ikäisten suomalaissisarusten kanssa ajanviete on aika vähäistä. Usein kotiin tullessa on se tilanne, että jokainen nuori istuu omassa huoneessaan pelaamassa tai chattailemassa omien kavereidensa kanssa. Toisaalta, sehän juuri taitaa tänä päivänä olla aika normaalia sisaruutta. Poika kuitenkin tietää olevansa kaikkien taholta täysin hyväksytty ja tasa-arvoinen perheenjäsen.

Pojan vaikeat kokemukset ovat nousseet esiin silloin, kun hän on kokenut, että häntä on koulussa kohdeltu epäreilusti. Koululuokalla on ollut haasteita työrauhan kanssa. Välillä vauhdikkaampi kaveri on vetänyt häntäkin mukaan ja molemmille on sitten tullut huomautus. Hän on ottanut hyvinkin pienet ”epäoikeudenmukaisuudet” raskaasti, ja tarvinnut sitten aktiivista vanhemman lohduttamista ja selittämistä tyyntyäkseen taas. Myös uuteen kouluun siirtyessä vanhemman tuki ja läsnäolo koulun ensimmäisenä päivänä ovat olleet hänelle tärkeitä. Näiltä osin tuntuu, että hän on tavallaan

useita vuosia nuoremman lapsen tasolla, vaikka on muuten todella fiksu, osaava ja asioistaan huolehtiva nuori. Toisaalta onnistunut askel eteenpäin koulussa näkyy hänessä aina niin, että hän on pidemmän aikaa todella hyväntuulinen ja iloinen.

Pojalla oli vaikeiden kokemustensa vuoksi meille tullessaan takana huonosti ja katkonaisesti sujunut kouluvuosi. Meidän kanssamme asuessaan ja käydessään koulua, jossa maahanmuuttajanuoria opetetaan hyvin asiantuntevasti, oppiminen alkoi parantua hurjasti. Kävin ensimmäisen syksyn ajan pojan kanssa läksyt huolella läpi noin joka toinen päivä. Olemme nyt siirtyneet enemmän siihen, että poika tekee itse ja minä tarkastan ne hänen kanssaan, jos hän kokee tarvitsevansa apua. Jo nähtyäni ensimmäisen puolen vuoden aikana tapahtuneen muutoksen pojan koulunkäynnin sujumisessa, harmittaa suuresti, että niin harvalle apua tarvitsevalle pakolaisnuorelle Suomessa on samaa tarjolla.

Pojan kaveripiiri vanhassa perheryhmäkodissa on hänelle tärkeä, ja hän on tärkeä kavereille. Pojat soittelevat usein ja meidän poikamme käy vanhassa ryhmäkodissa noin yhden viikonlopun kuukaudessa. On mielestäni tärkeä ymmärtää asian tausta: pojat ovat toisilleen tärkeä verkosto ja perhesuhteiden ”korvike”. Välillä jollakin kaverilla on ollut hyvinkin tunteet pinnassa, kun meidän poikamme ei ole ehtinyt muutamaan viikkoon käydä tapaamassa, on tullut surullisia yöllisiä viestejä.

Tälle pojalle sijaisvanhemmaksi ryhtyminen on ollut minun elämäni parhaita päätöksiä. Kaikki tämä sai alkunsa siitä, että satuin näkemään paikallislehdessä pikkuilmoituksen, jossa etsittiin tukiperheitä yksin tulleille pakolaisnuorille. Onneksi olen uskaltanut, onneksi mieheni on ollut samaa mieltä!

Pojan tarina

Halusin perheeseen, koska se auttaa oppimaan nopeammin suomen kielen, kun sitä puhuu koko ajan. On kivaa, kun on perheen kanssa, silloin kaikki menee hyvin. Jännitti paljon jo, kun kuulin, että minulle olisi perhe olemassa. Jännitti myös, kun menin tapaamaan heitä. Perhe näytti sopivalta ja kivalta. Myös minun huoneeni näytti sopivalta.

Nyt kaikki minun elämässäni menee eteenpäin koko ajan ja minä opin uusia asioita. Kaikki perheen kanssa on kivaa. Me leivomme joskus yhdessä. Teemme läksyt yhdessä. Isän kanssa on kiva käydä kaupoissa ja asioilla. On ollut kiva olla perheen kummipojan kanssa. Me katsomme hänen jalkapallopelejänsä ja minä pelaan hänen kanssaan FIFA:aa. Myös perheen kanssa matkalla on ollut kivaa. Kesällä tämä paikka on kiva, koska ranta on lähellä. On ollut kiva meloa kanootilla ja käydä uimassa ja pyöräillä ja tämä paikka on rauhallinen. Ystävät entisestä perheryhmäkodista ovat tärkeitä. Me soittelemme puhelimella ja minä käyn siellä yhden viikonlopun joka kuukausi. Minun ystävät haluavat nähdä minua ja minä heitä.

Minulla on vähän pitkä matka kouluun ja kuljen bussilla. Olen myös joutunut vaihtamaan koulua, mutta kaikki menee ihan hyvin. Ei haittaa, vaikka koulu on vaihtunut. Minulla on koulusta tullut hyvä ystävä, joka asuu lähellä. Minun on hyvä asua tässä perheessä vielä pitkään, minulla ei ole kiire muuttaa omaan asuntoon ja äiti sanoo, että ei halua, että minä muutan vielä pitkään aikaan.

Kunnan sosiaalityön näkökulma kotouttavaan perhehoitoon

Tätä kirjoitusta varten on haastateltu sosiaalityöntekijä Anu Dahlström-Pätäriä ja sosiaaliohjaaja Jenni Wahlmania heidän kokemuksistaan ilman huoltajaa maahan tulleiden lasten perhehoidosta. Porin kaupungilla on kokemus kolmen yksin tulleen lapsen kotouttavasta perhehoidosta. Perhehoito toteutetaan yhteisenä työskentelynä maahanmuuttajapalveluiden aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän ja perhehoidon sosiaaliohjaajan kesken. Asiakaskohtaiset päätökset tehdään sosiaalihuoltolaikiin perustuen.

Kotouttava perhehoito vs. lastensuojelun perhehoito

Ilman huoltajaa tulleilla lapsilla ei ole yleensä luonnollista tukiverkostoa taustalla toisin kuin lastensuojelun perhehoidon sijoituksissa. Myöskään tapaamisia läheisverkoston kanssa ei yleensä ole. Tämä on asia, johon lastensuojelun perhehoidossa menee paljon työntekijän aikaa. Yksin tulleilla on huoltajien sijaan yhteistyökumppaneina edustajat, joiden rooli on pohdituttanut. Edustajan virallisten tehtävien lisäksi osa edustajista haluaisi osallistua paljonkin lasta koskeviin asioihin. Varsinainen päivittäinen hoito ja kasvatusta eivät kuitenkaan ole sellaisia asioita, joihin edustajan kuuluu ottaa kantaa.

Yksin tulleen lapsen trauma on samanlainen kuin lastensuojelulapsilla ja toisaalta se on erilainen. Nämä lapset ja nuoret haluavat pärjätä yksin ”mä en tarvi tähän ketään”. Lapset ovat pitkään huolehtineet itsestään, eivätkä he heti antaudu perheessä hoidettaviksi. Perhehoitajien pitäisi ymmärtää tämä asia kokematta, että he olisivat jotenkin toimineet väärin tai epäonnistuneet. Yksin tulleilla on ikään kuin selkärankaan kirjoitettuna, että pitää pärjätä yksin ja kukaan aikuinen ei halua mitään hyvää heille. Heidän kulttuuriinsa voi kuulua, että avun tarvitsija leimataan helposti ”hulluksi”. Jollei nuori saa apua riittävän ajoissa, häntä voi olla hankalaa saada siihen myöhemminkään suostumaan. Tavallisesti perhehoitoon tulevalle lapsella on edes yksi tärkeä aikuinen, johon yhteyttä pyritään jatkamaan. Yksin tulleilla ei yleensä ole täällä mitään. Monella lapsella läheiset ovat joko huokassa tai kuolleet tai heihin ei voida ottaa yhteyttä. Se on aika iso haaste perhehoidolle ja lapselle. Traumahoitoon tarvittaisiinkin osaamista ja sellaisia osajia ei ole paljon.

Huostaanotettujen lasten kohdalla sosiaaliviranomaiset päättävät lapsen asuinpaikasta. Yksin tulleiden perhehoito perustuu kuitenkin lapsen omaan tahtoon. Perheiden pitää sietää sitä, että kaikki ei mene ihan sovitusti ja tilanteet voivat muuttua. Perhehoitoon sijoitettaessa on yleensä paljon tietoa lapsen taustasta, ongelmista ja perheestä. Yksin tulleiden kohdalla tiedot ovat hyvin puutteelliset. Perheryhmäkodin työntekijöiltä tai edustajaltakin saadut tiedot voivat olla vähäisiä. Lastensuojeluun verrattaessa herääkin kysymys, tunteeko kukaan näitä lapsia oikeasti. Elämäntarinaa olisi kuitenkin hyvä tietää. Haasteena on, että lapset eivät itse halua puhua kokemuksistaan.

”Näiden jo vuonna 2015 tulleiden nuorten matkakokemuksia ja kokemusmaailmaa ei ole käsitelty missään. Koska näitä kokemuksia ei oltu käsitelty, ne sitten lähtee pulppuamaan uusissa tilanteissa yhtäkkiä.”

Suomeen tulon jälkeen elämä on monelle nuorelle odottamista: ensin odotetaan oleskelulupaa, sitten kuntapaikkaa, perheryhmäkotipaikkaa tai sijaisperhettä. Ongelmat alkavat näkyä vasta sitten, kun tilanne on vähän tasaantunut.

Yksin tulleet lapset ovat eri asemassa kuin muut ilman huoltajaa olevat (suomalaiset tai sijoitetut), vaikka heillä on edustajat.

”Lähtisin siitä, että he ovat lastensuojelupalveluihin oikeutettuja lapsia. Toivoisin, että jonain päivänä jokin viisaampi taho tekisi sellaisen ratkaisun. Sillä turvattaisiin heille tiettyjen palveluiden saaminen. Ja perhehoito tulisi heille lakisääteisesti samalla tavalla oikeudeksi, kuten se on nyt lastensuojelulaissa.”

Valmennus ja sijaisperheiden valinta lapsille (matchaus)

Sijaisperheiden valinnassa on pohdittu samoja asioita kuin muutoinkin perhehoidossa: sijaisvanhempien jaksamista, perherakennetta, asuinpaikkaa palveluineen jne. Olisi hyvä, jos sijaisperheellä olisi jotain kokemusta lastensuojelun sijoituksista. Perhehoitajan on tärkeä ymmärtää, että hänen täytyy keskustella paljon viranomaisten kanssa eikä päätöksiä voi tehdä itse. Perhehoitajan täytyy myös ymmärtää murrosikäisen arkea. Porissa yksin tulleet nuoret halusivat jäädä kaupunkiin, jossa he ovat aloittaneet koulut, jossa on kaverit ja harrastukset.

”Ei ole oikein taas irrottaa heitä tutusta ympäristöstä ja laittaa heidät jonnekin tosi kauas. Ajattelen, että se on myös nuorten oikeus ja osa perheistä asui perhehoitoa ajatellen liian kaukana.”

Valmennuksessa on tärkeää huomioida kulttuurisuuteen liittyviä asioita, lapsen itsenäisyyden ja pärjäävyyden huomioimista. ”15-vuotiaana tullut nuori voi kokemustensa vuoksi olla lähempänä 18 vuotta ja toteuttaa elämänsä kuin 18-vuotias.” Valmennuksessa on tärkeää painottaa perheille, että tukea kannattaa ottaa vastaan, vaikka perhe kokisi pärjäävänsä. Työnohjaukset, vertaisryhmät yms. eivät tarkoita, että perhe ei pärjäisi, vaan se on tukea arkeen. Ne ovat tärkeitä ennaltaehkäiseviä elementtejä, jotka kuuluvat prosessiin ja joilla vahvistetaan vanhemmuutta. Perheen omien verkostojen tuki on myös tärkeää, sillä työntekijät eivät ole aina tavoitettavissa.

Lapsen ja sijaisperheen matchaukseen on hyvä olla riittävästi aikaa. Yhteistyökumppaneille on tärkeää kertoa mitä perhehoito on ja miten lapsia ja perheitä tuetaan. Työntekijöiden on hyvä tavata ensin ja vaihtaa tietoja lapsesta. Sen jälkeen tavataan lapsi ja kuullaan hänen toiveitaan. Kun tieto perhehoidosta kantautui nuorten korviin, tuli kyselyjä perhehoidosta enemmän. Valmennettuja perheitä ei Porissa kuitenkaan enää ollut. Kyselyt kertovat myös, että perhehoidossa olleilta pojilta oli tullut positiivista palautetta. Perheessä olo mahdollistaa asioita ja tukea saa eri tavalla. Myös pysyvyys on tärkeä tekijä: perheryhmäkodissa työntekijät tekevät työvuoronsa, perheessä on samat pysyvät aikuiset.

Sijaisperheiden ja lasten tutustuminen

Yhden nuoren kohdalla hän ja perhe olivat tunteneet toisensa nuoren Suomeen tulosta alkaen. Perheenjäseneksi asettuminen tapahtuu tuolloin nopeammin. Muut sijaisperheet aloittivat ensin tukiperheinä, kun nuoret vielä asuivat perheryhmäkodissa. Tutustumiseen käytettiin pari kuukautta aikaa, vaikka enemmänkin olisi voinut käyttää. Ensin tapaamiset olivat kerran viikossa ja sitten viikonloppuisinkin, jolloin nuori saattoi olla yötä perheessä. Lyhyt välimatka saattoi mahdollistaa tapaamiset useamminkin.

Tutustumisessa perhehoitajan täytyy olla tiiviisti yhteydessä asumisyksikköön ja nuoreen. Normaali perhe-elämä riittää tapaamisissa ja juuri se voi olla joillekin nuorille haasteellista aikaisemmista kokemuksista johtuen. Lapsen ja sijaisperheen odotukset toisistaan voivat olla erilaisia. Joillekin lapsille on voinut muodostua sellaisia käsityksiä, että miehet ovat arvoasteikossa korkeammalla ja naisilta voi olla vaikea ottaa vastaa ohjeita ja neuvoja. Toisaalta nuori on voinut tottua kulkemaan oman mielensä mukaan ja perheessä se ei ihan samalla tavalla toimi ja siitä voi tulla yhteentörmäyksiä.

Yhteydenpito perheeseen ja sukulaisiin

Osalla nuorista ei ole yhteyksiä perheeseensä, mutta aika monella kuitenkin on. Yhteydenpito ei kuitenkaan aina ole ongelmaton. Jotkut nuorista ovat saaneet syyllistävä viestiä siitä, että he ovat turvassa:

”Yhden nuoren sukulaiset olivat olleet pitkään hukassa. Pitkän ajan kuluttua hän sai yhteyden setäänsä ja veljiinsä, mutta se yhteydenotto ei ollut pelkästään kivaa. Setä oli lähtenyt häntä moittimaan Suomeen lähdöstä: ja sä oot siellä niin hyvissä oloissa ja veljesi joutuu oleen täällä.”

Osa kotiväestä myös odottaa, että nuoret pystyisivät lähettämään rahaa. Kun nuori on jo lähempänä 18 vuotta, niin perheenyhdistäminen ei ole enää niin yksinkertaista, vaikka yhteyden saisikin. Toisaalta toivoa perheenyhdistämisestä ei saisi viedä.

”Olemme nuorille puhuneet, että selvitetään perheenyhdistämisen mahdollisuutta, jotta nuori kokee, että otetaan se asia tosissaan.”

Perhehoidon tuki

Perhehoidon alusta alkaen on oltava tiedossa riittävän vahva tuki. Nämä lapset tulevat perheisiin murrosikäisinä, jolloin tuen järjestämistä ei voi kauan odotella. Pitäisi olla selkeämpi tukijärjestelmä juuri näille lapsille. Jos käytetään perheneuvolaa, siellä tulee olla vahva osaaminen perhehoidosta tai vahva osaaminen maahanmuuttajatyöstä. Terapeuttista näkökulmaa ja terveydenhuollon ammatillista tukea on tärkeä saada järjestymään. Porissa perhehoidon tukena on psykologin vetämiä työnohjauksellisia ryhmätapaamisia, tukiperheitä, ammatillisia tukihenkilöitä, perheterapiaa ja nuorten omia tapaamisia. Nuoret ovat tavanneet terapeuttia yhdessä perheiden kanssa tai yksin tai pelkästään sijaisvanhemmat ovat olleet tapaamisissa.

Yhteys perheryhmäkotiin on säilynyt. Omaohjaajat ovat toimineet ammatillisina tukihenkilöinä. Nuoret pitävät yhteyttä toisiin poikiin perheryhmäkodissa ja omaan kulttuuriinsa sitä kautta. Kulttuurisen yhteyden tukeminen on tärkeää.

”Välillä mietimme mikä on kulttuuria ja mikä on heidän tapojaan ja mikä on uskonnosta johtuvaa”.

On tärkeää, että perheet ovat valmiita tukemaan lasta hänelle tärkeissä asioissa. Esimerkiksi kuljetamaan moskeijaan ja viettämään lapsen kulttuuriin liittyviä päiviä.

”Mielestämme nämä nuoret eivät ole joutuneet luopumaan omasta (kulttuuristaan). Perheitä tavatessa puhuttiin siitä, että heidän tulisi luoda lapsille mahdollisuus harjoittaa omaa uskontoa.”

Uskonnosta voi keskustella, jos nuori on siitä kiinnostunut. Sekin on tärkeää huomioida, että nuori voi kokea, että hänen velvollisuutensa on tehdä, kuten sanotaan. Hän ei kehtaa vastustaa aikuisia ja sanoa mielipidettään.

Yksin tulleiden perhehoidon organisointi

Poriin jäi 16 ilman huoltajaa tullutta nuorta. Perhehoidossa maahanmuuttajapuolen sosiaalityöntekijän ja perhehoidon sosiaaliohjaajan yhteistyö on tuntunut hyvältä. Sosiaalityöntekijälle haasteelliselta on tuntunut ottaa kantaa perhehoitoon, joka ei ole tuttua aluetta. Perhehoidon tuki, raha-asiat, toimeksiantosopimukset ja korvausten hakeminen ovat pääsääntöisesti olleet sosiaaliohjaajan vastuulla. Korvausten hakeminen on ollut aivan uusi tehtävä, jota ei lastensuojelun perhehoidossa ole. Maahanmuuttokoordinaattori vastaa kuntakorvausten hakemisesta. Työntekijät tekevät ELY-keskusta varten lausunnon palvelun ostamisesta (yli palkkion ja kulukorvauksen menevistä perhehoidon kustannuksista sekä perheille annettavista tukimuodoista), ja koordinaattori hakee korvaukset. Kotoutumissuunnitelmien tekeminen on ollut sosiaalityöntekijän vastuulla kaikkien nuorten osalta. Kotoutumissuunnitelmat on tehty työparina siihen saakka, kunnes nuoret ovat siirtyneet TE-keskuksen kirjoille.

Työntekijät ovat tukeneet toisiaan uusissa tilanteissa. Työntekijät kuuluvat hallinnollisesti eri työryhmiin, jolloin oma työryhmä ei ole aina osannut heitä neuvoa. Toimiva työskentely on tarvinnut yhteistyötä yli hallintorajojen. Uudelle työmuodolle on kaivattu omaa lähiesimiestä, jonka kanssa asioista keskustella. Ja työnohjausta juuri näiden lasten ja nuorten asioihin. Ymmärrystä on kaivattu myös siihen, että uusi työmuoto, uusien asioiden omaksuminen, tiedon hakeminen ja uuden luominen vie paljon työaikaa.

”Ajattelen, että pitää olla jokin kosketuspinta perhehoidon ymmärtämiseen, jotta voi hoitaa näitä asioita. Myös maahanmuuttoelementti pitää olla mukana. Ehkä se pitääkin mennä näin molempien yhteistyönä, joka vaatii yli rajojen työskentelyä. Ei voi odottaa, että yksi sosiaalityöntekijä hoitaa kaikki asiat. Ja työ edellyttää yhteistyötä edustajien kanssa. Yksin tulleiden perhehoito vaatii erilaista työotetta ja asioiden osaamista. Jos on jokin pikkukunta, silloin voisi esim. ostaa sitä perhehoidon osaamista, koska ei heitä täysin yksinkään voi jättää.”

Työntekijöiden on pitänyt hakea tietoa ja kysyä neuvoa eri kaupungeista. Porissa toimeksiantosopimukset piti luoda uusiksi ja lomakkeita on tarvinnut muokata. Asiakastietojärjestelmä ei ole kaikkien taipunut, mutta lain puitteissa on toimittu. Nuorten asiakkuus on sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa ja siellä on viittaus kotoutumislaitaan tulevaan tuettuun perhehoitoon. Muutoinkin kotoutumispalvelut ovat Porissa sosiaalihuollon palveluiden alla.

Kuva: Markku Sandberg

Lisäluettavaa

Alaikäisen yksin tulleen kuntaan muutto vaatii sektorit ylittävää yhteistyötä.
kotouttaminen.fi/alaikaisen-muutto-kuntaan

Castaneda, A. E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S. & Santalahti, P. (2018). Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa: PALOMA-käsikirja. THL.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136193/7.8.PALOMA_KA%CC%88SIKIRJA_WEB.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Fingerroos, O., Tapaninen, A.-M. & Tiilikainen, M. (toim.) (2016). Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi? Tampere, Vastapaino.

Hailu, A. & Polkutie, A. (toim.) (2009.) Punakorvan kaksi kotia.

Kotoutumiskaari. Punainen Risti. <https://rednet.punainenristi.fi/sites/rednet.mearra.com/files/tiedostolataukset/kotoutumiskaari%20%28su%29.pdf>

Laki kotoutumisen edistämisestä. 1386/2010.

Lähteenmäki, M. (2016) Miten tukea yksintulevien turvapaikanhakijalasten ja -nuorten mielenterveyttä

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/tapahtumavideot/miniseminaari-892016-minna-l%C3%A4hteenm%C3%A4ki>

Perheenyhdistämisen ABC: miksi sitä ei tulisi enää vaikeuttaa. <https://www.kirkonulkomaanapu.fi/ajankohtaista/artikkelit/perheenyhdistamisen-abc/>

Perusopetusasetus. 20.11.1998/852.

Sinkkonen, J. (2015). Lapsen kiintymyssuhteet tavallisissa ja poikkeavissa olosuhteissa. Teoksessa: J. Sinkkonen & K. Tervonen-Arnkil (toim.) (2015). Lapsi uusissa oloissa - Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Duodecim Oy.

<https://verkkokoulut.thl.fi/web/monikulttuurisuus>

www.vaestoliitto.fi

www.seta.fi

Lisäkatsottavaa

Du som möter barn som flytt till Sverige <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/arbetar-med-barn/psykologens-tips-till-dig-som-moter-barn-som-flytt-till-sverige/>

If you have experienced something traumatic – Post traumatic stress syndrome <https://www.youtube.com/watch?v=aXAP41ptxs8>

Karjalainen, M. ja Junkkila, S. Miten pakolaislasta voidaan auttaa? <https://www.youtube.com/watch?v=HxddGxLH59c>

Kaukana kotoa 1 <https://www.youtube.com/watch?v=8lwGjFoUFTU&feature=youtu.be>

Klemettilä, A. psykologi, Turun kriisikeskus. Luonto turvapaikanhakijan tukena.

https://www.youtube.com/watch?v=G9_1O5vYO9U

Lapset ja nuoret pakolaisina https://www.youtube.com/watch?time_continue=35&v=JSHJilVdoW0

Miten lapsen ja nuoren traumatisoituminen näkyy arjessa? https://www.youtube.com/watch?time_continue=52&v=Yq9towRbIQU

Pasula, M. Alone in the world. AXXELL. DVD.

Removed <https://www.youtube.com/watch?v=lOeQUwdAjE0>

Removed II <https://www.youtube.com/watch?v=l1fGmEa6WnY>

Vad är TMO - Traumamedveten omsorg <https://www.youtube.com/watch?v=ehPgZrzB8ZU>

4. Asiantuntija-artikkelit

Turvapaikkaprosessi ja jatkoluvan hakeminen nuoren näkökulmasta

Tuulia Vainio

Syksyllä ja talvella 2015 tulleiden turvapaikanhakijoiden määrä oli ennennäkemätön. Alaikäisiä ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevia henkilöitä tuli maahan yli 3000. Siihen ei ollut kukaan missään valmistautunut, ja turvapaikanhakijoiden saapuminen käynnisti ympäri Suomea tapahtumaketjun, jossa muun muassa perustettiin tukiasumisyksiköitä ja ryhmäkoteja alaikäisten vastaanottopalveluiden järjestämiseksi ja asumisen, hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi. Niin myös Pelastakaa Lasten vastaanottoyksikössä. Ensimmäisenä prioriteettina oli huolehtia siitä, että tulossa olevia lapsia ja nuoria on vastaanottamassa, hoitamassa ja kasvattamassa ammattitaitoiset työntekijät, ja että on soveltuvat tilat, jokaisella nuorella lämmintä päälle pantavaa viilenevässä marraskuun säässä, on ruokaa, oma huone ja terveydenhuolto järjestettynä.

Tullessaan nuoret olivat väsyneitä ja helpottuneita. Muutamalla oli vaikeuksia pysähtyä ja asettua aloilleen kuukausia jatkuneen matkanteon jälkeen. Suurin osa pojista koki kuitenkin nopeasti, että matka on päättynyt ja ollaan perillä. Odotukset olivat korkealla sen suhteen, että vastaanottokeskuksessa ollaan vain lyhyt aika, turvapaikka-asia ratkeaa Migrissä (Maahanmuuttovirasto) pian ja sen jälkeen alkaa uusi elämä ja arki. Matkalle oli lähdetty vaihtelevin odotuksin, osalla odotukset perustuivat ehkä virheelliseen tietoon ja olivat ylioptimistisia. Mielikuvissa saattoi olla mahdollisuuksien Eurooppa, jossa on rauhallista, jossa kaikki sujuu ja ongelmat ovat pois pyyhkäistyjä.

Todellisuus oli toinen. Vastaanottokeskusarki pimeässä Suomen syksyssä, kielitaidottomana vieraassa maassa ja kulttuurissa, tiivis yhteisöasuminen vastaanottokeskuksessa odottamassa hitaasti etenevää oleskeluluvan käsittelyprosessia oli jotain aivan muuta kuin mihin nuoret olivat valmistautuneet. Syksyllä 2015 tulleiden nuorten turvapaikkahakemusten käsittelyajat venyivät todella pitkiksi, pisimmillään johtamassani yksikössä käsittelyaika ennen ensimmäistä päätöstä oli yli 12 kuukautta. Nuorten odotukset asioiden nopeasta ratkaisemisesta ja uuden elämän alkamisesta hiipuivat hiljaa, samaan aikaan kun marraskuinen Suomi hiljentyi pimeyteen ja kylmyyteen. Nuorten arjessa ei mikään liikahanut nopeasti, ei koulu, ei edustajan saaminen, ei harrastusten aloittaminen. Tämä on toisaalta työntekijän näkökulmasta varsin ymmärrettävää, koska tulijoita oli todella paljon, ja mikään järjestelmä ei ollut sellaiseen määrään valmis. Yksittäisen nuoren kokemuksena pitkäksi venynyt odottamis aika oli kuitenkin epäinhimillinen ja kestävä. Pelkästään kutsua turvapaikkapuhutteluun joutui odottamaan yli puoli vuotta, puhutteluita saattoi olla useampia ja käsittelyajasta ei annettu arviota. Käynnissä oli myös iänmääritysprosesseja kuvantamistutkimuksineen, hakijoiden esittämiin henkilöllisyysasiakirjoihin liittyviä haastatteluja ja puhutteluja, lakimiestapaamisia, terveystarkastuksia ja sosiaalityöntekijän alkuhaastatteluja.

Pitkän odotuksen jatkuessa nuoret useimmiten oppivat työntämään turvapaikkaprosessin mielessään välillä taka-alalle ja yrittivät elää mahdollisimman normaalia nuoren ihmisen elämää, johon kuului mm. koulunkäyntiä, kielen oppimista, itsenäistymisvalmiuksien harjoittelua, kavereita ja vapaa-ajan viettoa. Joka ainoa Migristä saapunut kirje, kutsu, tiedote, puhuttelu tai muu nosti pintaan ne taka-alalle työnnettyt pelot, huolet ja murheet, joita nuorilla oli. Seurasivat unettomia öitä, epävarmuutta tulevastakin ja pahimmillaan myös psyykkisiä ja psykosomaattisia oireita.

Odottamisella on vakavia vaikutuksia nuoren elämään. Ilman tietoa tulevaisuudesta on vaikea olla. Koulunkäyntiin ja oppimiseen ei pysty keskittymään, kun matkaan, perheeseen ja oleskelulupaani liittyvät huolet valtaavat mielen. Pahimmillaan odottaminen voi viedä elämän ilon kokonaan eikä tulevaisuudesta uskalla haaveilla. Jos ajatukset pystyykin päivällä pakottamaan mielestään pois, ne

hiipivät takaisin viimeistään illan ja yön tunteina, verottavat unta ja kostautuvat seuraavan päivän väsymyksenä. Väsyneenä ei jaksu keskittyä senkään vertaa, ei pysty pitämään kieppuvia ajatuksia poissa mielestä edes päivisin. Ne tunkeutuvat mieleen kesken oppitunnin tai futistreenien, alkavat vaikeuttaa oppimista, osallistumista ja käynnissä olevaa kotoutumista.

Myös vastaanottokeskuksen väliaikaiseksi tarkoitettu arki voi vaikuttaa kielteisesti. Poikkeuksellisessa elämäntilanteessa lähekkäin asuminen ja jatkuva odottaminen saavat aikaan sen, että omien asioiden lisäksi myös muiden asiat vaikuttavat. Yhden nuoren suru, ahdistus tai mielipaha tarttuu helposti asuintovereihin. Yhden nuoren saama puhuttelukutsu käynnistää toivon ja epätoivon ajatukset myös muiden mielissä, herää ajatuksia siitä tuleeko oma vuoro koskaan. Yhden nuoren ikätestikutsu saa myös muut huolestumaan siitä voiko se sattua omalle kohdalle.

Henkilökunnan näkökulmasta asian tekee hankalaksi se, että mihinkään näistä kysymyksistä ei pysty antamaan vastausta, koska ei itsekään tiedä. Työntekijöiden tärkeimmäksi tehtäväksi jää tasapainottaa elämää, pyrkiä vakauttamaan nuorten tilanteita ja mielessä vallitsevaa myllerrystä, yrittää järjestää puitteet sille, että nuoret voisivat elää turvapaikkaprosessista huolimatta mahdollisimman tavallista nuoren ihmisen elämää, mikä ihmeellisesti usein onnistuikin. Nuorilla on huima kyky sopeutua ja oppia uusia asioita. Vastaanottokeskuksessa nähtiin myös paljon ilon hetkiä kielen ja kulttuurin oppimisessa, arjen onnistumisissa, hauskoissa vapaa-ajan toiminnoissa ja lukuisten vapaaehtoisten avulla järjestetyissä tilaisuuksissa ja tapahtumissa.

Myönteinen oleskelulupa on ilon aihe, mutta usein vain väliaikainen sellainen. Alaikäisenä yksin tulleille nuorille myönnettiin paljon yhden vuoden mittaisia lupia. Käsittely- ja tiedoksiantoajat olivat pitkiä, jolloin saattoi käydä niin, että nuoren saadessa tiedoksi vuoden mittaisen päätöksen, oli lupaa jäljellä enää 9-10 kuukautta. Jatkolupaa on haettava 3-4 kuukautta ennen oleskeluluvan umpeutumista, joten aika tavalliseen elämään lupa taskussa jää varsin lyhyeksi. Myös jatkolupaprosessi on pitkä. Migri saattaa pyytää lisäselvityksiä monta kertaa ja tiedustella kirjeitse, miten hakija suhtautuisi, mikäli hänet päätettäisiin karkottaa maasta. Kun jatkolupa lopulta odottamisen jälkeen tulee, on sekin usein vain vuoden, joskus kahden mittainen, ja tiedossa on siis sama epävarmuuden ja huolentäyteinen jatkoluvan hakeminen uudelleen.

Kotoutuminen, tulevaisuuden suunnittelu ja mahdollisten traumaattisten kokemusten käsittely voi käynnistyä kunnolla vasta, kun elämäntilanne on riittävän vakaa ja nuori tietää, että hänen elämänsä jatkuu Suomessa. Pitkittyneet prosessit ja jatkoluvan hakemiset ovat tehneet liian monen nuoren elämän tarpeettomasti epävarmaksi. Turhaa odotuttamista ja jatkuvaa lupaprosessia lyhyiden lupien vuoksi tulee välttää. Lainsäädäntö antaa mahdollisuuden myöntää jopa neljän vuoden jatkolupia. Näille nuorille niitä tulisi myöntää, koska epävarmuudessa ja odotuksessa elämiseen kuluu arvokasta kotoutumisaikaa ja nuorten ihan ainoa nuoruus. Se, jonka tulisi olla kevyttä, huoletonta ja toiveikasta aikaa elämässä, kun maailma on mahdollisuuksia täynnä.

Jännitteistä vapaana - Nuoren hyvinvoinnin kuusi jännitettä sijaishuollossa

Johanna Barkman ja Sirpa Yli-Rekola

Ei tarvitse välittää miltä näyttää. Voi nauraa. On hyvä olo. Ei tarvitse miettiä, mitä sanoo. Voi olla rennosti, koska ei tarvitse pitää mitään roolia.

Näin vastasi nuori kysyttäessä, mistä tunnistaa, että voi olla oma itsensä. Sijaishuolto ja/tai yksin maahan tulleen alaikäisen perhehoito tarkoittaa nuoren elämässä isoja muutoksia. Muutokset kohdistuvat asuinpaikkoihin, kaveri- ja muihin ihmissuhteisiin. Nuori jatkaa: *hyvän olon tunnistaa siitä, voi luottaa toisiin siinä seurassa, missä on. Uskaltaa näyttää omat tunteet ja on myös helpompaa olla yksin.*

Sijoituksen tai yksin maahan tulon kokeneiden nuorten elämässä voi olla vallitsevina kuusi jännitettä, jotka kahlitsevat elämää siten, että on haastavaa olla oma itsensä ja kokea turvallisuuden tunnetta. Nuoret ovat kertoneet näistä haasteista Pesäpuu ry:n Nuorten foorumeissa vuosina 2010-2018. Jännitteitä on hyvä tutkia yhdessä nuorten kanssa. Kysy nuorelta, missä ja miten nuori kokee olevansa turvassa ja mikä tukee sitä, että hän voi olla oma itsensä. Kysy, miten voit lisätä hänen hyvinvointiaan. Anna tilaa kaikille nuoren kysymyksille ja tunteille. Nuoret tarvitsevat muutoksissaan tuekseen turvallisia ja luotettavia aikuisia.

1. Identiteetti

Millainen minä olen ↔ Millaisena muut minut näkevät

Nuoren kuvaan itsestään vaikuttaa paljon muiden ihmisten suhtautuminen. Jännite voi syntyä esimerkiksi, jos nuori joutuu kantamaan lastensuojeluasiakkuudestaan tai maahan tulostaan leimaa ja/tai hän tulee nähdä vain ongelmien tai puutteiden kautta. Nuori voi nähdä itsensä osaavana ja pärjävänä, mutta muut pitävät häntä ongelmana. Muiden ihmisten kielteinen asenne voi musertaa nuoren itsetuntoa, muokata hänen identiteettiään ja vaikuttaa siihen, millaisia valintoja hän tekee. Mitä parempi itsetunto nuorella on, sitä rohkeammin hän voi olla oma itsensä, hyväksyä ja tiedostaa omat vahvuutensa ja heikkoutensa.

Jännitteestä nousevat ristiriidat vaikuttavat nuoren käyttäytymiseen esimerkiksi siten, että hänen on vaikea ottaa apua tai myönteistä palautetta vastaan.

2. Mihin minä kuulun?

Oma perhe ↔ Sijaisperhe

Nuoren on hyvä kuulua itseään suurempaan ryhmään, yhteisöön, perheeseen ja sukuun. Johonkin kuulumisen kokemus on tärkeä erityisesti nuorelle, jonka suhteet perheen ja/tai suvun jäseniin tai synnyinseutuun ovat katkenneet.

Ristiriita syntyy, jos nuori ei saa perheeltään tai läheisiltään ”lupaa” tulla sijaisperheen jäseneksi tai jos nuori ei koe olevansa sijaisperheen täysivaltainen jäsen, vaan esimerkiksi rasite, joka vie liikaa aikaa ja tilaa. Paikkaansa etsivä irrallinen ja juureton nuori voi olla pitkäänkin hukassa ja eksyksissä. Parasta olisi, jos nuori tuntisi kuuluvansa sekä omaan sukuunsa että sijaisperheeseensä. Kun koti tuntuu omalta, on nuori kotiutunut.

3. Turvallisuus

Turvapaikka, turvaverkko ↔ Turvapaikan tai -verkon puuttuminen

Aikuiset luovat yhdessä nuoren kanssa nuorelle turvapaikan ja rakentavat hänelle turvaverkon. Nuoren selviytymiseen vaikuttaa olennaisesti aikuisten kyky kohdata nuori ja hänen tarpeensa niin, että nuori saa tarpeidensa mukaista apua ja tukea. Perhehoito voi tarjota nuorelle pelastusliivit.

Nuorella tulee olla turvapaikka, jossa hän voi rentoutua ja kokea olevansa turvassa. Jos nuori ei koe kotiaan turvapaikaksi, tulee turvaverkon olla tiiviimpi ja päinvastoin. Toisin sanoen, jos turvapaikka on turvaton, tulee turvaverkon olla tiivis, ja mitä turvallisempi turvapaikka on, sitä harvempi voi ol-

la turvaverkko. Jännite syntyy siitä, jos nuori kokee, etteivät hänen asiansa ole turvallisissa käsissä.

Nuoren elämässä turvalliset ihmissuhteet ja se, että nuori tuntee itsensä tärkeäksi ja rakastetuksi luovat turvallisuuden tunnetta. Läheisten ihmisten puute voi syöstä nuoren esimerkiksi erilaisiin riippuvuuksiin tai olla riski radikalisoitumiselle. Sijaisvanhempien kannattaa aktiivisesti tukea nuoren verkoston olemassaoloa, jotta tukea ja apua olisi mahdollisimman helposti saatavilla sekä nuorelle että heille itselleen.

4. Ennakkoluulot

Hyväksyntä ↔ Syrjintä

Lastensuojelun asiakasnuori tai sijaisperheessä asuva yksin tullut nuori voi kohdata rajustikin ennakkoluuloja ja syrjintää. Jännite syntyy, jos nuori kokee tulevansa torjutuksi ja tuntee olevansa epäonnistunut. Nuori hakeutuu sellaisten ihmisten tai ryhmien luokse, joilta saa hyväksyntää ja välttää niitä tahoja, joissa kokee syrjintää. Tullakseen hyväksytyksi, nuori voi tehdä kaikkensa päästäkseen edes johonkin kaveriporukkaan mukaan. Nuoret ovat todenneet, että huono kaveri on parempi kuin se, ettei ole kaveria ollenkaan.

Hyvinvoinnin kannalta on ensiarvoista, että nuorella on suvaitsevainen ja turvallinen paikka, jossa hän tulee hyväksytyksi omana itsenään. Yksinäisyys ja sen peittäminen voi syventää nuoren pahaa oloa.

5. Voimavarat

Omat kyvyt ja taidot ↔ Toisten voimavarat

Voimavarat voidaan jakaa sekä nuoren omiin että ympäristön tarjoamiin voimavaroihin. Ne voivat olla esimerkiksi taitoja, persoonallisia ominaisuuksia tai kykyjä. Voimavarat antavat voimaa arkeen ja auttavat selviytymisessä.

Joskus jännite syntyy siitä, että nuori turvautuu vain omiin voimavaroihinsa eikä luota ympäristön tarjoamaan apuun. Nuori voi olla tottunut pärjäämään yksin. Joskus jännite syntyy taas siitä, että nuori tukeutuu vain toisiin eikä luota omiin kykyihinsä ollenkaan. Nuoret tarvitsevat ympäristön tarjoamia voimavaroja läpi elämän. Eräs sijaisvanhempi vertasi nuortaan Ferrariin, jolla on tehotomamman auton tehot käytössään. Aikuinen voi auttaa nuorta saamaan yhteyden kykyihin, jotka myös vahvistavat nuoren itsetuntoa ja rohkeutta.

Voimavaroihin kuuluu myös taloudellinen tuki. Millaista taloudellista tukea nuori saa? Onko hän taloudellisesti eriarvoisessa asemassa? Pystyykö hän esimerkiksi pukeutumaan tai harrastamaan kuten koulukaverit?

6. Oikeudenmukaisuuden tarve ja tunne

Oikein ↔ Väärin

Nuoruudessa oikeudenmukaisuuden tunne voi olla glikorostunut ja siksi nuoret kokevat usein tulevansa väärinymmärretyiksi ja -kohdelluiksi.

Miten oikeudenmukaisuus toteutuu nuoren jokapäiväisessä elämässä? Millainen on hänelle hyvä elämä? Oikeudenmukaisuuden tarpeen ja tunteen avulla nuori oppii, mikä on oikein ja mikä väärin. Useat sijaisperheissä asuvat nuoret ovat kokeneet elämässään epäoikeudenmukaisuutta. He tarvitsevat ympärilleen aikuisia, joiden sanoihin ja tekoihin voi luottaa. Omien kokemustensa takia nuoret tarkkailevat ja tarkistavat, toimiiko aikuinen oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti.

Sijaisvanhempien on syytä kiinnittää erityistä huomiota nuorten tasa-arvoiseen kohteluun perheenjäseninä. Erilaisista arvomaailmoista, uskonnoista ja ideologioista on hyvä keskustella avoimesti. Tähän keskusteluun kannattaa ottaa mukaan perheen biologiset lapset ikätasoisesti. On tärkeää, että kaikilla perheen jäsenillä on oikeudenmukaisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemus.

Pohdittavaa:

Aikuinen – sijaisvanhempi tai työntekijä – tutki näitä jännitteitä myös oman elämäsi kautta. Mitä siinä tarvitset ollaksesi tehtävässäsi oma itsesi ja turvassa? Tietoisuus oman hyvinvoinnin jännitteistä tällä hetkellä voi auttaa kuuntelemaan nuorta. Hyvinvoinnin jännitteiden tunnistaminen omassa nuoruudessa voi auttaa ymmärtämään syvemmin nuoren tarpeita. Ihminen kasvaa ja kehittyy vuorovaikutuksessa, joten jokaisessa kohtaamisessa piilee muutoksen voima.

LÄHTEET

Barkman, J., Männikkö, P., Yli-Rekola, S. (2016). Nuoren sijaisvanhemmaksi. PRIDE-valmennuksen lisämateriaali osallistujalle. Pesäpuu ry. Jyväskylä.

Kuva: Ida Jauhainen

Ilman huoltajaa maahan tulleen nuoren haasteet

Virpi Lähteenmäki

Maahanmuuttajanuoret ovat eräänlaisessa nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa, kuin risteyksessä, jossa he eivät ole varmoja, minne kääntyä. Välillä heitä neuvotaan ottamaan askel lapsuuden suuntaan, usein taas vaaditaan harppausta aikuisuuteen. He ovat usein kotimaassaan ja pakomat-kalla eläneet aikuisen asemassa, esimerkiksi tienaten elantoa perheelleen tai huolehtien pienemmistä sisaruksistaan. He ovat joutuneet olemaan vastuussa omasta hengestään, ravinnostaan ja turvallisuudestaan. He ovat joutuneet tekemään nopeita valintoja hyvin vaikeissa, usein henkeä uhkaavissa tilanteissa. Useat heistä eivät ole saaneet edes kokea turvallista lapsuutta, jossa vanhemmat ja ympäristö tarjoaisivat suojaa ja huolenpitoa, vaan heillä on joko täysin turvaton lapsuus tai hyvin lyhyeksi jäänyt turvallinen vaihe lapsuudessa. Nuoren sopeutumiseen perhehoitoon ja yli-päänsä suomalaiseen yhteiskuntaan vaikuttaa se, onko hänellä ollenkaan kokemusta siitä, että toiset huolehtivat hänestä. Nämä kokemukset muodostavat perustan kiintymyssuhteille ja turvallisuuden tunteen rakentumiselle.

Se ovatko vanhemmat ja yli-päänsä toiset ihmiset huolehtineet nuoresta, vaikuttaa myös hänen maailmankuvaansa eli siihen millaisena nuori näkee maailman ja muut ihmiset siinä. Jos maailmankuva on jo ehtinyt muodostua kovin mustaksi, on hyvin vaikeaa saada nuorta luottamaan viranomaisiin, lastensuojeluun, opettajaan, perhehoitajaan tai naapuriin. Edes sana äiti ei välttämättä luo mielle-yhtymää huolehtivasta hahmosta. Tai kokemus äidistä voi olla hyvin puutteellinen ja/tai nostaa esiin vakavia traumoja äidin menetykseen liittyen. Tätä havainnollistaa hyvin erään afganistanilaisen pojan vastaus, kun kysyin, miksi hän uskoo sieppaajien kidnapanneen isänsä? Tarkoitin kysyä, halusivatko he rahaa tai oliko isällä esimerkiksi väärä poliittinen mielipide tms. Poika vastasi: ”Koska he eivät halua, että me elämme.” Se oli pysäyttävä vastaus. Poika tulee Afganistanin hazarat-vähemmistöryhmästä, jota todella järjestelmällisesti vainotaan. Miltä tuntuu tulla vieraaseen maahan ja aloittaa kaikki alusta, jos oma sisäinen tunne on, että muut ihmiset eivät halua minun elävän? Jos olisi tunne siitä, ettei minulla ole edes ihmisarvoa. Tämä poika käyttäytyi aggressiivisesti laitoksessa asuessaan. Hän provosoitui herkästi varsinkin miespuolisten ja tiukkaa linjaa noudattavien työntekijöiden kanssa. Kun hänen kanssaan keskusteli ilman muita nuoria, hän katsoi syvälle silmiin ja itki. Hänestä tuli vahva tunne, että hän on eksynyt orpolapsi, joka tarvitsisi syliä ja hoivaa. Hän kuitenkin kieltäytyi kaikesta terapeutisesta työskentelystä. Pohdittuani tilannetta, uskon sen johtuvan siitä, että hän eli selviytymismoodissa.

Selviytymismoodissa oleva traumatisoitunut nuori toimii kuin robotti: kykenee syömään, nukkumaan ja huolehtimaan turvallisuudestaan, muttei pysähtymään eikä kohtaamaan tunteitaan. Tunteet ovat säilössä syvällä sisällä ja niiden purkaminen vaatisi ensin turvallisuuden tunteen rakentamista pala palalta. Näiden haavoittuneiden nuorten paikka ei ole laitoksissa, missä pidetään huolta etupäässä ulkoisista rakenteista, ruoasta, vaatteista, puhtaudesta ja koulunkäynnistä. Näiden nuorten todellinen toipuminen vaatii läsnäoloa ja kohtaamisia samojen ihmisten kanssa useiden tuntien ajan. Tämä ei onnistu kolmivuorotyössä, ilman henkilökohtaista sitoutumista, eikä ilman koulutusta traumaista ja yhteisöllisistä kulttuureista. Tunteiden säilömisessä on se vaara, että kun tunteensa koteloinut nuori kokee itsensä uhatuksi, hänellä helposti aktivoituu tyyppillinen trauma ja kokeneiden taistelee, pakenee tai kuolee-reaktio. Tällöin on riski, että hän käyttäytyy väkivaltaisesti ja käy uhkaavaksi kokemansa ihmisen päälle. Perinteisesti laitoksissa uskotaan, että nuori saadaan rauhalliseksi kiinnipitämällä ja näyttämällä hänelle, että aikuinen on turvallinen rajat asettava ihminen. Näillä nuorilla kiinnipitäminen voi laukaista traumamuistoja, ja saada heidät taistelemaan henkensä edestä. En suosittelisi kiinnipitoa missään nimessä yksin tulleelle nuorelle juuri tämän takia.

Selviytymismoodissa oleva nuori voi myös joissain tilanteissa käyttäytyä hyvin asiallisesti ja usein pärjääkin hyvin strukturoiduissa tilanteissa, joissa on selkeät rakenteet. Edellä mainittu afganistanilaispoika menestyi erittäin hyvin koulun urheilujoukkueessa ja sai mitaleja juoksusta. En voi välttää ajatukselta, että hän juoksi muistojaan ja tunteitaan karkuun. Tämän esimerkin kautta haluaisin

painottaa sitä, että traumatisoituneen nuoren sijoituspaikka tarvitsee aina ohjausta ja tukea. Vaikka nuori toimisi ulkoisesti hyvin, on hänellä usein isoja haasteita persoonallisuuden ja minä-kehityksen alueella sekä kiintymisen ja sosiaalisten taitojen osalta. Nämä haasteet tulevat paremmin esiin vasta perhehoidossa ja lähisuhteissa. Riskinä on, ettei uskalleta tarjota yksin tulleelle nuorelle perhehoitoa, koska ajatellaan sen olevan liian vaativaa perheelle. Oikeanlaisella tuella juuri perhehoito kuitenkin kuntouttaa nuorta. Minän rakenteet, minäkuva, käsitys toisista ihmisistä ja moraalista, luottamus itseän ja muihin eheytyy sekä turvallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunne kasvaa.

Nuoren luottamusta lähdetään arjessa rakentamaan erilaisten hyödykkeiden avulla. Niitä voisi kutsua eräänlaisiksi arjen turvavalikoiksi, sillä niistä rakentuu pikkuhiljaa turvallisuuden tunnetta ja orastavaa luottamusta. Eräs laitoksesta perhehoitoon siirtynyt nuori reagoi rajusti, kun hänen karkkipäivän makeisensa otettiin pois. Sijaisvanhemmat eivät tehneet tätä mitenkään rangaistuksena, vaan jättivät karkkipussin ostamatta, koska huomasivat, ettei poika koskaan syönyt niitä. Nämä karkit olivat hänelle yksi jo saavutettu hyödyke, turvavalikka, jonka hän tiesi joka lauantai saavansa. Ei ollut väliä söikö hän ne vai ei, vaan koska hän osasi ennakoida niiden tulevan, se loi hänelle hallinnan tunnetta, joka taas loi turvallisuutta. Nuoren arjen perusasioiden pitäisikin olla mahdollisimman hyvin ennakoitavissa, ja nuorelle pitäisi tällä tavalla lisätä omaa hallinnan tunnetta. Erityisen tärkeää on pitää kiinni lupauksista. Jos on luvannut nuorelle, että menee hänen kanssaan, vaikka kuntosalille, sinne olisi mahdollisuuksien rajoissa myös mentävä, vaikka nuoren käytös olisikin ollut huonoa juuri sinä päivänä.

Monet maahanmuuttajista ovat voineet olla kotimaassaan hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa tai varakkaita, mutta he ovat joutuneet lähtemään turvallisuuttaan uhkaavien tekijöiden vuoksi. Tällöin nuorella itsellään on usein pyrkimys näyttää ulkoisesti hyvin samanlaiselta kuin elämässään ennen pakoa kotimaasta. Ulkoisella olemuksella ja kalliilla merkkivaatteella nuori saattaa hakea myös statusta, jota hän kokee muuten häneltä puuttuvan. Perhehoidossa sijaisvanhemmat saattavat kokea nuoren epäkiittolisena, kun hän ei tunnu arvostavan hänelle hankittuja vaatteita. Samat kysymykset esiintyvät muillakin nuorilla, mutta yksin tulleella voi jokin tiettyä merkkiä oleva vaate olla ainoa asia, joka auttaa häntä sulautumaan joukkoon, johon hän ei muuten koe kuuluvansa. Tämä voi herättää hämmennystä perhehoitajissa ja laitosten työntekijöissä varsinkin, jos itse kannattaa kierrätystä. Monissa kulttuureissa kierrätystä ei harrasteta lainkaan, ja se voi olla täysin uusi asia nuorelle. Nuoret saattavat jopa loukkaantua ja kokea nöyryyttävänä, jos heille tarjoaa käytettyjä vaatteita. Kierrätyskulttuurin opettaminen on tärkeää, muttei tapahdu lyhyessä ajassa.

Traumojen hoidossa on olennaista turvallisuuden tunne ja sen vahvistaminen jopa valheellisesti. Esimerkiksi vanhemman on tärkeä sanoa ”en ikinä hylkää sinua”, vaikka ei voi tietää, milloin itse kuolee. Tärkeää on yhteenkuuluvuuden tunne, tunteiden jakaminen ja tunteita hyväksyvä ilmapiiri. Usein nuoret ovat pakomatalla menettäneet ihmisarvonsa tai joutuneet jopa myymään itseään selviytyäkseen elossa, jotkut heistä on salakuljettaja jättänyt aivan väärään paikkaan ilman rahaa tai vaatteita. Osalla voi olla syyllisyyttä selviytymisestään nähtyään ystävänsä tai perheenjäsenensä kuolevan. Eräskin irakilaisnuori kertoi kärsivänsä mielikuvasta, jossa he kävelivät pakolaisina yhtenä virtana eteenpäin, ja kun joku kuoli, kukaan ei edes pysähtynyt. Kaikki vain jatkoivat matkaansa.

Läheisen ystävän tai perheenjäsenen kuolema voi synnyttää ajatuksia siitä, että minun olisi ennemmin pitänyt kuolla, varsinkin, jos nuori kokee olevansa jotenkin vastuussa tapahtumista. Eräs toinen irakilaisnuori kertoi ystävänsä kuolleen hänen hartioitaan vasten koulun pihalla tapahtuneen ampumisen seurauksena. Hänen psyykinen kuormittuneisuutensa oli niin suuri, ettei hän osannut Suomeen tullessaan edes tuottaa normaalia puhetta. Turvapaikanhakuprosessi on vaikea ja psyykkisesti kuormittava kenelle tahansa, mutta yksin tulleiden maahanmuuttajien tilanne näissä prosesseissa on usein kestävämpi. Turvapaikkaprosessissa annetaan usein negatiivisia päätöksiä tai lyhyitä oleskelulupia. Tämä ei mahdollista traumojen työstämistä, koska uhka paluusta turvattomiin olosuhteisiin on koko ajan läsnä. Työstämätön trauma voi pahimmillaan johtaa siihen, että saatuaan negatiivisen päätöksen nuori ei enää luota valitusoikeuteensa, vaan pelkää niin paljon viranomaisia, että pakenee tai riistää jopa henkensä.

Väkivaltakokemuksista selviytymisessä on parempi ennuste, jos joku on puolustanut sinua kuin jos tilanteessa on jäänyt aivan yksin. Se ettei itse voinut tehdä mitään, ja ettei kukaan läheinenkään tehnyt mitään, on vahvasti traumatisoiva kokemus. Vielä pahempaa on, jos vanhempi, jonka pitäisi suojella, tarkoituksella tekee pahaa lapselleen. Esimerkkinä tästä on perheväkivallan näkeminen ja/ tai kokeminen tai tapaukset, joissa vanhempi on myynyt lapsensa seksityöhön tai lapsivaimoksi pakkon edessä, koska muuten ei saa perhettään elätettyä.

Kyvyttömyys luottaa mihinkään tai keneenkään on yksi suuri haaste maahanmuuttajilla. Nuoret tulevat usein sota-alueilta, missä ei ole selkeitä vihollisia tai oman puolen edustajia. Voi olla, että naapuri tai jopa oman suvun jäsen on vastakkaisella puolella. Näissä yhteiskunnissa voi olla erittäin toimimattomat rakenteet, viranomaiset ovat usein korruptoituneita ja koston merkitys on suuri. Monissa suvuissa on voimassa verikoston ajatus, eli jos sinun perheesi on tehnyt pahaa meille, me teemme pahaa sinun perheellesi. Kosto ei välttämättä kohdistu suoraan teon tekijään, vaan hänen läheisiinsä ja perheenjäseniin. Tämä lisää pelkoa oman yhteisön jäseniä kohtaan. Nuoret eivät välttämättä halua tulkkia heitä koskeviin keskusteluihin, koska kaikkein vähiten he luottavat toisiinsa maahanmuuttajiin, varsinkaan oman maansa edustajiin. Tämä voi joskus yllättää, mutta on ymmärrettävää, mikäli he ovat joutuneet kokemaan uhkailuja, väkivaltaa ja sortoa omassa maassaan.

Ilman huoltajaa tulleet nuoret ovat joutuneet eroon vanhemmistaan, eivätkä he edes tiedä, mitä heidän vanhemmilleen on tapahtunut. Monet ovat kadottaneet vanhempansa ja/ tai sisaruksensa pakomatalla. He joutuvat elämään jatkuvan epätietoisuuden kanssa, mitä heidän rakkailleen on tapahtunut. Jotkut nuoret saattavat elää Suomessa ikään kuin salattua kaksoiselämää, kääntyä kristinuskoon tai käyttää päihteitä tai pukeutua hyvin länsimaalaisesti, mitä heidän kotimaassaan heidän sukunsa ei hyväksyisi. He elävät usein eräänlaisessa kulttuurien välimaastossa, koska heidän kotimaassaan olevat sukulaisensa odottavat heiltä hyvin erilaista käyttäytymistä kuin heidän läheisensä Suomessa.

Suurin osa nuorista tulee täysin päinvastaisesta kulttuurista kuin meidän suomalainen, yksilökeskeinen kulttuurimme. Kollektiivisen kulttuurin vaikutukset näkyvät mm. turvallisuuden kokemuksessa. Nuorelle saattaa olla uhkaavaa nukkua yksin tai viettää aikaa mökillä tai kaukana kaupungista. Tämä voi herättää vääriä mielikuvia sijaisvanhimmissa. Usein ajatellaan, että jos nuoret viettävät paljon aikaa kaupungilla tai ostoskeskuksissa, he sortuvat helpommin tekemään myös ei-toivottuja asioita. Nämä nuoret elävät usein myös kollektiivista traumaa, mikä saa heidät kokemaan, että se, mikä tapahtuu muille, tapahtuu myös heille itselleen. Sijaisvanhemman on hyvä ottaa huomioon, että heidän etnistä ja kansallista ryhmäänsä koskevat uutiset ja sosiaalisessa mediassa leviävät viestit voivat aiheuttaa voimakkaita oireita nuorissa. Itsemurhauutiset, esimerkiksi hazaranuorten osalta, on hyvä ottaa vakavasti ja purkaa ne yhdessä aikuisen kanssa. Itsemurha-alttiudella on taipumus leviätä samankaltaisten nuorten keskuudessa. Ns. kollektiivisen trauman lisäksi monet maahanmuuttajat tulevat perheistä, joissa eletään monisukupolvista traumaa eli traumatisoivat tapahtumat ovat jo jatkuneet monien sukupolvien ajan. Tämä lisää mm. perheiden vaikenemista asioista, perheenjäsenet eivät puhu keskenään vaikeimmista kokemuksista, eivätkä edes tiedä, mitä toinen on kokenut. Osaksi tässä on kysymys läheisten suojelemisesta. Psykologisten tutkimusten mukaan traumakokemuksista ja niihin liittyvistä tunteista puhuminen turvallisten ihmisten kanssa kuitenkin edistää niistä toipumista. Tämä on hämmästyttänyt minua työssäni, sillä esimerkiksi nuoret miehet kertovat vankilakokemuksistaan mieluummin minulle, joka edustan täysin eri kulttuuria ja usein eri uskontoa kuin perheelleen tai oman kulttuurinsa jäsenelle. Tähän liittyy myös pelko kasvojen menetyksestä. On häpeällisempää kertoa kipeistä kokemuksista oman kulttuurinsa edustajalle. Usein esimerkiksi vankilakokemukseen liittyy yhteisön sisään koodattu oletus, että on kunnioitettavaa olla vankilassa oman kansansa tai etnisen ryhmittymänsä puolesta. Monisukupolvinen trauma lisää riskiä myös perheväkivaltaan. Monet maahanmuuttajanuoret ovatkin kokeneet väkivaltaa sekä perheen ulkopuolelta että perheen sisällä.

Oman kokemuksen perusteella voin sanoa, että Suomessa on käytetty perhehoitoa liian vähän asumisen ratkaisuna ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla. Perhehoitoon siirtyminen tulisi toteuttaa riittävän ajoissa, ettei lapsi ehdi laitostua. Perhehoidossa perheiden tulee saada riittävästi tukea. Maahanmuuttajanuorten perhehoitajille pitäisi ehdottomasti järjestää tiivis terapeuttiivinen tuki, jossa perheen olisi mahdollisuus käydä yhdessä nuoren kanssa ja lisäksi mahdollisuus tiiviiseen työnohjaukseen. Työnohjauksen ja terapeuttiivisen tuen lisäksi he tarvitsevat paljon apua konkreettisisä asioissa sekä kulttuuristen asioiden ohjauksessa, joten perhehoidossa tulisi olla oma ohjaaja vain monikulttuuristen perheiden apuna.

Usein sijaisvanhemmat pelkäävät kysyä nuorelta tämän kokemuksista. Sijaisvanhemmat saattavat pelätä kysyvänsä kotimaasta jotain, joka saisi nuoren murtumaan täysin. Tärkeää on läsnäolo ja tyyli, jolla kysytään. Liika uteliaisuus on pahasta, kun taas aito kiinnostus tekee hyvää nuoren kehitykselle ja vuorovaikutustaidoille sekä luottamuksen rakentamiselle. Nuorille on tyyppillistä traumojen työstäminen pieninä paloina. He saattavat mainita lyhyesti jonkun kokemuksensa, jonka ovat valmiita jakamaan ja sitten taas sulkeutua täysin pariiksi viikoksi. Tärkeintä on sanottaa nuorelle, että mitä tahansa oletkin kokenut, olet meille tärkeä ja mikään kokemuksistasi ei vaikuta siihen. Nuori voi aloittaa traumojen työstämisen vasta, kun hän kokee olevansa riittävän turvassa. Siksi turvallisuuden kokemusta pitää voida rakentaa ensin, pala palalta. Ilman huoltajaa tulleen nuoren sijaisvanhemmuus on pitkäjänteisyyttä vaativaa työtä, mutta parhaimmillaan nuori sopeututtuaan pal-kitsee kaiken annetun ajan moninkertaisesti ja sitoutuu hyvin tunnollisesti perheyhteisöönsä täällä Suomessa.

Kuva: Markku Sandberg

Traumahoidon haasteet ja vaihtoehdot ilman huoltajaa tulleiden nuorten kohdalla

Kirsi Peltonen

Miten tunnistaa psykologisen tuen tarve?

Kun alaikäinen lapsi tai nuori lähtee kotimaastaan ilman perhettään yksin matkalle, jonka vaiheista tai aina päämäärästäkään ei ole tietoa, on kyse aina vakavasta elämäntilanteesta. Tällä tilanteella on jo lähtökohtaisesti potentiaalia tuottaa arvaamattomia ja järkyttäviä tapahtumia, jopa sellaisia, jotka myöhemmin täyttävät traumatisoivan tapahtuman tunnusmerkit. Myös lähtöä edeltänyt aika on saattanut olla lapselle tai nuorelle traumatisoiva. Yhteiskuntaan liittyvistä ja perheen sisäisistä vaikeista tapahtumista selviytyminen ovat saattaneet vaatia kaikki lapsen sen hetkiset voimavarat käyttöönsä ja tämä saattaa olla henkisesti kuormittanut jo lähtiessään. Samaan aikaan lapsi on olosuhteista huolimatta myös tavallinen lapsi ja tavallinen nuori. Näihin kehitysvaiheisiin liittyvät normaalit kriisit, kuten itsenäistyminen, oman identiteetin etsintä, vastuuntunto ym. ovat aktiivisessa vaiheessa. Todennäköisesti lapsi tai nuori kokee siis kahta päällekkäistä kriisiä: normaaliin kypsymiseen kuuluvaa kehityskriisiä sekä vaikeiden olosuhteiden tuottamaa mahdollisesti traumaattista kriisiä. Tämä tekee hänestä hyvin haavoittuvan.

Jokainen yksin tullut lapsi ja nuori käy siis läpi tietynlaista kriisiä ja voi ainakin lyhytaikaisesti oireilla eri tavoin tai mieliala saattaa olla väliaikaisesti matala. On kuitenkin tärkeää tietää, milloin on kyse käyttäytymisestä, josta tulee huolestua. Eli milloin kriisi kääntyy nuorelle itselleen ja ympäristölleen haitalliseksi myös pidemmällä aikavälillä. Erityishuomiota vaativat mm. sellaiset tilanteet, joissa nuoren mieliala on pitkittyneesti madaltunut: hän ei pääse ylös sängystä; on haluton kaikkeen toimintaan; etenkin, jos mielenkiinto lopahtaa asioihin, joista hän on aiemmin kiinnostunut, kuten harrastukset tai kavereiden kanssa oleminen. Pitkäaikaisesti tai voimakkaasti vetäytyvä tai alakuloinen nuori tarvitsee apua.

Toisenlaiset oireet, joihin tulisi puuttua tai hakea apua ovat sellaisia, jotka liittyvät kiinteämmin johonkin tiettyyn traumatapahtumaan. Asioita, joihin tulee puuttua ovat painajaiset tai päiväsaikaan esiintyvät erityisen voimakkaat tunteet, muistikuvat tai tuntemukset, joissa jokin mennyt tapahtuma tunkeutuu nykyhetken tehden nuoren arkipäiväisestä toiminnasta vaikeaa. Esimerkki tällaisesta häiritsevistä muistikuvasta voi olla tilanne, jossa nuori on tekemässä koulutehtäviään, mutta sivusta voi huomata miten hän häipyä tästä hetkestä toiseen todellisuuteen. Nuoresta huomaa, että hänen mieleensä tulee voimakkaita mielikuvia jostain aivan toisesta tilanteesta. On tärkeää muistaa, että väkisin mieleen tunkevat mielikuvat voivat herätä monenlaisista asioista ja ärsykkeistä jokapäiväisessä ympäristössä, kuten hajuista, tavaroista tai puheen sisällöstä. Nämä asiat saattavat muistuttaa nuorta traumatilanteesta ilman että ympäristössä olevat ihmiset huomaavat sitä tai ilman että nuori osaa itsekään ennakoida näin tapahtuvan. Voi olla vaikea tietää miksi nuori jossain hetkessä humpsahtaa omaan järkyttävän tilanteensa maailmaan.

Huolta herättävää käyttäytymistä on myös jatkuva ylivireys. Nuori saattaa säpsähtää pienistä ärsykkeistä tai on peloissaan, ei saa unta yöllä, ei pysy paikallaan tai ei pysty keskittymään. Väkisin mieleen tunkevat ajatukset ja ylivireys saattavat olla yhteydessä myös muistiin ja oppimisvaikeuksiin. Traumatisoituneilla nuorilla on usein tunne, että he eivät pysty painamaan mieleensä juuri mitään ja heillä on suuria vaikeuksia opinnoissa ja koulussa. On hyvä pitää mielessä, että näiden ongelmien taustalla saattaa olla traumaoireilu perinteisen oppimisvaikeuden sijaan tai sen lisäksi. Jos nuoresta huolehtivalle aikuiselle tulee koulun puolelta toistuvasti viestejä rauhattomuudesta tai oppimisvaikeuksista, tulee huomioda myös mielenterveyteen liittyvät asiat näiden vaikeuksien taustalla.

Yksin tulleen nuoren huomioiminen mielenterveyspalveluissa

Kansallisesti ja kansainvälisesti on paljon kirjallisuutta ja kliiniseen kokemukseen perustuvaa tietoa siitä, että valitettavasti mielenterveyspalvelut ja ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten tarpeet eivät aina kohtaa. Tämän taustalla on sekä yleisiä että erityisiä haasteita. Yleisiä haasteita ovat resurssien puute, pitkät jonotusajat sekä toimimattomat lähetekäytännöt. Haasteita on myös nuoren kohtaamisessa palvelujärjestelmässä ylipäätään. Hänet tulisi kohdata kaikkine ärsyttävinekin piirteineen, jotka liittyvät nuoruuteen: uhmaan ja uhoon ja joskus omaan ylivoipaisuuteen.

Erityiset haasteet puolestaan liittyvät nimenomaan ilman huoltajaa tulleen lapsen tai nuoren kohtaamiseen. Häneltä on vaadittu matkan ja siihenastisen elämän aikana asioita, tekoja ja ajatuksia, joiden ei tarvitsisi liittyä lapsen ja nuoren elämään. Hän on tarvinnut taitoja, joita saman ikäiset muut nuoret eivät vielä hallitse. Tämän asian ymmärtäminen on haaste. Yksin tullesiin nuoriin ei siis toisaalta voida suhtautua aivan samalla tavalla kuin suomalaisiin nuoriin, vaan tulee antaa tilaa sille, että nuori on ollut aikuisen kengissä useissa tilanteissa. Hänen on usein vaikeaa palata asemaan, jossa tilanteista päätetään hänen puolestaan tai asioita sanellaan ylhäältä käsin. Onhan hänen täytynyt jo selviytyä tilanteista, joista harva meistä aikuisistakaan selviytyisi. Toisin sanoen, toisaalta nuori on hoitojärjestelmässämme tavallinen nuori ja toisaalta hän ei ole. Hän on tavallinen nuori usein siinä mielessä, että hän vastustaa ja provosoi ja on ailahtelevainen. Hän ei ole tavallinen nuori siinä mielessä, että hän saattaa käyttäytyä ikätasostaan poikkeavalla tavalla. Joissakin asioissa hän saattaa olla ikätasonsa yläpuolella eli aikuismaisempi kuin ikäisensä keskimäärin. Joissakin asioissa hän taas saattaa olla ikätasoaan jäljessä, koska hän ei ole saanut optimaalisia rakennusaineita kehitykseensä tavalla, jolla turvallisissa oloissa kasvanut lapsi on saanut niitä omaksua. Todennäköisesti hoito onnistuu silloin, kun hoitava henkilö hyväksyy nämä asiat.

Kulttuurin huomioiminen hoidossa on niin ikään asia, joka on kuin kaksiteräinen miekka. Toisaalta kulttuuri ja lähtömaa tulee huomioida. Mielenterveyden hoidossa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen, millainen asiakkaan kulttuurinen identiteetti on ja miten identiteetti on muuttunut traumatisoitumisen myötä. Tästä asiasta on hyvä olla kiinnostunut ja kysyä kulttuuriin liittyvistä asioista nuorelta suoraan. Tähän on monenlaisia välineitä, kuten kulttuurinen haastattelu. Hoidossa tulee huomioida myös siirtyminen usein hyvin yhteisöllisestä kulttuurista hyvin yksilölliseen kulttuuriin Suomessa. Tällä on seurauksia identiteettiin ja mielenterveyden järkkymiseen.

Toisaalta on tärkeää ymmärtää, että kulttuuri ei ole selitys kaikkeen. Oireilu ja paha olo tulee aina nähdä ensisijaisesti mielenterveyden järkkymisen näkökulmasta ilman toiseuden ajatusta eli ajatusta siitä, että muualta tulevat ihmiset ovat perustaltaan erilaisia ja tietty käytös on kulttuurin sanelemaa. Oletusten sijaan asioista täytyy ottaa selvää lasta ja nuorta kunnioittaen. Hoitavan henkilön tulee pyrkiä ymmärtämään mikä lapsessa tai nuorella on muuttunut, millainen hän on omana itsenään ilman nykyhetkessä ongelmalliseksi koettua käytöstä, millainen hän on oman kulttuurinsa edustajana nyt ja millainen ennen traumatisoivia tapahtumia. Terveystieteiden tutkimuskeskukseemme on nykyisellään paljon traumaosaamista, joka voidaan rohkeasti ottaa käyttöön samalla tavalla kuin suomalaistenkin lasten ja nuorten kanssa, tiedostaen kuitenkin edellä mainitut asiat.

Porrastettu vai suora malli mielenterveyden tukemisessa

Vielä ei ole selvää mikä olisi tehokkain tapa auttaa traumatisoituneita lapsia ja nuoria eli heitä, joilla selvästi on äärimmäisen järkyttävistä tapahtumista johtuvia traumaoireita (kuten ylivireyttä tai takauksia). Kirjallisuudessa keskustellaan vielä siitä tulisiko heille tarjota ns. vaiheittaista hoitoa, jossa ensimmäisen vaiheen muodostaa ns. vakauttava ja omia resursseja tukeva hoito ja toisen vaiheen varsinainen traumatapahtumien käsittely eli traumafokusoitu hoito. Vai olisiko hyödyllisempää ja tehokkaampaa mennä suoraan traumatapahtumien käsittelyyn, mikäli nimenomaan ne aiheuttavat ahdistusta ja pelkotiloja nykyhetkessä.

Traumafokusoitu hoito tuntuu hoitavista henkilöistä usein vaikealta, jopa mahdottomalta. Nuori tarvitsee usein rauhoittumista ja luottamuksen rakentamista suhteessa hoitavaan henkilöön ennen kuin pystyy puhumaan historiastaan ja vaikeista tuntemuksistaan. Tähän kaksivaiheiseen hoi-

tomalliin liittyy kuitenkin riskejä, mikäli jäädään liian pitkään, jopa loputtomasti vaiheeseen, jossa lapsen tai nuoren tilaa yritetään vakauttaa, puuttumatta itse ongelmaan. Alan kirjallisuudessa kaksivaiheista mallia onkin kritisoitu traumaoireisiin kuuluvan välttelyn takia. Traumatisoituneella nuorella on kova tarve välttää traumasta muistuttavia asioita. Paradoksaalista on, että mitä enemmän ihminen pyrkii välttämään vaikeita ajatuksia tai tunteita, sitä herkemmin ja voimakkaammin ne pyrkivät mieleen tahdosta riippumatta. Lapsen tai nuoren kokemat takaumat ja painajaiset siis saattavat lisääntyä, mikäli niiden syntyyn vaikuttaneita traumatilanteita ei päästä purkamaan, vaan puhutaan ainoastaan nykytilanteesta. Jos siis menneisyydessä on nykyhetken oireita tuottavia tapahtumia, olisi tärkeää, että löytyisi henkilö, joka on valmis yhdessä nuoren kanssa ne kohtaamaan, eikä siis osallistuisi tilanteen välttelyyn.

Yhtä totuutta hoidon järjestämisestä ei kenties olekaan, vaan sen tulee aina toteutua hyvin yksilöllisesti nuorta havainnoiden ja kunnioittaen. Toisaalta rakentaen luottamusta ja varmistuen riittävästä sosiaalisesta tuesta ja henkilökohtaisista voimavaroista ennen traumahoidon aloittamista. Ja toisaalta tarttuen epäröimättä lapsen tai nuoren elämää vaikeuttaviin traumatilanteisiin, joita käsittelemättä nuori ei voi jatkaa normaalia kehitystään. Yksi tärkeä asia on kuitenkin mielenterveyden tukemisen tuominen lähemmäksi ilman huoltajaa tulleita lapsia ja nuoria. Mielenterveyttä tukevaa ja jopa traumahoidollisia palveluita tulisi tarjota enemmän ryhmä- ja perheryhmäkodeissa tai muussa lasten ja nuorten välittömässä toimintaympäristössä. Tällainen toimintamalli kehitettiin Suomen Akatemian rahoittamassa TASA-hankkeessa vuosina 2016-2018 (kts. Työkirjan tieto viitteistä).

TASA-hankkeessa havaittiin, että vaikka nuoret parhaimmillaan tunnistavat itsekin oireitaan ja kärsivät niistä, kynnyksensä intensiiviseen toisen henkilön tarjoamaan tukeen oli suuri. Hoitoon hakeutumiseen ja sen onnistumiseen tarvitaan paljon luottamuksen vahvistamista siihen, että mielenterveyden avusta tai tuesta, niin kuin me sen käsitämme, voi olla apua.

Erityisen tärkeää olisi päästä lapsen tai nuoren kanssa sellaiselle luottamuksen tasolle, jossa voidaan varmistua siitä, että lapsi tai nuori uskaltaisi sanoa, jos tilanne menee oikein huonoksi. Ja että voimme rehellisesti sanoa, että löytyy aikuinen, joka voi tässä tilanteessa auttaa. Mielenterveyden ammattilaisen rooli on sitten vastata tähän tarpeeseen ja olla luottamuksen arvoinen. Mielenterveyden ammattilaisina emme saa pelätä nuoria, joilla on vakavia traumoja, vaan kulkea heidän kanssaan polku, jonka he ovat jo kulkeneet.

LÄHTEET

American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text rev.). Washington, DC.

Bean, T., Eurelings-Bontekoe, E., Mooijaart, A., & Spinhoven, P. (2006). Factors Associated with Mental Health Service Need and Utilization among Unaccompanied Refugee Adolescents. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 33(3), 342-355.

Cahill, S. P., Foa, E. B., Hembree, E. A., Marshall, R. D., & Nacash, N. (2006). Dissemination of Exposure Therapy in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder. *Journal of Traumatic Stress*, 19(5), 597-610.

Clark-Kazak, C. (2012). Challenging some assumptions about 'Refugee Youth'. *Forced Migration Review* (40), 13-14.

Cloitre, M. (2015). The "one size fits all" approach to trauma treatment: should we be satisfied? *European Journal of Psychotraumatology*, 6.

Cloitre, M., Courtois, C. A., Charuvastra, A., Carapezza, R., Stolbach, B. C., & Green, B. L. (2011). Treatment of complex PTSD: Results of the ISTSS expert clinician survey on best practices. *Journal of Traumatic Stress*, 615-627.

Demazure, G., Gaultier, S., & Pinsault, N. (2017). Dealing with difference: a scoping review of psychotherapeutic interventions with unaccompanied refugee minors. *European Child & Adolescent Psychiatry*.

Derluyn, I., Broekaert, E., & Schuyten, G. (2008). Emotional and behavioural problems in migrant adolescents in Belgium. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 17, 54-62.

Dittmann, I., & Jensen, T. K. (2014). Giving a voice to traumatized youth—Experiences with Trauma-Focused Cognitive Behavioral Therapy. *Child Abuse & Neglect*, 38(7), 1221-1230.

Duodecim - Finnish Medical Society. (2017). *Current Care Guidelines*. Retrieved 8 9, 2017, from <http://www.kaypahoito.fi/web/english/home>

Garoff, F., Kangaslampi, S., & Peltonen, K. (in press.) Development and implementation of a group based mental health intervention for unaccompanied minors. *Scandinavian Journal of Psychology*. doi: 10.1111/sjop.12497

Inter-Agency Standing Committee (IASC). (2007). *IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings*. Geneva: IASC.

Jensen, T. K., Skårdalsmo, E. M., & Fjermestad, K. W. (2014). Development of mental health problems - a follow-up study of unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 8(1), 29.

Majumder, P., O'Reilly, M., Karim, K., & Vostanis, P. (2014). "This doctor, I not trust him, I'm not safe": The perceptions of mental health and services by unaccompanied refugee adolescents. *International Journal of Social Psychiatry*, 61(2), 129-136.

Miller, K. E., & Rasmussen, A. (2016). The mental health of civilians displaced by armed conflict: an ecological model of refugee distress. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 26(02), 129-138.

- Miranda, J., Bernal, G., Lau, A., Kohn, L., Hwang, & la Fromboise, T. (2005). State of the science on psychosocial interventions for ethnic minorities. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 113-142.
- National Institute for Health and Care Excellence (NICE). (2005). Post-traumatic stress disorder: management. Retrieved 8 9, 2017, from <https://www.nice.org.uk/guidance/cg26/chapter/1-Guidance>
- Newnham, E. A., Pearson, R. M., Stein, A., & Betancourt, T. S. (2015). Youth mental health after civil war: The importance of daily stressors. *British Journal of Psychiatry*, 206(02), 116-121.
- Peltonen, K., Garoff, F., Qvarnström-Obrey, A-C., & Zilliacus, P. (2018). Työkirja <https://research.uta.fi/tasa/wp-content/uploads/sites/157/2018/08/TASA-tyo%CC%88kirja-kotisivuille.pdf>
- Pottie, K., Greenaway, C., Feightner, J., Welch, V., Swinkels, H., Rashid, M., et al. (2011). Evidence-based clinical guidelines for immigrants and refugees. *CMAJ* (12).
- Renner, W. (2009). The effectiveness of psychotherapy with refugees and asylum seekers: A preliminary results from an Austrian study. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 11, 41-45.
- Slobodin, O., & de Jong, J. T. (2015). Mental health interventions for traumatized asylum seekers and refugees: What do we know about their efficacy? *International Journal of Social Psychiatry*, 61(1), 17-26.
- Sourander, A. (1998). Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee minors. *Child Abuse & Neglect*, 22(7), 719–727.
- UNHCR. (1994). *Refugee children. Guidelines on protection and care*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.

Yksin maahan tulleen lapsen uskonnon ja kulttuuritaustan huomioiminen perhesijoituksessa

Kia Katarina Lundqvist

Ilman huoltajaa Suomeen tullut pakolaislapsi joutuu elämässään Suomessa tasapainoilemaan usean kulttuurin välillä. Joillekin tämä näyttää käyvän helposti, ja nuori nauttii suomalaisen elämänmenon tarjoamista vapauksista ja mahdollisuuksista kuten koulunkäynnistä, harrastuksista ja mahdollisuudesta osallistua nuorisolle suunnattuun kulttuuritarjontaan. Toisille taas oman uskonnon ja kulttuurin kunnioittaminen yksin ilman taustayhteisön tukea voi tuottaa jatkuvaa murhetta ja epävarmuutta. Teenkö oikein? Olenko kunniaksi vanhemmilleni ja suvulleni? Nämä lapsen mahdolliset kysymykset saattavat muodostaa suurenkin haasteen lasta tai nuorta hoitaville aikuisille.

Kulttuurin ja uskonnon merkitys nuorelle

Monet yksin tulleet pakolaislapset tulevat kulttuureista, joissa hallitsevana on kollektiivinen perhekäsitys. Tämä tarkoittaa, että lapsi miettii omaa elämäänsä kiinteänä osana koko perhettä eikä ole tottunut siihen, että hän voisi itse päättää omasta elämästään. Päätös lähtemisestä pakoon kotimaasta voi myös olla muiden perheenjäsenten tekemä. Tottuminen uuteen kulttuuriin, jossa nuori kantaa vastuuta omasta elämästään osallistumalla ja ottamalla kantaa, saattaa olla uusi kokemus. Joillekin nuorille voi olla vaikeata ajatella mitä he itse haluavat, ja he saattavat joskus jopa olla halukkaita antamaan päätäntävällän heitä kasvattaville. Toisaalta nuori on saattanut olla kauan pakomatalla, ja ehkä hänen on ollut pakko vastata itsestään aikuisen tapaan jo pidemmän aikaa. Luottamuksen rakentaminen, kuunteleminen ja keskustelu nuoren kanssa ovat viime kädessä tärkein tae kulttuuritietoiselle kohtaamiselle.

Yksin tulleella nuorella saattaa olla suuri paine osoittaa kunnioitusta ja rakkautta vanhemmilleen ja laajemmin koko suvulleen. Uskonnollisissa yhteisöissä kasvaneille lapsille ja nuorille voi yhtä lailla olla haasteena jumalan kunnioittaminen toiminnassaan. Kulttuuri, uskonto ja paikalliset tavat ovat monesti vahvasti kietoutuneita toisiinsa lapsen taustakulttuurissa, ja hänen on usein vaikea tunnistaa, mikä on mitäkin. Kannamme kaikki kulttuurista reppuamme mukamme useimmiten tiedostamatta sen sisältöä. Tämä koskee sekä tänne muuttavia lapsia, että meitä täällä asuvia. Kulttuuritaustamme ohjaa meitä toimimaan tavoilla, jotka usein ovat tiedostamattomia. Käsitys siitä, mikä on ”oikein”, ”luonnollista” tai itsestään selvä toimintatapa, liittyikin ihmisen kasvatukseen ja hänen kulttuuritaustaansa kuten myös uskontoon. Kohtaamisissa nämä käsitykset helposti aiheuttavat törmäyksiä juuri siitä syystä, että ne ovat suurilta osin tiedostamattomia. Myös meillä Suomessa kasvaneilla uskonto vaikuttaa meidän käsityksiimme oikeasta toimintatavasta enemmän kuin useinkaan osaamme arvioida. Kulttuurienvälistä osaamista on pyrkimys ymmärtää toisen tilanne ajatellen samalla, miten kantasuomalaiset toimintatavat ja käsitykset ohjaavat omaa ja muiden täällä asuvien käytäntöjä. Tämä edellyttää sekä empatiakykyä että itsetutkiskelua.

Yksin maahan tullut lapsi tai nuori on useimmiten maahan tullessaan asunut ryhmäkodissa, jossa on voinut olla paljon kulttuuritaustaltaan samanlaisia nuoria. Alkuvaiheen vastaanoton aikana ryhmäkodissa saattaa rakentua vahvojakin siteitä lasten kesken. Nämä siteet voivat säilyä siten, että ne seuraavat nuorta läpi hänen elämänsä täällä Suomessa. Lapsilla ja nuorilla, joilla on yhteinen kokemus maahantulosta, voi olla suuri merkitys toisilleen, ja he saattavat olla viiteryhmä, johon nuoria aina palaa. On tärkeätä mahdollistaa näiden kontaktien ylläpitämistä. Kaikille lapsille ei näitä suhteita eri syistä synny, vaan hän saattaa kokea suurta yksinäisyyttä. Tällöin on haettava muita ratkaisuja sosiaalisten suhteiden rakentumiselle.

Mitä tarkoittaa kasvatuksessa lapsen kulttuurisen identiteetin huomioiminen

Lapsi tai nuori tarvitsee aikuisen tukea kotoutuessaan uuteen maahan. Useat tutkimustulokset ja kokemustieto osoittavat, että aikuisen läsnäolo ja tuki voi olla lapselle ratkaisevan tärkeää hänen elämässään. Pakolaislapsi voi harvoin liittyä vaivattomasti osaksi lasten tai nuorten joukkoa esi-

merkiksi koulussa tai vapaa-aikana, vaan hän joutuu monesti kamppailemaan tunteiden kanssa, jotka liittyvät toiseuteen. Hän on usein erilainen muiden joukossa. Hänen kohtelunsa voi olla välttelevää, jopa julmaa. Kokemukset ovat tietenkin yksilöllisiä ja lapset selviävät näistä haasteista eri tavoilla. Mutta kokemukseni mukaan monet maahan muuttaneet lapset joutuvat kokemaan syrjivää kohtelua ja jopa rasismia. Kasvattaja ei voi sulkea tältä tosiasialta silmänsä, vaan hänen pitää tukea ja puolustaa lasta konkreettisissa tilanteissa. Suomessa ollaan vasta alkutaipaleella tämän kysymyksen hallinnassa ja ammatillisessa kohtaamisessa samalla tulee yhä enenevässä määrin tutkimustietoa, joka osoittaa syrjivien kokemusten haitallista vaikutusta lapsen kehitykseen. Myös lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää puuttua syrjivään kohteluun, jottei lapsi jää yksin haavoittavien kokemusten kanssa.

Suuri haaste maahanmuuttajataustaisten lasten kasvatuksessa on lapsen tukeminen tilanteissa, jossa hän joutuu kokemaan hylkäämistä. Tilanteet voivat olla rankkoja, jolloin niissä viestitään, että et kuulu meihin. Ihmisen kehitystehtävä on kasvaa omaksi itsekseen. Mikäli häntä ei hyväksytä omalla itsenään, tuloksena voi olla viha itseä tai muita kohtaan. Syrjintään liittyvillä kokemuksilla voi pahimmassa tapauksessa olla ulottuvuuksia maan yleiseen turvallisuuteen asti, kuten saimme todeta Turun puukotuksen yhteydessä vuonna 2017. Viime aikoina on myös julkaistu tutkimustuloksia, joissa poikien kotoutuminen näyttää haasteellisemmalta kuin tyttöjen. Tyttöillä on omalta osaltaan haasteensa, jotka ehkä harvemmin purkautuvat yhtä vahvasti kuin poikien kohdalla. Mutta myös tyttöjen erityisiin tarpeisiin on tärkeää panostaa.

Näyttelijä Eero Milonoff on tullut tunnetuksi vihan tulkitsijana esimerkiksi Gräns-elokuvassa, jossa hän näyttelee vihaista peikkohahmoa Vorea. Hän pohtii haastattelussa Helsingin Sanomissa (25.8.2018) tulkintojaan seuraavasti:

”Luulen, että vihan takana on syvä suru kohtaamattomuudesta ja rakkaudettomuudesta. Ajattelin Voren hahmoa rakentaessani, mitä ihmiselle tapahtuu, jos hän ei saa kasvaa omaksi itsekseen. Yksi masentuu, toinen kosta.”

Kysymys erilaisuudesta ei tietenkään ole vieras myöskään kantasuomalaisten lasten kohdalla. Onkin tärkeää muistaa, että lapsi on ensisijaisesti lapsi eikä pakolainen, maahanmuuttaja tai turvapaikanhakija. Kasvatuksen perustaidot ja vuorovaikutustaidot: kohtaaminen, empatiakyky, kuunteleminen ja läsnä oleminen sekä neuvottelutaidot ja verkostoitumistaidot kantavat myös työssä pakolaislasten kanssa. Lastensuojelun monikulttuurisesta perhehoidosta tehdyssä tutkimuksessaan Joutsalainen toteaa, etteivät perhehoidon vanhemmat pitäneet maahanmuuttajataustaisten lasten hoitamista ja kasvattamista sinänsä poikkeavana, sillä jokainen lapsi ja nuori on kulttuuritaustaan huolimatta omanlaisensa. Kulttuuritaustaan ja uskontoon liittyvät kysymykset näyttivät haasteellisilta vasta siinä vaiheessa, kun kohdattiin omasta oikeana pidetystä toiminnasta poikkeavaa käytöstä. Joutsalainen jatkaa, että hankkimalla tietoa kulttuurisidonnaisista seikoista, kuten etnosentrisyydestä eli omakulttuurikeskeisyydestä, sanattomasta ja sanallisesta viestinnästä, korkean ja matalan kontekstin viestintätyyleistä ja arvoista voi lisätä erilaisen käyttäytymisen ymmärtämistä. Monet sosiaalialan ja muun kohtaavan työn taidot ja valmiudet muodostavat hyvän pohjan kulttuurien välisessä osaamisessa. (Joutsalainen, 2012)

Lapsen kulttuurin ja uskonnon sekä vakaumuksen kunnioittaminen ja tukeminen

Kulttuuritietoisessa kohtaamisessa on kyse siitä, että selvität, miten kohtaamasi ihminen yksilönä ymmärtää tai kokee jonkin asian. Kasvatuksessa on tärkeää, että kasvattajalla on valmius pohtia myös elämän suuria kysymyksiä yhdessä nuoren kanssa. Usein tämä merkitsee tietynlaista valmiutta myös omakohtaisesti miettiä käsitystä vaikkapa elämän tarkoituksesta, jumalan olemassaolosta ja vaikutuksesta ihmisen elämään. Tämän päivän Suomessa usein ajatellaan, ettei uskonnolla ole suurta vaikutusta toimintatapoihimme. Todellisuudessa suomalainen kulttuuri onkin vahvasti kietoutunut luterilaiseen kristinuskoon. Harvinaisen suuri osa suomalaisista kuuluu kirkkoon ja osallistuminen esimerkiksi rippikouluun on hyvin korkea myös kansainvälisesti katsottuna. Näillä seikoilla on vaikutusta kulttuuriimme, vaikkakin useat henkilöt jättävät kirkon ja ottavat etäisyyttä kirkkoon ja

uskonkysymyksiin. Mielenkiintoinen asia on, että uskonnolliset maahanmuuttajat usein pitävät kristittyä suomalaista luotettavampana kuin henkilöä, joka vannoo, ettei usko jumalaan. Toisaalta tärkeintä on, että pystyy keskustelemaan lapsen kanssa myös vakaumuksellisista ja hengellisistä asioista, ja siihen usein tarvitaan kiinnostusta ja perehtymistä uskonasioihin.

Lasta kohdatessa kulttuuritietoisesti on tärkeää tukea lapsen omaa tahtoa, osallisuutta ja mahdollisuutta valita. Nämä kysymykset saattavat käytännössä olla hyvin monimutkaisia. Esitän käytännön esimerkin. Ryhmäkotiin tuli afrikkalainen lapsi, joka ilmoitti olevansa Jehovan todistaja. Työntekijöiden kesken pohdittiin, tulisiko meidän saattaa hänet yhteen uskontokuntansa edustajien kanssa vai antaa hänen orientoitua ensin uuteen tilanteeseensa ja sitten tehdä omat valintansa. Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on tärkeää, että lapsella on mahdollisuus valita rauhallisesti pohdittien silloin, kun se on mahdollista. Pohdimme myös aktiivisesti kristittyjen afrikkalaisten nuorten uskonnollisten tarpeiden huomioimista. Nämä nuoret olivat tottuneita käymään sunnuntaisin kirkossa ja osallistumaan aktiivisesti seurakuntaelämään. Vastaavaa yhteisöä oli vaikea löytää heille täältä. Ylipäätensä Suomessa on monien uskontokuntien edustajien haasteellista osallistua niin aktiivisesti yhteisölliseen uskonnolliseen toimintaan, kuin he ovat kotimaassaan tottuneet. Tämä koskee niin muslimeja, kristittyjä kuin myös muita uskontokuntien edustajia. Mutta mikäli lapsi toivoo tällaista osallistumista, siihen kuuluisi yrittää löytää ratkaisu.

Kasvatustyössä yksin tulleiden kanssa on tärkeää, että nuorta hoitava ja kasvattava henkilö pyrkii lisäämään tietoaan eri kulttuureista, tavoista ja uskonnoista. Kulttuurinen ja uskonnollinen kirjo on loputon ja aina on uutta tietoa, jota vielä voisi ottaa haltuun. Tiedon hankkiminen vaikkapa ramanadanista, kiellosta syödä sianlihaa tai niin kutsutusta ”pahasta silmästä” ovat kuitenkin tärkeitä, jottei olisi täysin lapsen kertoman varassa.

Monissa perinteisiin nojaavissa kulttuureissa lapsi saattaa myös kantaa käsityksiä, jotka nojaavat taikauskoon. Paha silmä on joillekin todellisuutta, joten esimerkiksi vessasta saattaa yön aikana nousta pahoja henkiä, jotka ryhtyvät häiritsemään naapurihuoneessa asuvaa lasta. Me suomalaiset olemme usein aika neuvottomia tällaisten uskomusten edessä ja saatamme ohittaa sellaiset puheet olankohautuksella, vaikka asia saattaa vaikuttaa haitallisesti lapsen yöuniin tai liikkumiseen.

Lapsi edustaa monissa tilanteissa yksin omaa kulttuuriaan, ja joillakin on suurikin huoli siitä, miten hänen tulisi toimia eri tilanteissa, jotta tekisi ”oikein”. Usein myös tahot, jotka voisivat toimia auktoriteetteina näissä kysymyksissä puuttuvat ja lapsi joutuu pätkäilemään yksin näiden kysymysten kanssa. Pahimmassa tapauksessa hän turvautuu hakemaan vastauksia verkosta tai muista kyseenalaisista lähteistä, jolloin voi löytyä kovinkin tuhoisia ohjeita. Myös Suomesta alkaa löytyä yhä enemmän hyvin kotoutuneita omakielisiä tahoja, jotka voivat toimia sillanrakentajina monissa kiperissä tilanteissa.

Myös kielikysymykset ovat tärkeitä. Muutaman vuoden aikana opittu kieli on vielä hyvin rajoituttu, ja silti lapsen pitää selvittää monista tilanteista uudella kielellä. Monikielisuuden tukeminen, tulkauksen varmistaminen silloin kuin se on tarpeen ja omakielinen opetus ovat kaikki osa kulttuuritietoista toimintatapoja ja työkäytäntöjä.

Kulttuurienvälinen osaaminen ja sen lisääminen

Kulttuurienvälinen osaaminen on kykyä tai valmiutta toimia kulttuurien välisissä vuorovaikutustilanteissa (Hammar-Suutari, 2009). Hammar-Suutarin mukaan kulttuurisesti osaava henkilö osaa toimia joustavasti ja taitavasti muuttuvissa tilanteissa erilaisten ihmisten kanssa siten, että hänen päätöksentekokykynsä ei perustu ennakkokäsityksiin vaan hän on avoin ja valmis ymmärtämään sekä kunnioittamaan kohtaamaansa erilaisuutta.

Ilman huoltajaa saapuneiden pakolaislasten perhesijoituksissa tämä osaltaan tarkoittaa sijoitusvanhemman kohdalla, että hän aktiivisesti pyrkii hankkimaan tietoja ja taitoja, joiden avulla hän voi tukea lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä myös lapsen kulttuurin ja uskonnon osalta. Sijoi-

tusvanhempi voi esimerkiksi hakea tukea kasvatukselle toisilta vastaavassa tilanteessa olevista sijoitusvanhemmilta, hyödyntää aiheeseen perehtynyttä työnohjausta tai osallistua koulutukseen. Myös seuraamalla lapsen taustakulttuuria käsittelevää kulttuuritarjontaa voi oppia paljon; lukemalla kirjoja, katsomalla elokuvia ja kuuntelemalla musiikkia. Mutta ennen kaikkea on tarpeen käyttää aikaa reflektointiin sekä kulttuuriin ja uskontoon liittyvien kysymysten syvälliseen pohdintaan.

LÄHTEET

Hammar-Suutari, S. (2009). Asiakkaana erilaisuus – Kulttuurien välisen viranomaistoiminnan etnografia.

Joutselainen, H. (2012) Lastensuojelun perhehoito ja kulttuurienvälinen kompetenssi. Pro gradu – tutkielma. Sosiaalityö. Itä-Suomen yliopisto.

Räsänen, R., Jokikokko, K. & Lampinen, J. (2018). Kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvä osaaminen perusopetuksessa. Kartoitus tutkimuksesta sekä opetushenkilöstön koulutuksesta ja osaamisen tuesta. Opetushallitus Raportit ja selvitykset 2018:6.

Pennanen, T. (Helsingin Sanomat 25.8.2018) Vihan tulkitsija.

Yksin alaikäisinä Suomeen tulleiden nuorten kokemukset yhteydenpidosta perheeseensä

Merja Patrikainen

Vanhemman ja lapsien asuminen erillään toisistaan ei välttämättä tarkoita emotionaalisen siteen heikkoutta tai lasten hylkäämistä. Hyvä vanhemmuus voi joskus tarkoittaa sitä, että vanhemmat elävät jopa toisessa maassa, jotta heidän lapsellaan olisi hyvä elämä ja materiaalisesti kaikki tarvittava. Etäsuhteessa lapsen ja vanhemman vuorovaikutus ja vanhemmuus usein järjestellään uudelleen. Yksin alaikäisenä maahan tulleiden nuorten auttamisen tärkeä lähtökohta on, että ymmärrämme perheen vaikutuksen heidän elämässään.

Yksin tulleet nuoret pitävät yhteyttä lapsuuden perheeseensä säännöllisesti, mikäli se on mahdollista. Nuorten yhteydenpito perheeseen tapahtuu joko puhelimitse tai internetin pikaviestisovellusten välityksellä. Internet mahdollistaa nuorille myös videopuhelut, joissa kaukana olevien perheenjäsenten kanssa on mahdollista päästä puhumaan ”kasvotusten”. Jos perheellä ei ole internetiä käytössä, ulkomaan puhelut perheen kanssa tulevat kalliiksi ja jäävät lyhyiksi. Kustannuskysymyksen lisäksi takkuilevat puhelinverkko- ja/tai internetyhteydet sekä nuorten perheiden köyhä tilanne lähtömaassa tuovat haasteita yhteydenpidolle. Kaikilla nuorilla ei välttämättä ole tietoa perheensä olinpaikasta eikä yhteyttä perheeseensä. Usein yhteys perheeseen kuitenkin löytyy pitkänkin ajan kuluttua esimerkiksi sukulaisten, Facebookin tai Instagramin kautta. Edustaja tekee nuoren kanssa usein myös Punaisen Ristin henkilöhaun, mutta käytännössä olen nähnyt sen harvoin tuottavan tulosta.

Yksin tulleet nuoret kaipaavat perhettään ja kantavat huolta perheensä tilanteesta lähtömaassa. Usein nuorten ja perheen välisessä yhteydenpidossa molemminpuolisesti vältetään puhumasta ongelmista ja huolista, sillä toista ei haluta huolestuttaa. Tämän voi tulkita olevan eräänlaista huolenpitoa vastapuolesta. Nuorilla on tapana kaunistella perheilleen, että heillä on Suomessa kaikki hyvin. Päällepäin nuoret näkevät oman tilanteensa Suomessa hyvänä verrattuna perheen tilanteeseen lähtömaassa: turvattomissa ja vaikeissa olosuhteissa elävää perhettä ei haluta huolestuttaa omilla murheilla. Monet nuoret eivät halua kuulla perheeltään ikäviä uutisia kotimaasta, vaan keskittyä nykyiseen elämäänsä Suomessa.

Yksin tulleet nuoret saavat yhteydenpidon kautta vanhemmiltaan tukea, kannustusta, ohjeita ja neuvoja. Vanhemmat toivovat lapsilleen hyvää tulevaisuutta ja onnellisuutta. Nuoret ovat kertoneet, että vanhemmat kannustavat heitä esimerkiksi opiskelussa ja ammattiin valmistumisessa. Nuorten mukaan vanhemmat antavat heille moraalisia elämänohjeita liittyen esimerkiksi päihteidenkäyttöön ja muiden ihmisten kunnioittamiseen. Nuoret itse haluavat huolehtia lapsuudenperheestään ja kokevat sen velvollisuudekseen. Heillä on paineita toteuttaa kulttuurinsa vaatimusta, jonka mukaan aikuistuneiden lasten tulisi huolehtia vanhemmistaan. Usein nuoriin kohdistuu vanhempien odotuksia perheenyhdistämisen hakemisesta. Edustaja ja sosiaalityöntekijä voivat helpottaa nuoren painetta soittamalla tulkin kanssa vanhemmille ja kertomalla haastavaksi tehdystä perheenyhdistämisprosessista, johon nuori ei voi itse vaikuttaa.

Yksin tulleet nuoret tekevät Suomesta käsin vanhempien ja muun perheen huolehtimisen eteen sen mitä pystyvät. Emotionaalisesti nuoret huolehtivat vanhemmistaan kertomalla heille positiivisia asioita. Materiaalista huolenpitoa puolestaan on, että nuoret saattavat lähettää sairastaville vanhemmille esimerkiksi käsikauppalääkkeitä ja terveydenhuollon apuvälineitä. Nuoret saattavat lähettää perheelleen myös rahalähetyksiä oman taloudellisen tilanteensa mukaan. Työssäni olen välillä törmännyt siihen, että nuori lähettää lähes kaikki rahansa perheelle, eikä hänelle itselleen jää rahaa ostaa esimerkiksi talvivaatteita. Tällöin käyn nuoren kanssa vakavan keskustelun siitä, että raha on tarkoitettu hänelle itselleen. Kaikki nuoret eivät lähetä rahaa tai postipaketteja, sillä lähetykset eivät välttämättä menisi perille kotimaahan. Nuoret toivovat tulevaisuudessa voivansa mennä auttamaan perhettään lähtömaahan, jos olosuhteet sen mahdollistaisivat.

Ikävä on normaali tunne yksin tulleiden nuorten tilanteessa. Ikävä kertoo siitä, että nuorilla on elämässään ollut jotain todella arvokasta ja hyvää, mitä kaivata. Meillä nuoren asioista vastaavilla aikuisilla on tärkeä rooli tukea ja lohduttaa nuorta hänen ikävöidessään ja murehtiessaan perhettään. Meidän on hyvä myös tiedostaa, että nuoret ovat omassa perheessään voineet joutua kohtamaan väkivaltaa tai muuta kaltoinkohtelua, jolloin tilanne on nuorelle hyvin ristiriitainen, koska kyseessä on kuitenkin heidän ainoa oikea perheensä. Kun nuorella ei ole tietoa perheensä olinpaikasta eikä yhteyttä perheeseen, he ovat erityisen huolissaan ja epätoivoisia. Yhteydenpidon kautta nuori voi saada tiedon esimerkiksi jonkun läheisen ihmisen kuolemasta, jolloin hän tarvitsee erityistä lohdutusta. Ikävän, huolen ja murheen keskellä nuoret voivat psyykkisesti huonosti ja koulunkäyntiin ei välttämättä riitä voimia. Etenkin iltaisin nukkumaan mennessä ajatukset menevät perheen luokse, kun päivän aktiviteettien päätteeksi on aikaa ajatella. Moni nuori kärsii nukahtamis- ja univaikeuksista. Nuorta voi tällöin rauhoittaa esimerkiksi keskustelu hänestä huolehtivan aikuisen kanssa tai rentoutusharjoitusten kuuntelu, joita löytyy myös nuorten äidinkielellä internetistä. Jos nuoren psyykinen huonovointisuus ja nukahtamis- ja univaikeudet pitkittyvät, niistä on tärkeä kertoa nuoren sosiaalityöntekijälle ja hakea apua terveydenhuollon ammattilaisilta. Sosiaalityöntekijän vastuulle kuuluu osaltaan arvioida nuorelle sopivaa auttamistahoa.

LÄHTEET

Baldassar, L., Baldock, C., Vellekoop & Wilding, R. (2007). *Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Fingerroos, O., Tapaninen, A-M. & Tiilikainen, M. (2016). Kurittomat perheet: perheen käsitteen monet muodot historiassa ja eri kulttuureissa. Teoksessa O. Fingerroos, A-M. Tapaninen & M. Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 21-41.

Hondagneu-Sotelo, P. & Avila, E. (1997). I'm here, but I'm there. The meanings of Latina Transnational Motherhood. *Gender & Society* 2 (5), 548-571.

Patrikainen, M. (2017). Yksin alaikäisinä tulleiden pakolaisnuorten kokemuksia transnationaaleista perhesuhteistaan ja elämästä Suomessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Turtiainen, K. (2012). Perhe pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä. Teoksessa M. Strömberg-Jakka & T. Karttunen (toim.) *Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisen arkeen*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 35-53.

Edustajan rooli ja tehtävät oleskeluluvan saaneen nuoren elämässä

Mirka Weimer

Edustajan tehtävänä on pyrkiä varmistamaan, että ilman huoltajaa maahan tulleen lapsen etu toteutuu häntä koskevissa päätöksissä. Edustajan tehtävänä on myös huolehtia siitä, että lapsen ajatukset, toiveet ja tunteet tulisivat kuulluiksi ja nähdyiksi. Edustaja pyrkii yhteistyössä eri viranomais- tahojen kanssa varmistamaan, että lapsi pystyy kehittymään ja kasvamaan turvassa.

Oman kokemukseni ja näkemykseni mukaan edustajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on myös ylläpitää realistista toivoa lapsen elämässä. Nämä edustajuuden tehtävät alkavat heti käräjäoikeuden tehtyä päätöksen edustajuudesta ja jatkuvat siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai edustajuus päättyy jostain muusta syystä. Jotta edustajuuden ydintehtävät toteutuisivat, edustajan täytyy pystyä luomaan luottamuksellinen suhde nuoreen. Avaan tässä artikkelissa edustajan tehtäviä konkreettisella tasolla ja käytännön esimerkkien kautta siitä hetkestä lähtien, kun yksin maahan tullut lapsi saa oleskeluluvan. Kirjoitan nuorista, koska suurin osa yksin maahan tulleista on 14-17-vuotiaita.

Ilman huoltajia Suomeen tulleen alaikäisen turvapaikanhakijan positiivinen oleskelulupapäätös ja oleskelulupakortti tulevat edustajalle kirjattuna kirjeenä. Päätöstä on saatettu odottaa pitkään, jopa yli vuosi. Olemme olleet yhdessä tai useammassa Maahanmuuttoviraston puhuttelussa ja toimittaneet mahdollisia lisäselvityksiä Maahanmuuttovirastolle. Kun positiivinen päätös lopulta tulee, se on valtavan ilon ja helpotuksen hetki. Käyn päätöksen läpi nuoren kanssa ja keskustelemme samalla myös mahdollisen valituksen tekemisestä hallinto-oikeuteen. Jos nuori on saanut vain vuoden luvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä, olen yhteydessä lakimieheen ja järjestämme lakimiehen kanssa tapaamisen, jossa on paikalla lakimies, tulkki, nuori ja minä. Lakimies tekee valituksen hallinto-oikeuteen.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen käymme nuoren kanssa läpi, mitä kaikkea oleskeluluvan saaminen tuo mukanaan, jotta kotiutuminen Suomeen sujuisi mahdollisimman hyvin. Käytännössä tämä tarkoittaa lukuisien lomakkeiden täytön, henkilötunnuksen ja pankkitunnusten opettelua.

Oleskeluluvan saamisen jälkeen käymme nuoren kanssa maistraatissa rekisteröitymässä. Kun nuori on rekisteröity väestötietojärjestelmään, voimme hakea hänelle henkilökorttia poliisilaitokselta. Kun nuorella on henkilökortti, käymme avaamassa nuorelle pankkitilin ja hakemassa pankkikortin. Jotkut pankit ovat antaneet nuorille myös verkkopankkitunnukset.

Käymme Kelassa ilmoittamassa nuoren kuuluvaksi Suomen sosiaaliturvajärjestelmän piiriin. Kun nuori täyttää 17 vuotta, varaan ajan TE-toimistoon, jossa nuorelle tehdään kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelman tekoon osallistuu yleensä myös joko nuoren sosiaalityöntekijä tai oma-ohjaaja. Lisäksi kunnassa tehdään nuorelle myös asiakassuunnitelma, jossa nuoren asioita käydään kokonaisvaltaisemmin läpi. Suurimmalla osalla yksin maahan tulleista nuorista ei ole olemassa oman maansa passia, joten käymme Maahanmuuttovirastossa hakemassa muukalaispassia tai pakolaisen matkustusasiakirjaa.

Suurimpia muutoksia nuoren elämässä oleskeluluvan saamisen jälkeen on muutto ryhmäkodista perheryhmäkotiin, tukiasuntoon tai mahdollisesti sijaisperheeseen. Nuori saattaa saada kuntapaidan hyvin kaukaa kunnasta, jossa hän on asunut turvapaikkaprosessin ajan. Hänellä saattaa vaihtua yhdellä kerralla asuinpaikka, ohjaajat, sosiaalityöntekijä, koulu, opettajat ja kaverit. Vaikka oleskelulupa on positiivinen asia, se tuo mukanaan myös paljon muutoksia.

Edustajana olen mukana siirtopalavereissa, asiakassuunnitelmien teossa, koulupalavereissa ja riippuen nuoren asuinpaikasta, myös hoito- ja kasvatussuunnitelmien teossa. Olen yhteydessä ohjaajiin, sosiaalityöntekijään, opettajaan, lakimieheen ja tarvittaessa myös lastensuojelun työntekijöihin.

Usein siirtymävaiheissa edustaja on erittäin tärkeässä roolissa varmistamassa, että tarvittava tieto nuoresta siirtyy uuteen kotiin ja kotikuntaan. Kokemukseni mukaan nuorille on myös ollut tärkeää, että muutosvaiheessa edustaja säilyy samana ja että hänellä on yksi aikuinen elämässään, joka pysyy, vaikka moni asia muuttuu. Toki on myös tilanteita, että nuori kokee, että edustajana en ole pystynyt riittävästi auttamaan häntä. Hänen toiveensa kotikunnasta, asuinpaikasta tai esimerkiksi harrastuksista eivät välttämättä toteudu. Meillä saattaa myös olla erilaisia näkemyksiä siitä, mikä on hänen etunsa mukaista.

Nuoren saatua oleskeluluvan keskustelemme myös perheenyhdistämisprosessista ja siitä olisiko se ylipäätään mahdollista nuoren perheen kohdalla. Jos perheellä on mahdollisuus aloittaa perheenyhdistämisprosessi, olemme nuoren ja tulkin kanssa soittaneet perheelle ja keskustelleet prosessista. Perheenyhdistämisprosessin aikana olen huolehtinut siitä, että kaikkien perheenjäsenten hakemukset, tarvittavat asiakirjat ja dokumentit lähetetään Migriin. Olen varannut perheelle ajan suurlähetystyöön tunnistautumista, haastatteluja ja dna-testejä varten. Nuori on saattanut lähteä matkalle siinä uskossa, että perhe tulee myöhemmin perässä, että hän vain ”kutsuu perheensä Suomeen.” Käytännössä perheenyhdistämisprosessi on suurimmalle osalle yksin maahan tulleiden perheistä liian vaikea tai kallis. Perheiltä saattaa puuttua prosessiin tarvittavat asiakirjat ja dokumentit kuten passit ja henkilöllisyystodistukset. Harvalla on varaa tai mahdollisuutta matkustaa lähimpään Suomen suurlähetystyöön, joka ei välttämättä ole perheen asuinmaassa. Jos perheellä ei ole mahdollisuutta aloittaa nuoren toiveesta huolimatta perheenyhdistämisprosessia, tämä on nuorelle valtava pettymys. Moni nuori on odottanut, että asiat ratkeavat, kunhan he vain saavat oleskeluluvan. Tämän jälkeen nuori totuttelee hyväksymään ajatusta, ettei tiedä, milloin seuraavan kerran näkee perhettään. Samalla kun hän yrittää kotiutua Suomeen, hänellä on myös jatkuva huoli kotimaahan jääneistä perheenjäsenistä. Ikävä perhettä kohtaan on valtava myös niillä, jotka ovat kadottaneet yhteyden perheeseensä tai heillä, joiden perheenjäsenet ovat kuolleet. Perheen ikävä, suru ja huoli ovat teemoja, joita nuoret nostavat esille usein tapaamisissamme.

Jos nuori on saanut vain vuoden luvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä, varaan muutamaa kuukautta ennen oleskeluluvan päättymistä ajan jatkoluvan hakemista varten Maahanmuuttovirastoon. Samaan aikaan kun nuorelle on vireillä jatkolupahakemus Maahanmuuttovirastossa, hänellä saattaa olla vireillä myös ensimmäisestä oleskeluluvasta tehty valitus hallinto-oikeudessa. Lyhyet oleskeluluvat aiheuttavat nuorille epävarmuutta ja stressiä. On haastavaa yrittää samanaikaisesti suunnitella tulevaisuuttaan Suomessa ja pelätä saako jatkoa oleskeluluvalleen. Moni nuori oireilee tässä vaiheessa. Edustajana tehtäväni on pyrkiä rauhoittamaan heitä ja miettiä yhdessä nuoren ja hänen asioitaan hoitavien aikuisten kanssa, mikä nuoria tukisi ja auttaisi elämäntilanteessa, jota määrittää jatkuva odotus ja epävarmuus. Onneksi nuorten elämässä on tässä vaiheessa yleensä myös paljon positiivisia ja hyviä asioita: heillä on koulupaikka, harrastuksia, ystäviä ja mahdollisesti ensimmäinen tyttö- tai poikaystävä. Heillä on unelmia liittyen tulevaisuuteen.

Nuoren lähestyessä täysi-ikää, alamme yhdessä miettiä, mitä kaikkea täysi-ikäisyyteen sisältyy. Käymme läpi asioita, joita hän jo osaa ja joihin hän tarvitsee vielä tukea. Puhumme hänen toiveistaan, haaveistaan ja peloistaan tulevaisuuteen liittyen. Käymme läpi, mitä virallisia asioita hänellä on hoidettavana täysi-ikäistymisen jälkeen ja mistä hän saa tarvittaessa apua ja tukea. Keskustelemme jälkihuollosta. Edustajana pyrin tässä vaiheessa varmistamaan, että nuorella on riittävät tukiverkostot hänen täysi-ikäistyessään.

Kun nuori täyttää 18 vuotta, käymme edustajuuden lopettamiskeskustelun. Samalla luovutan nuorelle kaikki häntä koskevat päätökset, puhuttelu- ja kuulustelupöytäkirjat, kuukausikoosteet, kasvatus- ja hoitosuunnitelmat, asiakassuunnitelmat ja kotoutumissuunnitelmat. Hetki on minulle aina haikea. Samalla tunnen kiitollisuutta siitä, että olen saanut kulkea tämän pituisen matkan tämän nuoren kanssa.

LÄHTEET

Martiskainen, T. & Vaitomaa, J. (2015). Yksin Suomessa - edustajan tietopaketti. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Ilman huoltajaa olevan alaikäisen edustaminen - käsikirja kotoutumisvaiheeseen. (2017). Työ- ja elinkeinoministeriö.

Kuva: Ida Jauhiainen

Perhehoidon kokemuksia Saksasta ja Irlannista

Anna-Kaisa Kuusisto & Jaakko Tuominen

Perhehoidon malleja Euroopassa

Yksin tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita on sijoitettu monissa Euroopan maissa sijaisperheisiin vuosien ajan. Muun muassa Alankomaissa, Saksassa, Irlannissa ja Ruotsissa on paljon kokemuksia ja käytäntöjä perhehoidosta. Perhehoidon mallit ja ongelmakohdat poikkeavat eri Euroopan maissa merkittävästi toisistaan. Esimerkiksi Alankomaissa *Nidos Foundation* vastaa lakisääteisestä tehtävästä edustajien ja huoltajien nimittämisestä yksin tulleille. Vuonna 2015 peräti 47 % alaikäisistä yksin tulleista turvapaikanhakijoista oli sijoitettu perheisiin Alankomaissa. Puolestaan Ruotsissa perhehoidon malli on hajautettu kuntatasolle, jota tukee hallintoalueista ja kunnista koostuva SALAR-verkosto. Verkosto jakaa tietoa ja hyviä käytänteitä yksin tulleiden perhesijoituksista. (Reception and living in families 2015.)

Perhehoidon kansallisten mallien siirtäminen ja soveltaminen toiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen vaatii aina pohdintaa ja ymmärrystä kunkin valtion turvapaikkakäytännöistä ja vastaanotto- sekä kotoutumisvaiheen asumisratkaisuiden järjestämisestä. Esimerkiksi Suomen osalta perhehoidon mahdollisuuksien hidas lisääntyminen johtuu pääsääntöisesti kahdesta syystä. Ensiksi, institutionaalinen hoiva eli asumisyksiköt on nähty usein ainoana pidempiaikaisina asumisjärjestelyinä yksin tulleiden alaikäisten majoittamiseen. Toiseksi, suomalainen turvapaikkapolitiikka on jo vuosien ajan osoittanut todeksi, ettei perheen yhdistäminen ole realistinen vaihtoehto yksin tulleelle nuorelle. Tämä ei ole kuitenkaan johtanut muiden asumisen vaihtoehtojen kehittämiseen, eikä näiden alaikäisten kodin ulkopuolisen suojelutarpeen laillisuuspohjan vahvistamiseen. Suomessa yksin tulleet eivät automaattisesti kuulu lastensuojelulain piiriin, joka antaisi heille samat oikeudet kuin muille pysyvästi perheen ulkopuolelle sijoitetuille lapsille ja nuorille Suomessa.

Perhehoidon käytäntöjä ja kokemuksia Pohjois-Saksasta ja Irlannista

Haastattelimme kevään 2015 aikana muutamaa Irlannissa asuvaa yksin tullutta nuorta, jotka olivat päässeet perheeseen asumaan. Heidän kokemuksistaan kerromme lyhyesti kirjoituksemme lopussa. Samoin keväällä 2017 haastattelimme Pohjois-Saksan Bremenissä kahden perhehoitojärjestöjen *Pflegekinder in Bremen* ja *Kompetenz-Zentrum für Pflegekinder* asiantuntijoita. *Pflegekinder in Bremen* (PiB) on lasten perhehoitoon ja -sijoitukseen erikoistunut järjestö, jonka yhteydessä toimii myös yksin tulleiden alaikäisten perhehoitoon keskittynyt projekti. *Kompetenz-Zentrum für Pflegekinder* -järjestö toimii kolmen perhetyöjärjestön asiantuntijaverkostona ja osaamiskeskuksena.

Kompetenz-Zentrum für Pflegekinder on työskennellyt yksin tulleiden perhehoitomallien ja vapaaehtoisuuteen perustuvan edustajajärjestelmän parissa vuodesta 2015 alkaen. Osaamiskeskuksen tavoitteena on tunnistaa pirstaleisen hoivatyösektorin vahvuudet ja punoa yhteen eri hallintoalueiden ja toimijoiden osaamista. Pakolaistilanteen muutos syksyllä 2015 vaikutti siihen, että sijaisvanhemmuudesta oli kiinnostuneita ennennäkemättömän suuri määrä ihmisiä Pohjois-Saksassa. Tällöin perhehoidon järjestöillä ei ollut juurikaan kokemusta tai valmiita malleja, millä tavoin sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneet henkilöt saataisiin tehokkaasti ja luotettavasti sitoutettua sijaisperheiksi. Sittemmin, erityisesti alkuvuoden 2016 jälkeen, sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneiden henkilöiden määrä on romahtanut. Samalla, kun perheiden hankinta on vaikeutunut, myöskään nuorille ei systemaattisesti kerrota perhehoidon mahdollisuuksista. Tämä on luonut vaikean tilanteen, jossa sijaisvanhempia ja perhehoidosta kiinnostuneita nuoria on vaikea tavoittaa ja saattaa yhteen.

Vuonna 2017 *Pflegekinder in Bremen* -järjestöllä oli 53 ilman huoltajaa maahan saapunutta alaikäistä sijoitettuna perhehoitoon (PiB Jahresbericht 2017). Järjestölle on tärkeää, että perheiden valintaprosessi toteutetaan järjestelmällisesti ja vaiheittain. PiB-järjestön toiminta-ajatukseen kuuluu, että sijoitettava nuori ja sijaisperhe totuttautuvat toisiinsa vaiheittain ja ajan kanssa. Tämä tarkoittaa tutustumista, yhdessä tekemistä ja nuoren viikonloppuvierailuja sijaisperheessä. Näin sijoitettava nuori ja sijaisperhe tuodaan arjen tasolla lähelle toisiaan. Siten perhesijoituksen onnistuminen

pidemmällä aikavälillä todennäköisemmin onnistuu, koska nuori ja perhe molemmat sitoutuvat yhdessä elämiseen.

Pflegekinder in Bremen tukee sijoitettavia nuoria ja sijaisperheitä esimerkiksi erilaisilla koulutuksilla ja kursseilla koko perhehoidon ajan. Sijaisperheet tapaavat toisiaan kerran kuukaudessa, jolloin he voivat yhdessä pohtia ratkaisuja erilaisiin arjessa ilmenneisiin hankaluuksiin. Järjestö pitää tärkeänä, että sijaisvanhemmuus ei pääty nuoren täytettyä 18 vuotta, vaan luotettavien aikuisten tuki olisi saatavilla myös nuoren itsenäistyessä. Toinen tärkeä huomio järjestön näkökulmasta on, että perhehoito ei sovi kaikille nuorille, sillä monet nuoret ovat saattaneet tottua asumisyksiköissä jo hyvin itsenäiseen elämiseen, jolloin siirtyminen perheen arkeen ei välttämättä tuekaan nuoren kehitystä. Tämänlaisissakin tapauksissa nuori tarvitsee huomattavan määrän aikuisen tukea, vaikka se ei olisikaan sijaisvanhemmuuteen perustuvaa yhdessä elämistä.

Irlannissa yksin tulleiden alaikäisten tilanne oli vielä ennen vuotta 2009 erittäin huono. Heidät majoitettiin niin kutsuttuihin hostelleihin, joissa kaikissa ei ollut läpivuorokauden läsnä olevaa henkilökuntaa ja nuorten kasvuolosuhteet olivat muutenkin vaikeat. Tällöin nuoria katosi huomattava määrä ja altistuminen erilaiselle hyväksikäytölle oli yleistä. Monet järjestöt ja Irlannin lapsiasiavaltuutettu vaativat tilanteeseen muutosta Irlannin parlamentilta ja vuonna 2010 hostellimajoitus lopetettiin. Tilalle luotiin asuinyksikkömajoitus, tuettu asuminen ja perhesijoitukset. Haasteena Irlannissa on yksin tulleiden hajautettu vastaanottosysteemi, jolloin kunnalliset toimijat ja järjestöt eivät välttämättä tiedä, missä ja kuinka paljon yksin tulleita kulloinkin on.

Irlannissa haastattelemamme kaksi nuorta miestä olivat saapuneet maahan muutamia vuosia aiemmin. Hussain oli päässyt heti maahan saavuttuaan ensin asumisyksikköön, josta hänet oli nopeasti sijoitettu irlantilaiseen perheeseen, koska hän oli tuolloin alle 12-vuotias. Hän asui perheessä neljä vuotta ja myöhemmin sai äitinsä ja pienemmät sisaruksensa Irlantiin perheenyhdistämisen kautta. Perheen isä ei ollut yrityksistä huolimatta saanut oleskelulupaa Irlantiin. Hussain kuvailee irlantilaisperheessä viettämänsä aikaa seuraavalla tavalla: ”Muutaman kuukauden päästä päädyin irlantilaiseen perheeseen, minusta se on hyvä systeemi. Siellä opin kulttuuria ja kieltä. Opin paljon asioita itseäni varten. Asuin perheessä neljä vuotta. He olivat niin hyviä minulle. Mihin ikinä menenkin minä rukoilen heidän puolestaan ja kiitän heitä. Kerron kaikille, että he tekivät tämän minulle. [...] Vaikka asun nyt äitini kanssa, tapaan heitä joka toinen viikko. Jos jotakin mielenkiintoista tapahtuu, he yhä soittavat minulle ja minä menen sinne. Se on mahtavaa.”

Toinen haastattelemamme nuori, Mashoud, kertoi, kuinka hän oli päässyt tuolloin lapsettoman nuorenparin luo asumaan. Hän sai asua perheessä pari vuotta ja siellä olon aikana perheeseen oli syntynyt lapsi. Mashoudista oli tullut kuin isovelji tuolle lapselle. Mashoudin täytettyä 18 vuotta hän oli joutunut muuttamaan pakon edessä pois perheestä, vaikka perheen vanhemmat olisivat halunneet hänen jäävän sinne. Mashoudin turvapaikkahakemus oli edelleen käsittelemättä hänen täysi-ikäistyessään. Tästä syystä hän joutui muuttamaan aikuisille tarkoitettuun vastaanottokeskukseen. Muutto pois perheestä oli hänelle vaikeaa ja hän kuvaili, kuinka hänestä tuntui, että hän menetti kaiken tuolloin. Sitten hän on päässyt asumaan saman ikäisten nuorten kanssa yhteiseen huoneeseen ja on saanut jatkaa koulunkäyntiä stipendin avulla. Perhe auttoi häntä yhä kaikin tavoin, vaikka oleskeluluvan saaminen Irlantiin näytti hänen osaltaan toivottomalta.

Pohdintaa

Edellä esitetyt perhehoidon mallit Saksasta ja Irlannista osoittavat, kuinka perhehoidon ongelmat ovat Euroopassa hyvin samansuuntaisia. Perheiden ja nuorten saattaminen yhteen tarpeeksi varhaisessa vaiheessa on keskeinen osa perhehoidon onnistumista. Samoin turvapaikkaprosessien selkeyttäminen ja tarvittavan tuen tarjoaminen nuorille sekä heidän perheilleen. Tämä on Suomessakin erityisen ajankohtainen kysymys lyhyiden oleskelulupien lisääntyessä. Miten nuoren ja hänen sijaisperheensä yhteyden käy, jos nuoren oleskelulupaa ei jatketa jostain syystä. Toisaalta perhehoidon vakauttava ja kotouttava luonne on kokemusasiantuntijoiden kuvauksissa kiistaton. Perhehoito tukee yksin tulleiden pakolaisnuorten turvallista aikuistumista, auttaa nuoria tutustumaan ja sitou-

tumaan uuteen yhteiskuntaan sekä se luo sosiaalisia verkostoja ja vahvistaa kuulumisen tunnetta. Lisäksi kielen oppiminen on usein tehokasta perhemäisessä ilmapiirissä. Parhaimmillaan perhe ehkäisee yksinäisyyttä, surua ja osattomuutta sekä luo toivoa.

LÄHTEET

Kuusisto-Arponen, A-K., Korjonen-Kuusipuro, K. & Tuominen, J. (2017). Yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten asumisen ratkaisut. <http://www.transculturaltrust.net/wp-content/uploads/2017/05/Yksin-tulleiden-maahanmuuttajanuorten-asumisen-ratkaisut-2017.pdf> Luettu 27.6.2018.

Jahresbericht 2017 - Vielfalt schafft Verbindung, Verbindung schafft Vielfalt, PiB – Pflegekinder in Bremen, Bremen, Germany. <https://www.pib-bremen.de/ueberuns/news-stellen/719-jahresbericht-2017> Luettu 27.6.2018.

Reception and living in families - Overview of family-based reception for unaccompanied minors in the EU Member States, Stichting Nidos, Utrecht, Netherlands. <http://www.scepnetwork.org/images/21/276.pdf> Luettu 27.6.2018.

5. Kirjoittajat ja haastatellut asiantuntijat

Barkman Johanna, PsM, on ratkaisukeskeinen valmentaja ja terapeutti ja työskentelee kehittämispäällikkönä Pesäpuu ry:ssä.

Kuusisto Anna-Kaisa on poliittisen maantieteen dosentti ja akatemiantutkija. Hän johti TRUST-hanketta, joka oli Suomen Akatemian rahoittama kärkihanke (2016–2018) ja tuotti tietoa yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden sosiaalisesta integraatiosta ja kuulumisen tunteesta.

Lundqvist Kia (Katarina), VTM, toimii suunnittelijana Turun yliopiston Brahea-keskuksessa, jossa hänen tehtäviinsä kuuluvat mm. Monikulttuurisuuden asiantuntijan erikoistumiskoulutuksen valtakunnallinen koordinointi ja työnohjauksen ja esimiesvalmennuksen tarjoaminen monikulttuurista työtä tekeville ammattilaisille ja työyhteisöille.

Lähteenmäki Virpi, PsM, työskentelee Satakunnan lastensuojelun kehittämissyksikössä. Lähteenmäki on erikoistunut traumoihin ja kriiseihin sekä monikulttuurisuuteen ja lisäksi hänellä on erikoistumistutkinto ihmisoikeuksista.

Partanen Päivi, VL, KM, LTO, PRIDE-valmentaja, työskentelee kehittäjäsosiaalityöntekijänä Pelastakaa Lapset ry:ssä.

Patrikainen Merja, VTM, sosionomi (AMK), työskentelee sosiaalityöntekijänä Espoon maahanmuuttajapalveluissa/Espoon ryhmä- ja perheryhmäkodissa.

Peltonen Kirsi, PsT, on Mielenterveyden psykologian dosentti ja työskentelee yliopistotutkijana Tampereen yliopistossa. Hän on tutkinut lasten ja nuorten vakavaa traumatisoitumista ja erityisesti aseellisille konflikteille altistuneiden lasten mielenterveyttä sekä heille kohdistettuja interventioita niin sota-alueilla kuin pakolaisolosuhteissa.

Reinikainen Heli, YTM, PRIDE-valmentaja, työskentelee kehittäjäsosiaalityöntekijänä Pelastakaa Lapset ry:ssä.

Tuominen Jaakko on hallintotieteen maisteri ja hän työskenteli tutkijana TRUST-hankkeessa.

Vainio Tuulia on työskennellyt johtajana ilman huoltajaa tulleiden nuorten vastaanottokeskuksessa ja kotoutumisyksikössä Espoossa vuosina 2015-2017.

Weimer Mirka on ilman huoltajaa maahan tulleiden alaikäisten edustaja, teatteriopettaja (TeM) ja tanssi-liiketerapian ammattiopiskelija (Eino Roiha -instituutti).

Yli-Rekola Sirpa, TM, on PRIDE-valmentaja ja työskentelee kehittämispäällikkönä Pesäpuu ry:ssä.

Haastatellut asiantuntijat

Husseini Naser on lähihoitaja ja työskentelee Pelastakaa Lasten lastenkodeissa. Hän on tehnyt töitä ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten parissa. Naser on alun perin ilman huoltajaa Suomeen tullut afganistanilainen.

Dahlström-Pätäri Anu, YTM, on sosiaalityöntekijä Porin kaupungin aikuissosiaalityössä, jossa hän työskentelee maahanmuuttajien parissa.

Wahlman Jenni, sosionomi (AMK), on sosiaaliohjaaja lastensuojelun sijaishuollossa, erityisesti perhehoidossa Porin kaupungilla.

Liite

Perhehoito kotouttaa! -hankkeen ohjausryhmä 2017-2019:
TEM: neuvotteleva virkamies Anna Bruun

STM: hallitussihteeri Erkki Papunen ajalla 1.1.2017-31.10.2017 ja neuvotteleva virkamies Elina Palola 1.11.2017 alkaen

SM: ylitarkastaja Kristiina Mauriala ja myös erikoissuunnittelija Noora Vahervaara 1.1.2019 alkaen.

Uudenmaan ELY-keskus: maahanmuuttopäällikkö Jaana Suokonautio ja erikoissuunnittelija Satu Nila

Pirkanmaan ELY-keskus: maahanmuuttopäällikkö Marja Huttunen

Espoon kaupunki: maahanmuuttajapalveluiden johtava sosiaalityöntekijä Riitta Moghaddam, vs. johtava sosiaalityöntekijä Hannele Kontkanen ajalla 30.8.2017-31.7.2018. Lastensuojelun perhehoidon johtava sosiaalityöntekijä Nina Sormo

Tampereen kaupunki: perhehoito Luotsin ja perhetukikeskuksen johtaja Eeva Pulkkinen ajalla 1.1.-31.7.2017, perhehoito Luotsin vs. johtava sosiaalityöntekijä Heli Fogelman ajalla 1.8.2017-31.12.2018, johtava sosiaalityöntekijä Hanna Harju-Virtanen 1.1.2019 alkaen. Perheryhmäkoti Satakielen johtaja Pekka Ihalainen ja maahanmuuttopalveluiden kehittäjäsosiaalityöntekijä Sirkku Paajanen

Setlementti Tampere ry: toiminnanjohtaja Mervi Janhunen-Ruusuvuori

Pesäpuu ry: toiminnanjohtaja Jari Ketola

Suomen Pakolaisapu: kotimaan ohjelmatyön johtaja Ben Malinen

Pelastakaa Lapset ry: Etelä-Suomen aluetoimiston aluejohtaja Kristiina Mattinen 1.1.2017-31.7.2018, aluejohtaja Martina Nilsson 1.8.2018 alkaen, Länsi-Suomen aluetoimiston aluejohtaja Rita Virtanen, pääkirjanpitäjä Satu Kurtto, kehitysjohtaja Paula Marjomaa, kehittäjäsosiaalityöntekijä Päivi Partanen ja kehittäjäsosiaalityöntekijä Heli Reinikainen.

Keskustoimisto - Tiukula

Koskelantie 38, 00610 HELSINKI
PL 95, 00601 HELSINKI

Puhelin 010 843 5000
www.pelastakaalapset.fi

 @pelastakaalapse

 facebook.com/PelastakaaLapset

Aluetoimistot:

Etelä-Suomen aluetoimisto
Koskelantie 38, 00610 HELSINKI
PL 95, 00601 HELSINKI
Puhelin 010 843 5000

Länsi-Suomen aluetoimisto
Hallituskatu 8 B, 3. krs
33200 TAMPERE
Puhelin 010 843 5140

Keski-Suomen aluetoimisto
Kauppakatu 32, 2. krs.
40100 JYVÄSKYLÄ
Puhelin 010 843 5160

Itä-Suomen aluetoimisto
Länsikatu 15, Rakennus nro 4B
80100 JOENSUU
Puhelin 010 843 5180

Pohjois-Suomen aluetoimisto
Isokatu 47
90100 OULU
Puhelin 010 843 5120

TURVAPAIKKA-,
MAAHANMUUTTO- JA
KOTOUTTAMISRAHASTO

Euroopan unionin tuella

Pelastakaa Lapset